

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΑ | ΤΕΥΧ. Α' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 72.18.308 | 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1984 | ΑΡΙΘ. 5

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΟΥ ΦΡΟΝΗΜΑΤΟΣ

Τὸ «Διεθνὲς Ἔτος Εἰρήνης», παράλληλα πρὸς τὴν ἐπισήμανσι καὶ καταδίκη τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων τοῦ φιλοπολέμου πνεύματος, πρέπει νὰ ἐνεργοποιήσῃ καὶ ἀξιοποιήσῃ ὅλες τὶς φιλειρηνικὰς πνευματικὰς δυνάμεις. Πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπομνησθοῦν τὰ ἑξῆς:

1) Ἐνα ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς γνησίας εἰρηνιστικῆς κινήσεως εἶναι ἡ ἀνάπτυξις σ' ὅλους τοὺς λαοὺς ὑγιοῦς «παιδείας εἰρήνης καὶ συνεργασίας τῶν λαῶν». Γιὰ τὴν παιδεία αὐτὴ ὁ ὑπογραφόμενος ἤδη τὸ 1978 ἔχει γράψῃ εἰδικὴν παράγραφον στὴν β' ἐκδοσί τοῦ βιβλίου του «Μαθήματα Κατηχητικῆς ἢ Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς» (σελ. 324-325), ὅπου γίνεται μνεία καὶ τοῦ βιβλίου «Παδεία εἰρήνης» (1977), πὸν ἐγράφη ἀπ' τὸν Καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἰ. Σ. Μαρκαντώνη. Ὡς τονίζεται ὑπ' αὐτοῦ, τὸ μορφωτικὸ ἔργο πρέπει νὰ καταστήσῃ σαφές, ὅτι «ἡ χριστιανικὴ περὶ εἰρήνης ἀνὰ τοὺς αἰῶνας διὰ λόγων καὶ ἔργων καταδειχθεῖσα θέσις εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθήσῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν θεσμοποιήσεως τῆς ἀγωγῆς πρὸς εἰρήνην καὶ ὅτι ἡ Παιδαγωγικὴ τῆς εἰρήνης μόνον ὡς ἐπιστημονικὴ περιοχὴ εἰς τὸν εὐρύτερον χῶρον τοῦ νεωτέρου Χριστιανικοῦ ἀνθρώπου, γνησίως καὶ εἰλικρινῶς ἐκ-

προσωποῦμενοι, εἶναι δυνατὴ» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 56).

Πρέπει νὰ γίνῃ συνειδητό, ὅτι πραγματικὴ παιδεία εἰρήνης καὶ συνεργασίας τῶν λαῶν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ καρποφορήσῃ ὑπὸ τῆ σημαίᾳ τοῦ ἀθέου καὶ ἀντιχριστιανικοῦ Οὐμανισμοῦ. Ἄς μὴ λησμονῆται ποτε, ὅτι ὁ Χίτλερ, λίγο πρὶν ἀρχίσῃ τὴν ἰσοπέδωσι τῶν πόλεων τῶν γειτονικῶν κρατῶν, φρόντισε νὰ ὑπογράψῃ σύμφωνο εἰρήνης μετ' τὸν Στάλιν. Τὴν 31η Ἰανουαρίου 1940 τὸ περιοδικὸ «Ἀθεϊστικὸς λόγος» τῆς Μόσχας δημοσίευσεν λόγον τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας Μιχαήλωφ, στὸν ὁποῖο λόγον παρουσιάσθησαν ὡς ἑξῆς τὰ βαθύτερα αἰτία τοῦ συμφώνου αὐτοῦ: «Τὴν 23η Ἀγούστου 1939 μεταξὺ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ τῆς Γερμανίας ὑπεγράφη σύμφωνο, σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ καταδίωξις καὶ ἡ καταπολέμησις τῆς χριστιανικῆς ἰδεολογίας» (Ἐδαγγ. Θεοδώρου, Εἰρήνη: εἰς Ὀρθοξ. καὶ Ἑθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 5, Ἀθῆναι, 1964, στ. 440-444). Τὸ σύμφωνο αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε τὸν Χίτλερ νὰ ἐξαπολύσῃ μετ' ὀλίγον τὴν ἐπίθεσι ἐναντίον τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, γιὰ νὰ θρηνήσουν τρομακτικὰς ἀπώλειαι καὶ συμφορὰς τόσον οἱ ἠττημένοι, ὅσον καὶ οἱ νικηταί.

2) Ἦδη τὸ 1961, στὸ Βοήθημα γιὰ τὰ Ἐνώτερα Κατηχητικὰ Σχολεῖα «Οἰκοδόμοι Πολιτισμοῦ» σὲ εἰδικὸ μάθημα περὶ τῆς «ἐπιγῆς εἰρήνης» (σελ. 337-345), εἶχαμε τονίσει, ὅτι «ὁ Ο.Η.Ε. καὶ τὰ διάφορα σύμφωνα τῶν Κρατῶν θὰ εἶναι ἄχρηστα κατασκευάσματα, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν θελήσουν νὰ ἀποκτήσουν «τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ, τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (Φιλιπ. δ', 7).

Γιὰ τὴν εἰρήνην αὐτὴ γίνεται ἤδη ἐκτενῆς λόγος στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ἡ εἰρήνη εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ (Ἦσ. νστ', 12: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν...»). Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀπομακρύνονται ἀπ' τὸν Θεὸ λέγει ὁ Ψαλμωδός: «Σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν» (Ψαλμ. ιγ', 3). Ἡ εἰρήνη εἶναι κεντρικὴ ἔννοια στὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν γιὰ τὴ σωτηρία καὶ γιὰ τὴν προσδοκωμένη μεσσιανικὴ ἐποχὴ (Ἦσ. νζ', 19), κατὰ τὴν ὁποία θὰ ἀποκατασταθῆ ἡ ἀπολεσθεῖσα μὲ τὴν ἁμαρτία παραδείσιος εἰρήνη: «Καὶ συμβοσκηθήσεται λύκος μετ' ἀρνός, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ, καὶ μοσχάριον καὶ ταῦρος καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτούς...» (Ἦσ. ια', 6 ἐξ.). Ὁ Μεσσίας ὡς «ἄρχων εἰρήνης» (Ἦσ. στ', 6) φέρει τὴν τελεία καὶ αἰωνία εἰρήνη: «Καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον» (Ἦσ. θ', 7). «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης» (Ψαλμ. οα', 7).

Στὴν Καινὴ Διαθήκη γίνεται λόγος γιὰ τὴν «ἐπιγῆς εἰρήνην» (Λουκ. β', 14) μὲ τὴ σημασία τῆς μεσσιανικῆς σωτηρίας: «Τοῦ κατευθῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης» (Λουκ. α', 79). «Χριστὸς ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν... Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ἡμῖν τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» (Ἐφ. β', 14,17) καὶ παρέχει αὐτὴν «οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν» (Ἰω. ιδ', 27). Ἡ εἰρήνη αὐτὴ εἶναι καρπὸς τῆς «καινῆς κτίσεως» ἐν Χριστῷ (Β' Κορ. ε', 17). «Ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνην ἐπ' αὐτούς καὶ ἔλεος» (Γαλ. στ', 15). Ἐπ' τὴν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου εἰρήνην (Ρωμ. ε', 1) δημιουργεῖται ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων (Ἐφ.

β', 13-19, δ', 3-6). Ὅλα αὐτὰ ἐξηγοῦν γιὰ τὴν ἀποκάλυψιν μέσα στὴν Καινὴ Διαθήκη χαρακτηρισθῆναι ὡς «εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης» (Ἐφ. στ', 15).

3) Εἶναι δίκαιον ν' ἀναγνωρισθῆ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία — παρὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, ἐλλείψεις καὶ παραλείψεις τῶν ἐκπροσώπων τῆς — εἶναι ὁ πρῶτος καὶ μεγαλύτερος εἰρηνιστικὸς παράγων μέσα στὸν κόσμον.

Ἡ εἰρήνη εἶναι διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὁ ὅρος καὶ τὸ πρῶτιστο ἀντικείμενον τῶν λειτουργικῶν προσευχῶν μας. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται «εἰρήνην πᾶσι» καὶ πάντοτε μᾶς προτρέπει νὰ δεώμεθα «ἐν εἰρήνῃ» καὶ «ὑπὲρ εἰρήνης» τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὁπως ἔλεγεν ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, «ἐν ταῖς ἀγίαις μάλιστα συνόδοις, ἦτοι ἐκκλησιαστικαῖς συνάξεσι, παρ' αὐτὰς τοῦ μυστηρίου τὰς ἀρχάς, τοῦτο (τὸ «εἰρήνη ὑμῖν») καὶ ἡμεῖς ἀλλήλοις φαιμέν», μὲ τὸ ὅποιο ἀπηύθυνε χαιρετισμὸν στοὺς μαθητὰς ὁ νεκραναστὰς Κύριος, «νόμον ὡσπερ τινα καὶ τὸν ἐπὶ τοῦτο τιθεὶς τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τέκνοις» (Migne Ἐ.Π. 74, 78). Κι ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τόνιζε, ὅτι, ἐπειδὴ «οὐδ' ἐν εἰρήνῃ ἴσον καὶ συμφωνίαν», γι' αὐτὸ ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν εἰσέρχεται στὸν ναό, «οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνει, ἕως ἂν ἅπασιν ὑμῖν εἰρήνην ἐπεύξηται, καὶ ἀναστὰς οὐ πρότερον ἀρχεται τῆς πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίας, ἕως ἂν ἅπασιν δῶ τὴν εἰρήνην. Καὶ μέλλοντες εὐλογεῖν οἱ ἱερεῖς, πρότερον τοῦτο ὑμῖν ἐπευξάμενοι, οὕτω τῆς εὐλογίας ἀρχονται. Καὶ ὁ διάκονος δὲ κελεύων εὐχεσθαι μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο ἐπιτάττει κατὰ τὴν εὐχὴν, αἰτεῖν τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ προκείμενα πάντα εἰρηνικά, καὶ τῆς συνόδου (=λειτουργικῆς συνάξεως) ταύτης ἀπολύων ὑμᾶς, τοῦτο ὑμῖν ἐπεύχεται λέγων, Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ· καὶ οὐδὲν ὄλως ἐνὶ οὐτε εἰπεῖν, οὐτε προᾶσαι ταύτης χωρὶς. Ἀὐτὴ γὰρ ἔστιν ἡ τροφὸς ἡμῶν καὶ μήτηρ, θάλπουσα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἡμᾶς. Εἰρήνην δὲ λέγω, οὐ τὴν ἀποπροσρήσεως ψιλῆς, ... ἀλλὰ τὴν

κατὰ Θεὸν εἰρήνην, τὴν ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς πνευματικῆς, ἣν πολλοὶ διασπῶσιν...» (Migne 'Ε.Π. 48, 870).

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔμεινε πιστὴ στὴν παράδοσι αὐτῆ, τὴν ὁποία μάλιστα ἐμπνέει καὶ στοὺς ἑτεροδόξους. Εἶναι δίκαιο ν' ἀναγνωρίσωμε, ὅτι οἱ ξένες Ἐκκλησίες, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπανελημμένως πῆραν ἐπίσημα θέσι κατὰ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ἐνεψύχωσαν μερικὰ ἐκ τῶν σοβαρωτέρων εἰρημιστικῶν κινήματων. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἐνέργειες τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ὁργανώσεως «Pax Christi», πὺν ἰδρύθηκε τὸ 1944, χαρακτηριστὰ ἦταν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ μηνύματα μερικῶν παπικῶν ἐγκυκλίων (λ.χ. τῆς ἐγκυκλίου «Pacem in terris» τοῦ πάπα Ἰωάννου 23ου κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἢ τῆς ἐγκυκλίου «Populorum progressio» τοῦ πάπα Παύλου τοῦ βου κατὰ τὸ ἔτος 1967). Ἀξιόλογες εἶναι καὶ οἱ πρόσφατες εἰδικές γιὰ τὴν εἰρήνη ὁμιλίες τοῦ πάπα Ἰωάννου-Παύλου τοῦ 2ου (λ.χ. γιὰ τὸ Νέο Ἔτος 1984 ἢ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1983 στὴ Γενικὴ Συνέλευσι τῆς Ποντιφικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν). Σημαντικὲς ἐπίσης εἶναι οἱ φιλειρηνικὲς διακηρύξεις τῆς Συνόδου τῆς «Ἐὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας» (λ.χ. κατὰ τὸ 1958) καὶ ἐπανελημμένες ἀποφάσεις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, στὸ ὁποῖο συμμετέχον καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς πρόσφατες ὑπὲρ τῆς εἰρήνης προσπάθειες τῆς Στ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Βανκούβερ (1983), ὑπενθυμίζομε λ.χ. τὶς διακηρύξεις τόσο τῆς Α' Γενικῆς Συνελεύσεως αὐτοῦ στὸ Ἄμστερνταμ (1948) ἐναντίον τοῦ πολέμου ὡς ἁμαρτίας καὶ ἐναντίον τῶν μέσων μαζικῆς ἐξοντώσεως, ὅσον καὶ τῆς Ε' Γενικῆς Συνελεύσεώς του στὸ Ναϊρόμπι (1975) ἐναντίον τοῦ «μilitarismo» καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν. Ἀξιόλογος ὑπῆρξε καὶ ἡ καταδικὴ τῶν ἀτομικῶν ὄπλων ἀπ' τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ 1957 στὸ Νεῦ Χάβεν καὶ ἡ ἔκδοσις

ὑπ' αὐτῆς τῆς σχετικῆς μελέτης «Οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἡ ἀποσόβησις τοῦ πολέμου στὸν αἰῶνα τοῦ ἀτόμου τῆς ὕλης» (1958).

4) Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερα στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Κρήτης, στὶς Ἱ. Μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου, στὰ διάφορα Ὁρθόδοξα Ἑλληνικὰ Πατριαρχεῖα ἢ στὶς διάφορες Ὁρθόδοξες Ἑλληνικὲς Ἀρχιεπισκοπὲς ἢ Ἱ. Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπὲς τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ τονισθῆ, ὅτι πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐπικρινόντων τὴν καθ' ὅλον Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ὀφίμων εἰρηνοφίλων, αὐτὴ — συνεχῶς, σταθερῶς, ἀδιαλείπτως καὶ χωρὶς φιλοδοξίες ἢ μονομερεῖς πολιτικὲς σκοπιμότητες — δὲν εὐχεται μόνον ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δεκαετίες καλλιεργεῖ τὸ εἰρημιστικὸ φρόνημα μὲ ἐόρτια μηνύματα, μὲ — ὄχι ἀσαφεῖς, ἀλλὰ σαφέστατες — ποιμαντορικὲς ἐγκυκλίους, μὲ σχετικὰ μηνύματα, μὲ ἀναρτίθμητα δημοσιεύματα, μὲ εἰδικὰ μαθήματα στὰ Ἀναλυτικὰ Προγράμματα τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὰ εἶναι κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες εἰδικὲς ἀνακοινώσεις ἢ προτροπὲς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος· εἰδικὸ φυλλάδιο «πρὸς τὸ λαόν», πὺν ἐτοιμάσθη ἀπ' τὸ Γραφεῖο Τύπου αὐτῆς καὶ ἐκδόθη ἀπ' τὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία»· ἀλλεπάλληλα εὐγλωττα εἰδικὰ μηνύματα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ καὶ πολλῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Διασπορᾶς· συνέδρια, ὁμιλίες, συζητήσεις, ἀγρυπνίες, λιτανεῖες, πορεῖες καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις τόσο στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν, ὅσο καὶ σὲ διάφορες ἑλληνικὲς Ἱερὲς Μητροπόλεις· εἰδικὰ ἄρθρα καὶ σχόλια ὀλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ Τύπου. Ὅλα αὐτὰ, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ Χριστεπώνυμο ποιμνιὸν τους σὲ ἄρμονικὴ σύμπνοια μὲ τοὺς ἐκπροσώπους καὶ τὸ πλήρωμα τῆς καθ' ὅλον Ὁρθοδοξίας ἔχουν συνειδητοποιήσει τὴν ἀνάγκη τῆς ὑψώσεως τῆς φωνῆς

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ (ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ - ΒΙΩΜΑΤΑ - ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ)*

3. Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος Στεφανίδης (1878-1958).

Εἰς τὸ γαλήνιον, ἥρεμον, μοναστηριακόν, καθαρῶς ἐκκλησιαστικόν καὶ ἀκαδημαϊκόν περιβάλλον τῆς ἀκμαζούσης καὶ κατὰ πάντα ἀρτίως Τροφοῦ Σχολῆς ἐφοίτησεν (1898-1903) ὁ μετέπειτα διαπρεπέστερος καὶ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος Ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης, ὅστις ἀπὸ τῆς φοιτητικῆς του ζωῆς διεκρίνετο διὰ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρός του, διὰ τὴν συνετήν, αὐστηράν καὶ ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, διὰ τὴν νηφαλιότητα, δξύνουαν, ἀνησυχίαν καὶ ἐρευνητικότητα τοῦ πνεύματός του³¹⁴, διὰ τὸν μονήρη βίον, διὰ τοὺς βαθεῖς στοχα-

σμούς καὶ τὴν κριτικὴν δύναμιν, ὡς καὶ τὴν διαυγῆ καὶ κρυσταλλίνην σκέψιν του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἱστορικῶν του ἔργων.

Διορισθεὶς τῷ 1912 Καθηγητῆς τῆς κατὰ Χάλκην Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐδίδαξε, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀναγκῶν τῆς ἐκθρεψάσης αὐτὸν Τροφοῦ Σχολῆς, οὐχὶ μόνον Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν ἐπὶ μίαν συναπτήν δεκαετίαν (1912-1922), ἀλλὰ καὶ Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογίαν, Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Κ.Δ., Ἱστορίαν τῆς Κ.Δ., Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ, Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, Κανονικὸν Δίκαιον καὶ Ὀμιλητικὴν³¹⁵.

Ἀναμφιβόλως τὸ ὅλως εἰδικὸν περιβάλλον τῆς Τροφοῦ Σχολῆς, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τοῦ Θρόνου, ἐν αἷς συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἕως τῆς σήμερον αὐστηρῶς τηρουσα τὴν μεγαλοπρεπῆ βυζαντινὴν παράδοσιν Ἱερὰ Μητρόπολις Μυτιλήνης, ἐν ἣ εἶδε τὸ φῶς ὁ μέγας Ἐκκλη-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 123 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 τεύχους.

314. Ἐν παρόδῳ ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, καὶ δὴ ὡς ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον τῆς ἰδιαιτέρας κλίσεως τοῦ νεαροῦ Β. Στεφανίδου πρὸς τὸν κλάδον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τὴν ἐναίσιμον ἐπὶ πτυχίῳ διατριβὴν «Παπίας Ἱεραπόλεως», τὴν ὁποίαν ὑπέβαλεν οὗτος εἰς τὴν γεραρὰν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης πρὸς λήψιν τοῦ Διπλώματος τοῦ Διδασκάλου τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας (1903).

315. Πρβλ. Ἀπ. ΜΕΞΗ, Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολή. Ἱστορικὰ σημειώματα, 1844-1935, Κων/λις, 1935, σ. 172.

τους ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης.

5) Τὸ γενικὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἡ ἀληθινὴ εἰρήνη μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐγκαθιδρυθῆ στῆ γῆ ὡς κα ρ π ὀ ς τ ο ὕ Π ν ε ὑ μ α τ ο ς κ ι ὡ ς ἕνας χρυσοῦς κρίκος στὴν ἀλυσίδα τῶν ἄλλων καρπῶν τοῦ Πνεύματος: «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε', 22). Μόνον ἐκ τῆς Πνευματολογίας αὐτῆς μπορεῖ ν' ἀναπτυχθῆ ἡ στηριγμένη στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη ἀληθινὴ Θεολογία τῆς εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη θὰ θεμελιωθῆ ὄχι σὲ ἀνθρώπινα σύμφωνα, πού εὐκόλα καταπατοῦνται (πρβλ. τὸ σύμφωνο Χίτλερ καὶ Στάλιν), ἀλλὰ σὲ ἀνακαινισμένους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι γέγονται τὸν πρῶτο ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τὴν

ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη συνιστᾶ κὶ ὑποβοηθεῖ τὴν αὐριανὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν μὲ τὸν ἐκάστοτε ἐχθρὸ τῆς σήμερον, διότι θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητη τὴν πραγμάτωσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου: «Διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου... Ἴσθι ἐννοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου» (Ματθ. ε', 24-25). Ἐπὶ πλέον ἡ ἀγάπη ἐκτρέφει τὸ πνεῦμα τῆς ἀπαραιτήτου γιὰ τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν δικαιοσύνης: «Καὶ ἔσται τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης Εἰρῆνη» (Ἦσ. λβ', 17). Τὰ ἔργα αὐτὰ θὰ εἶναι ἐλπιδοφόρο προμήνυμα τῆς πραγματώσεως τῆς πανανθρωπίνης ἐσχατολογικῆς προσδοκίας: «Καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (Β' Πέτρ. γ', 13).

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης
καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν.

σιαστικὸς Ἱστορικὸς Στεφανίδης, καὶ γενικώτερον τὸ ἔκπαρλον μεγαλεῖον τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὰς αὐλὰς τῆς ὁποίας ἠνδρώθη καὶ ἐμορφώθη οὗτος θεολογικῶς, ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἱερατικῶς. Ἄπαντες οἱ ἀνωτέρω παράγοντες ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπέδρασαν κατὰ τρόπον λίαν ἀποφαντιστικὸν τόσον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀδαμαντίνου χαρακτῆρός του καὶ εἰς τὴν ὄθησιν πρὸς τὴν Θεολογικὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐκ μέρους του ἐπιλογὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ὡς κλάδου εἰδικεύσεώς του ἐν τοῖς περιφήμοις τότε Πανεπιστημίοις τῆς Ἰένης, τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Χαϊδελβέργης, ἐν οἷς ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1908-1912 δαπάναις τοῦ Ζωγραφείου κληροδοτήματος, ὅσον καὶ εἰς τὰς μετέπειτα ἐπιστημονικὰς του ἐρεῦνας. Αὐταί, σὺν τοῖς ἄλλοις, διακρίνονται διὰ τὴν σαφήνειαν, ἀπλότητα, βραχυλογίαν καὶ ἐπιστημονικὴν ξηρότητα, διὰ τὴν δαψιλῆ ἐκ μέρους του γνῶσιν καὶ χρῆσιν τῶν πηγῶν, διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν κριτικὴν καὶ παρατηρητικότητα, διὰ τὴν ὁμαλὴν καὶ ρέουσάν γλῶσσαν, τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν καὶ ἐν πολλοῖς ὀρθολογιστικὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας, συμφώνως πρὸς τὰ τελευταῖα συμπεράσματα τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν, διὰ τὴν ἀρτίαν φιλολογικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἄκρως λεπτῶν προσωπι-

κῶν του σκέψεων καὶ παρατηρήσεων, διὰ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ λακωνικότητα, ὅπως δὲ ἰδιαίτερος διὰ τὴν πρωτοτυπίαν αὐτῶν. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Γεράσιμον Κονιδάρην, ὅστις τὸν διεδέχθη εἰς τὴν ἔδραν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, αὐτὸς Καθηγητὴς Στεφανίδης, ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐπιστήμων, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ρωμαῖος τὴν μορφήν καὶ τὴν ἔκφρασιν ἀλλὰ πεπροικισμένος μὲ τὴν ἑλληνικὴν παρατηρητικότητα καὶ ἀγχίνοιαν... ὡς ἐπιστήμων καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ δημόσιος λειτουργὸς παρουσιάζει ἐνότητητα... Εἶναι ὁ τύπος τοῦ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικοῦ, τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐπιστήμονος... Εἶναι γνώστης μεγάλου μέρους τῶν πηγῶν, ἔχει νηφαλίαν καὶ διὰ τοῦτο ἀντικειμενικὴν καὶ ἄρα καὶ ἀσφαλῆ καὶ ὀξείαν πρωτότυπον κρίσιν, ὑπερέχων ἐνίοτε τῶν προκατόχων του... Ἡ δύναμις τοῦ πνεύματός του, τὸ σοβαρὸν καὶ ἤρεμον τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ἐξαιρετικὸς ἐπιστημονικὴ ἱκανότης του, ἡ συγγραφικὴ του παραγωγή καὶ ἡ καρποφόρος διδασκαλία, ἀνεδείκνυν τὸν καθηγητὴν Στεφανίδην ὡς ἓνα τῶν στυλοβατῶν τῆς νεωτέρας ἀκμῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς (ἀπὸ τοῦ 1918 καὶ ἐξῆς)³¹⁶.

Ὁ Βασίλειος Στεφανίδης καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς λευίτης τοῦ Ὑψίστου ἀλλὰ καὶ ὡς θεράπων τῆς ἔδρας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, διὰ τὴν ἐξύψωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ὁποίας κατηνάλωσεν ἑαυτόν, ἐτίμησε περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἑλληνόφωνον Θεολογίαν ἐπὶ διεθνοῦς ἐπιπέδου, τὴν Τροφὸν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, τῆς ὁποίας ἐπὶ τι διάστημα διετέλεσε καὶ Διευθυντὴς, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ, ἢ ὁποία τῷ 1924, προτάσει τῆς ἐκ τῶν Καθηγητῶν Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Κ. Δυοβουνιώτου καὶ Δ. Μπαλάνου συγκροτηθείσης εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, ἐξέλεξε παμψηφεί τοῦτον — ἀποχωρήσαντα ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης³¹⁷ Καθηγητὴν τῆς Γεν.

316. Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, Ὁ Καθηγητὴς Ἀρχιμ. Βασίλειος Κ. Στεφανίδης, ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, IB (Ἀθῆναι, 1958), σσ. κβ'-κγ'.

317. Ἡ λόγῳ παρεξηγήσεως, ὡς φαίνεται, ἀποχώρησις τοῦ Βασ. Στεφανίδου ἐκ τῆς γεραρᾶς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἔδρας τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο καὶ τόσον εὐχάριστος δι' αὐτόν. Τοῦτο δὲ διότι αὐτῆ, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐγένετο αἰτία νὰ στερηθῆ οὗτος τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ περιβάλλοντος τῆς Τροφῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς ἀμέσου καὶ συνεχοῦς ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας, ἣν εἶχε μετὰ τῆς ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Μητροπολιτῶν συναδέλφων του ἐν τῇ Σχολῇ, ὡς καὶ τῆς ἐνεργοῦ αὐτοῦ συμμετοχῆς εἰς τὰς μεγάλας καὶ ἱστορικὰς ἀποφάσεις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλοτε συμμετεῖχεν ἐνεργῶς ὡς μέλος τοῦ Καθηγητικοῦ Συλλόγου τῆς Σχολῆς.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἀναδειχθέντος εἰς Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος³¹⁸.

Ἡ μεγάλη μορφή καὶ διεθνῆς προσωπικότητος τοῦ μεγάλου ὀγκῆς ἱστορικοῦ τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, τὸν ὁποῖον ὁ γράφων οὐδέποτε ἠτύχησε νὰ ἴδῃ καὶ γνωρίσῃ προσωπικῶς, θὰ παραμένῃ ἀνεξίτηλος εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας οὐ μόνον τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν του, ἀλλὰ καὶ ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν θεολόγων καὶ θύραθεν ἱστορικῶν, τοὺς ὁποίους, διὰ τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ συγ-

γραφῶν³¹⁹, θὰ ὀδηγῆ διὰ πολλὰς δεκαετίαι εἰς τὴν ἔρευναν τῶν γεγονότων καὶ τῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας, δεικνύων εἰς αὐτοὺς τὸν ἀριστον συνδυασμὸν ἱεροῦ θυσιαστηρίου καὶ καθηγητικῆς ἔδρας, πίστεως καὶ ἐρεῦνης, θείας ἀποκαλύψεως, ὀρθοῦ λόγου καὶ ἐπισημονικῆς γνώσεως.

Ἡ ἔλλειψις σχέσεων καὶ ἀμέσου αὐτοῦ ἐπαφῆς μετὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι διοικούσης Ἐκκλησίας συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ παραμείνῃ οὗτος ἀμέτοχος εἰς τὴν τότε θεολογικὴν, ἐκκλησιολογικὴν, κοινωνικὴν καὶ ποιμαντικὴν προβληματολογία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ νὰ χαρακτηρισθῆ ὑπὸ τινῶν κύκλων ὡς ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἱερατικῶς ἀδιάφορος. Θὰ ἦτο εὐχὴς ἔργον

318. Πλείονα περὶ τοῦ βίου, τῆς πολυεδρικής προσωπικότητος καὶ τῆς εὐρυτάτης αὐτοῦ συγγραφικῆς προσφορᾶς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἰδὲ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, ἐνθ' ἄν., σσ. θ'-κζ' (εἰς τὰς τρεῖς τελευταίας σελίδας δίδεται πλήρης κατάλογος τῶν ἐκδοθέντων αὐτοῦ ἔργων). Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Α, Ἀθήναι, 1970, σσ. 130-136. Β. ΒΕΛΛΑ, Βασίλειος Στεφανίδου, ἐν ΕΕΘΣΠΑ, ΙΒ, (1956/7), Ἀθήναι, 1958, σσ. κθ'-λβ'. Κ. ΜΠΟΝΗ, Πρόλογος εἰς Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς Βασίλειον Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. ε'-ζ'. ἈΘ. ΤΣΕΡΝΟΓΛΟΥ, Λέσβιοι καὶ Αἰολεῖς διδάξαντες εἰς τὴν Χάλκην, ἐν Π. ΣΑΜΑΡΑ, Λεσβιακὸν Ἡμερολόγιον, 1956, σσ. 198-199.

319. Ἀναμφιβόλως μεταξὺ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν τὸ προβάδισμα, καὶ δὴ ἐπὶ διεθνῶς ἐπιπέδου ἔχει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ Ἱστορία, ἥτις, κατὰ τὰ προλεγόμενα τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1948), «εἶναι προῖον τῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν διδασκαλίας μου».

Αὕτη «ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ τὸ μόνον παρ' ἡμῖν πλήρες καὶ ὠλοκληρωμένον ἐπιστημονικὸν ἐγχειρίδιον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰς συγχρόνους, ὄχι μόνον ἡμετέρας ἀλλὰ καὶ διεθνεῖς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις (Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 133).

ἌΟ λῶφος τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς χιονισμένος.

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*

«Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία».

1. Τὸ ἔργον τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀπέβλεπεν ἀπλῶς νὰ συστήσῃ μίαν κλειστήν ομάδα ὁπαδῶν, νὰ ἰδρύσῃ μίαν κοινωνίαν ἀνθρώπων, μίαν «Ἐκκλησίαν», ἀπὸ τὰς πολλὰς ομάδας, συλλόγους τότε. Ἀπέβλεπεν ἀντιθέτως εἰς μίαν βασιλείαν ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἀλλὰ διευθυνομένην ὑπεράνω ἡμῶν. Ὁ ἄδης, τὸ κακὸν μὲ ὅλα τὰ σχήματα καὶ μορφάς του, τὸ διλέπομεν καὶ τὸ γνωρίζομεν. Ὁ κόσμος εἶναι ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ βασιλεία του συγχρόνως εἶναι τώρα ἐμπρὸς μας, ἐντὸς μας. Συνοπάρχει, συναυξάνει καὶ συνακολουθεῖ. Καλὸν καὶ ποιητὸν συμφύρονται, συνακαλύσσονται, συνορεύουν, ἀνταγωνιζόμενα ποῖον θὰ ἐπικρατήσῃ ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ἄνευ τοιαύτης σκέψεως, τὸ ὑπάρχον διάστημα τότε μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δὲν ἐξηγεῖται. Ἡ ζωὴ τότε γίνεται αἰγίγμα ἄλυτον, ἀνυπόφορος, πραγματικὴ κόλασις. Ἡ ἐλπίς σβύνει. Ὁ φόβος τυραννεῖ. Αἰῶν φόβου καὶ πῦρος ἐκλήθη ἡ ἐποχὴ μας. Ἡ μελαγχολία καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία τῶν συγχρόνων ὑπαρξιστῶν, τοῦ Camus, Sartre, Bandelaire, Rimbaud, Andre Gide καὶ ἄλλων, ξεκινοῦν καὶ μᾶς ἐκπλήσσουν, ἀκριθῶς διότι βλέπουν τὴν ἀπουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τραγικὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Βλέπουν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Θεοῦ νὰ κυβερνήσῃ τὸν κόσμον, ὅποτε κατὰ συνέπειαν, τὸ κακὸν καὶ ἡ ἀδικία θριαμβεύουν, ἐπικρατοῦν καὶ βασιλεύουν.

Καὶ ὁ Χριστὸς ἐγνώρισε τὴν ἀδικίαν, τὴν κακίαν τοῦ κόσμου, τὸν πόνον. Μάλιστα ἐφθασεν στὸ χεῖλος τῆς ἀδύσσου ἐν Γεθσημανῇ. Εἰς τὸ πλεόν κρίσιμον σημεῖον τῆς δοκιμασίας ξεφεύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη του τὸ παράπονον

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 130 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 τεύχους.

ἐὰν ἐρρίπτετο φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην πλευρὰν τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ διαπρεποῦς Καθηγητοῦ Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου. Τοῦτο δύναται κάλλιστα νὰ ἐπιτευχθῇ ὅταν καὶ ἐφ' ὅσον ἐρευνηθοῦν ἐπισημασμένως τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἐκλογῆς του ἕως τοῦ ἔτους τῆς ἐξ αὐτῆς ἀποχωρήσεώς του (1924-1949).

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ) ΖΑΦΕΙΡΗΣ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

πρὸς τὸν Πατέρα, ὅπως ὁ Υἱὸς πρὸς σπλάγγνα. Διότι ὁ Χριστὸς, ὡς ἄνθρωπος παλαιῶν, οὐδ' ἐπὶ λεπτὸν ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς Αὐτὸν ὡς Πατέρα, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὸν θρίαμβον τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἀδικίας. Ἐγνώριζε καὶ τὸ ἀπέδειξε, ὅτι ὁ Πατὴρ του ὁ οὐράνιος εἶναι καὶ παραμένει ὁ Κύριος καὶ Βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

2. Ἡ λατρεία μας εἶναι τριαδική, ἀπευθυνόμενη εἰς Πρόσωπα. Δὲν εἶναι ἀφρημένη, οὔτε ἀσαφῆς Μονοθεϊσμός σκοτεινός, ἀλλὰ συγκεκριμένη τριαδική, προσφερομένη ἀπὸ πρόσωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλάσθεν, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον τῆς Τριαδικῆς θεότητος. Τὸ μυστήριον αὐτὸ τῆς Τριάδος ἐκδηλοῦται εἰς τὴν πείραν, εἰς τὴν πορείαν καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν. Δι' αὐτὸ ἡ Ὁρθόδοξος λειτουργία ἀρχίζει μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία...». «Τί ἐστὶν ἡ Βασιλεία;» ἐρωτᾷ ὁ ἱ. Χρυσόστομος. Καὶ προβάλλει τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν ν' ἀπαντήσῃ στὴν τεθεῖσαν ἐρώτησιν: «ἡ παρουσία ἡ ἐμὴ»⁹.

Τὰ πάντα μᾶς ἔρχονται ἄνωθεν, ἐκ τῆς ἁγίας ζωοποιου καὶ ἀδιαρέτου Τριάδος. Ἡ ὑπαρξίς μας. Δὲν κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰς περιορισμένας δυνάμεις του νὰ ὑψωθῇ πρὸς τὴν Τριάδα. Αὐτὴ ἄνωθεν κατέρχεται πρὸς ἡμᾶς διὰ νὰ μᾶς ἰκανώσῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς καθάρσεως, τῆς ἀναβάσεως καὶ τῆς εἰσόδου εἰς τὰ ἄνω βασίλεια.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Θεολογίαν ἡσχολήθησαν περισσότερον μὲ τὴν Χριστολογία καὶ τὸ δράμα τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διὰ ν' ἀνέλθουν βαθμηδόν. Ἐκ τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν ἡλλοτριωμένον καὶ πεσιμένον ἄνθρωπον ἐσχημάτισαν τὰ πρὸς μελέτην θέματα καὶ ἐρρυθμίσαν τὰ σχετικὰ θεολογικὰ συστήματα. Αἱ ἀνησιχία: των διὰ τοῦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι: ἡ χάρις, ἡ ἐλευθερία, ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῆς ἐνοχῆς, ἡ διὰ τῆς Σταυρικῆς Θυσίας δικαίωσις, ἡ καταλλαγὴ, ἡ ἐξωτερικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας. Ἐμπειρικὴ περὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὰς συνεπείας τῆς ἔρευνα, παρὰ δογματικὴ θεολογία τῆς θεώσεως εἰς οὐρανοὺς καταστάσεώς μας δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ θεολογικὸν ἐνδιαφέρον, ἐνισχυθὲν μάλιστα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους περὶ τὴν Μεταρρυθμίσειν. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι διάφορος ὑπῆρξεν ἡ πορεία εἰς τὸν Ὁρθόδοξον χῶρον. Εἰς τὴν Ἀνατολήν οἱ Πατέρες μὲ δαθύτητα θεολογικὴν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Τριαδικὴν Πνευματικότητα καὶ δοξολογικὴν Λατρείαν, τοὺς καρποὺς ἐκ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὴν σχέσιν καὶ κατάλληλον προπαρασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν πνευματικὴν βασιλείαν τοῦ Κυρίου. Μερικὰ ἐκ τῶν θεμάτων αὐτῶν στρέφονται: —Εἰς τὴν μακαριότητα τοῦ Ζῆν κατὰ Πνεῦμα. —Εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς νέας ζωῆς ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μεταμόρφωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ Πνεύματος. —Πῶς οἱ ἀναγεννημένοι πράγματι εἶναι ἡνωμένοι ὡς

9) Ὁμιλία 41, 2 εἰς Ματθαῖον PG 57, 447.

ἢ Τριαδικῆ Θεότης. — Μεταξὺ δὲ ἄλλων, τὴν εὐλογημένην αὐτὴν ἀλλαγὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ μεταβολὴν τῆς εἰς τὸ Θεῖον, ἀπολαμβάνουσαν ἤδη ἀπὸ τῶρα τὰ ἀγαθὰ τῆς υἰοθεσίας καὶ τῆς θεώσεως. Τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ τὸ ἀναπτύξουν Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Παλαμῆς κ.ἄ. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἐκπληκτος διὰ τὴν μετάνοιαν τοῦ ληστοῦ καὶ τὴν εἰσοδὸν τοῦ στὸν Παράδεισον παρατηρεῖ:

«Διὰ τοῦτο αὐτὸν Βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ δλέπω αὐτὸν σταυρούμενον» βασιλέως γὰρ ἔστι τὸ ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων ἀποθνήσκειν... Οὐκοῦν καὶ ὁ Βασιλεὺς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων. Ἐπεὶ οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν, διὰ τοῦτο αὐτὸν βασιλέα καλῶ¹⁰.

Οἱ ἀρχαῖοι πατέρες κατ' ἐπανάληψιν ἐτόνιζον τὴν πνευματικὴν φύσιν καὶ ἐσωτερικότητα τῆς ἐξουσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ βασιλεία Του εὐρίσκεται ἐντὸς μας. Οὕτως ὁ Ὁριγένης (Ὁμιλία εἰς Ἰησοῦν XIII, I) ἀποφαινεται:

«Μετὰ τὴν συντριπτικὴν ἦρταν καὶ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ ἀρχοντος τοῦ κακοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς ψυχῆς μας, ἡ φυσικὴ συνέπεια εἶναι ὅτι ἐφεξῆς πλέον ἡ ψυχὴ μας γίνεται τὸ ἐνδιαίτημα, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, ὅπου ὁ Θεὸς θὰ βασιλεύσῃ ἐν αὐτῇ»

καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐφαρμοσθοῦν τὰ λόγια τοῦ Λουκᾶ 17,22:

«Ἴδου γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἔστιν».

Κατὰ τὸν Ὁριγένην, ὁ τόσο συχρὰ συναντώμενος τονισμὸς τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ ὡς Βασιλέως ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος. Ὅτι αὐτὸς προβάλλει τὰ φυσικὰ του δικαιώματα, δηλαδὴ ζητεῖ νὰ ἔχη τὴν ἀπόλυτον κυριότητα ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἀνέχεται τὴν συνύπαρξιν, condominium, κυριαρχίας:

«Οὐ δύνασθε δυεῖς Κυρίους δουλεύειν».

Πρὸς ἐπίσχυσιν τούτου παραπέμπει εἰς μίαν Ὁμιλίαν του, εἰς τὴν φράσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διατί ὁ Θεὸς εἶναι «ζῆλωτὴς Θεός» (Ἐξ. 20,5), φράσις ἀσφαλῶς ἀνθρωποπαθῆς, διότι εἶναι ἀπαράδεκτον ὁ Θεὸς νὰ κατέχεται ἀπὸ πάθη, ὡς ἡ ζήλεια.

«Πρὸς εὐκόλον κατανόησιν τῶν θεῶν ἀληθειῶν, ἃς διδασκώμεθα καταφεύγοντες εἰς ἀνθρώπινα παραδείγματα. Κάθε γυνὴ ἀνέκει: στὸν ἄνδρα τῆς καὶ στὸ ἐξῆς ὑπάγεται εἰς τοὺς περὶ συζύγων νόμους. Εἰ δὲ μὴ ἄλλως καταστᾶ μία παλλακίς ἐφ' ὅσον θὰ ἐχρησιμοποῖε: τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνευ φραγμοῦ εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. Ὅστις συγχάζει εἰς μίαν ἑταίραν, γνωρίζει πολὺ καλὰ ὅτι ἐπισκέπτεται μίαν ξένην γυναῖκα καὶ ἐπομένως πορνεύει:

καὶ τῆς παραδίδεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέχεται πᾶν ὅτι ἐνδέχεται νὰ συμβῆ εἰς παρόμοιες περιπτώσεις, μὴ ἐνοχλούμενος ὅταν δλέπη καὶ ἄλλους ἐρωμένους νὰ συγχάζουν μετ' αὐτῆς. Ἀντιθέτως ὅμως, ὅποιος συνδέεται διὰ γαμικῶν δεσμοῦ, δὲν ἀνέχεται: τότε ἡ γυνὴ του ν' ἀπιστῆ καὶ ἁμαρτάνη. Προφυλάσσει: μὲ θερμὸν ζῆλον τὴν συζυγικὴν πίστιν καὶ ἀγνότητα διὰ νὰ δεβαιώνηται: ὅτι αὐτὸς καὶ ὄχι ἄλλος τις εἶναι ὁ νόμιμος πατὴρ τῶν τέκνων του.

» Ἄς μεταφερθῶμεν τώρα ἀπὸ τὸ παράδειγμα αὐτό, διότι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ καθ' ἑνός μας ἔμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ πορνεύει μὲ τοὺς δαίμονας καὶ νὰ ἔχη πλείστους ἐρωμένους. Καὶ ἐὰν συμβῆ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ μέσα τῆς ὁ δαίμων τῆς ἀνηθικότητος, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ εἰσέλθῃ τότε ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλοχρηματίας, ἀκολούθως τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγωισμοῦ, κατόπιν τοῦ θυμοῦ, τῆς ἀσωτίας, πολυτελείας, τῆς ματαιοδοξίας καὶ πλείστων ἄλλων κακῶν. Ὅλοι ἐνδέχεται νὰ πορνέουν μὲ τὴν ἀπιστον αὐτὴν ψυχὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ὁ ἕνας νὰ μὴ ζῆλεύῃ πλέον τὸν ἄλλον καὶ ὁ φθόνος νὰ μὴ διεγείρει: τοὺς μὲν ἐναντίον τῶν δέ... Ἐὰν ὅμως ἡ ψυχὴ ἀντιθέτως εἶναι ἠνωμένη μὲ ἕνα νόμιμον σύζυγον, μὲ ἐκείνον ποῦ ἐνώνει: τὰς ψυχὰς εἰς γάμον, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, 2 Κορ. κα' 2, τότε ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ εἶναι παραδεδομένη νομίμως, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔτυχε κατὰ τὸ παρελθὸν νὰ διαπράξῃ ἁμαρτίας, ἀκόμη καὶ ἐὰν ἔζησε ἐκδιδομένη, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὅμως ἠνώθη μὲ αὐτόν, δὲν ἀνέχεται πλέον τοῦντεῦθεν ν' ἁμαρτάνη. Δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀνεχθῆ ὁ Ἰησοῦς τὴν ψυχὴν ποῦ τὸν ἐδέχθη ὡς νυμφίον, νὰ διασκαδάζῃ ἐκ νέου μὲ μοιχοῦς. Ἡ ζήλεια του ἀνάπτει. Ἀμύνεται τῆς πιστότητος καὶ τῆς ἐνώσεως των...

» Ἀπαξ καὶ ἐγνωρίσαμεν τὸν Χριστόν, μετὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ θεῖου λόγου του, μετὰ τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος, μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, μετὰ τὴν ἐνωσιν τὴν σφυρηλατηθεῖσαν μὲ τόσα ὑπέροχα μυστήρια, δὲν θέλει ὁ Νυμφίος μας Χριστὸς ὅπως στὸ ἐξῆς ἁμαρτάνωμεν. Δὲν ὑποφέρει καὶ δὲν ἀνέχεται ὁ Χριστὸς ὅπως ἡ ψυχὴ, ποῦ δι' αὐτὴν ὀνομάζεται σύζυγος ἢ νυμφίος, ἐρωτοτροπεῖ μὲ τοὺς δαίμονας, νὰ ἐκδίδεται στὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, νὰ κατακυλιέται εἰς τὸν κόρφορον τῆς καίας. Ἐὰν ἕνα τέτοιο δυστύχημα συμβῆ, ὁ προσβληθεὶς Χριστὸς θ' ἀπαιτήσῃ τότε τοῦλάχιστον ἡ μολυνθεῖσα ψυχὴ νὰ ἐπιστραφῆ, νὰ ἐπανέλθῃ, καὶ νὰ ποιήσῃ μετάνοιαν. (Ὁμιλία εἰς Ἐξοδον VIII, 5).

Ὁ Ὁριγένης καταφεύγων εἰς τὴν τυπολογικὴν μέθοδον τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, ἐξετάζει: τὰ ἀληθινὰ προνόμια τῶν ἀρχόντων ἢ πριγκίπων τοῦ πραγματικοῦ Ἰσραήλ, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ στίχου:

«Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, τὰ ἐνδοξα ἀρχόντων ἐν αὐτῷ» (Ἀρ. 23,21).

Ἐπράγματι οὐδέποτε ὁ Θεὸς ἐγκατέλειπε τὸν Ἰσραὴλ του. Ἀλλὰ ποῖων πρῆγκίπων τὰ προνόμια ὁ Ἰσραὴλ κατέχει; Ἄς προσέξωμεν τὸ σημεῖον τοῦτο. Τὰ προνόμια τῶν ἀρχόντων εἶναι ἡ δύναμις, ἡ διακυβέρνησις τοῦ θα-

10) Ὁμιλία Α' 3 εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ Ληστήν, PG 49, 403.

σιλείου. Δεδομένου ὅτι θὰ ὑπάρξουν πρίγκηπες προσωρινοί, ποὺ ἐνδέχεται νὰ ἐκθρονισθοῦν ἢ ὅτινες ἔχουν ἤδη ἐκθρονισθῆ, καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν θρόνων των θὰ τοποθετηθοῦν οἱ ἀληθεῖς Ἰσραηλίται, ὅλα τὰ προνόμια τῶν πρίγκηπων ποὺ δὲν διετήρησαν τοὺς θρόνους των καὶ ἐγκατέλειψαν τὰς αἰωνίας θέσεις των, θὰ μεταβιβάσθω εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὅτινες ἐπάλευσαν καὶ ἐνίκησαν. Οὕτω εἰς αὐτοὺς θὰ ἐναπομείνουν τὰ προνόμια τῶν πρίγκηπων» (Ὁμιλία 18 εἰς Ἀριθ. 16,6).

Κατὰ τὸν Ὁριγένην, ἡ δόξα καὶ ἡ βασιλικὴ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἔχει κάποιαν ἀναλογίαν μὲ τὴν τοῦ μονοκέρωτος (Ἀρ. 23,22) ζώου, συμβολίζοντος καὶ παρ' Ἰωβ (39,9) τὴν δόξαν.

Ἦδη καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς (Adv. Marcion) προστρέχει εἰς τὴν παρομοίωσιν αὐτὴν ταυτιζομένην μὲ τὴν δύναμιν ὡς καὶ ὁ Θεοδώρητος.

Ἰδοὺ πῶς σχολιάζει τυπολογικῶς ὁ Ὁριγένης ἐπὶ τῶν ὑπερήκων τῆς Βασιλείας ὅσα ἐγράφησαν διὰ τὸν Ἰσραὴλ:

«Οὐ κοιμηθήσεται, ἕως φάγη θήραν, καὶ αἷμα τραυματίων πίεται» (Ἀρ. 23,24). Αὐτὸς ὁ λαὸς, ὁ παραβαλλόμενος μὲ τὸν σκύμον ἢ τὸν λέοντα, δὲν θ' ἀναπαυθῆ εἰμὴ ὅταν φάγη τὸ θήρημά του, ὅταν δηλαδὴ ἀποκτήσῃ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Διότι... Ματθ. 11,12. Ἰνα ἐνοήσῃς καλύτερον ὅτι τὸ χωρίον αὐτὸ σχετίζεται μὲ τὸν λαὸν μας ὑπογράφαντα μίαν συμφωνίαν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, ἄκουσον τὸν Μωυσῆν ὁμιλοῦντα παρομοίως... Δευτ. 32,14. Ὅτι ὀνομάζει: «αἷμα τῆς σταφυλῆς» ἀνήκει εἰς τὴν σταφυλὴν, καθ' ὅτι εἶνα: προτὸν αὐτῆς τῆς Ἀμπέλου δι' ἣν ὁ Σωτὴρ εἶπεν Ἰωάν. 15,1, 5-8:

«Σὺ λοιπὸν εἶσαι ὁ λαὸς ὁ ἀληθὴς τοῦ Ἰσραὴλ. Σὺ ὁ γνωρίζων «πιεῖν τὸ αἷμα». Σὺ ὁ μαθὼν νὰ «τρώγῃς τὴν σάρκα» τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, «πίνειν τὸ Αἷμα Του»..

«Δι' αἰῶς ἔθεν κλοῦν «αἷμα τραυματίων» τὸν καρπὸν τῶν κλημάτων αὐτῶν, ποὺ πίνομεν εἰς τοὺς λόγους των καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν των, ἐὰν πάντοτε εἴμεθα «ὡς σκύμνοι...» Ἀρ. 23,24,... (Homil. 18 Numer. XVI,19).

Ὁ Ὁριγένης, σχολιάζων τὰς Δέκα Ἐντολάς, ἰδιαίτερος τὸν στίχον Ἐξ. κ' 5, παρατηρεῖ:

«Ἄς μάθωμεν λοιπὸν ὅτι εἴμεθα δεσμευμένοι, ἀπεφασίσαιμεν νὰ τηρήσωμεν τὴν ἐντολὴν αὐτὴν, ἀρνούμενοι ὅλους τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ κυρίους, καὶ οὐδένα ἄλλον ἀναγνωρίζοντες εἰμὴ ἀποκλειστικῶς τὸν μόνον Θεὸν καὶ Κύριον. Τοῦτο σημαίνει νὰ κηρύξωμεν ἕνα ἀμείλικτον πόλεμον ἐναντίον ὅλων τῶν ἄλλων. Ὅταν λοιπὸν προσερχόμεθα εἰς τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος ἀρνούμενοι ὅλους τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ κυρίους, στὴν πραγματικότητά ὁμολογοῦμεν τὸν μόνον Θεόν, Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄλλὰ ἐὰν κατόπιν μιᾶς τριαύτης ὁμολογίας, δὲν ἀγαπῶμεν τὸν Κύριον Θεὸν μας ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας, καὶ ἐὰν δὲν συντασσώμεθα μετ' αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν δυνάμεών μας, τότε ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἴμεθα ἀκόμη «τὸ μέρος τοῦ Κυρίου» (Δευτ. λδ' 9), ἀλλὰ ὅτι μένομεν εἰς ἕνα εἶδος ἐπικινδύνου ἀκρίου μέρους. Ἐκεῖ τοῦναντίον παραμένοντες, συνεχίζομεν νὰ ἐνισχύωμεν τὴν ἀντίθετον παράταξιν ὅλων τῶν λιποτακτῶν χωρὶς νὰ ἐνισχύσωμεν τὸν Κύριον, πλησίον οὐ ζητοῦμεν καταφύγιον καὶ ἄσυλον. Οὕτως ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι δὲν τὸν ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ καθαρᾶς συνειδήσεως. Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ προφήτης θρηγεῖ δι' ἡμᾶς ὅταν μᾶς βλέπει νὰ ἐπιπλέωμεν εἰς μίαν τέτοιαν ἀσυνέπειαν (1 Βασ. ιη' 21..). Ἡμεῖς ποὺ ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ τοὺς ξένους θεοὺς, χωρὶς ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν Κύριον μας μὲ μίαν πλήρη καὶ τελείαν πίστιν, προτιμῶμεν νὰ εὐρισκώμεθα εἰς μίαν ἀπομακρυσμένην ἡραμμήν. Μὲ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐνῶ ἀφ' ἐνός κακοποιούμεθα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ξένους θεοὺς ὡς λιποτάκται, ἢ ἀστάθειας μας καὶ ἢ διστακτικότης μας ἀφ' ἑτέρου ἐμποδίζουσι τὴν ἐκδήλωσιν καὶ εὐεργετικὴν ἐπέμβασιν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν...» (Homil. in Exod. VIII,4).

** ** *

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Σηλυβρίας ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΕΙΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Τò πρόβλημα τής ενότητας τών συγγραμμάτων του Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα προβλήματα τής Κ.Δ. Τὴν δυσκολία αὐτὴ τὴν ὅποιαν ὁμῶφωνα παραδέχονται ὅλοι οἱ Καινοδιαθητικοὶ ἐρευνῆται Ἕλληνες καὶ ξένοι: τὴν διαπιστώνει κανεὶς καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη βιβλιογραφίας πάνω στὸ θέμα αὐτό. Ἡ δυσκολία ἐγκνέται κυρίως στὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἰωάννης φιλολογία ἀποτελεῖται ἀπὸ συγγράμματα τριῶν διαφορετικῶν φιλολογικῶν εἰδῶν δηλ. τὸ Εὐαγγέλιο, τὶς 3 ἐπιστολὲς καὶ τὴν Ἀποκάλυψη. Καθένα ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ εἶδη συγγραμμάτων γράφθηκε ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ καὶ σὲ χρονικὸ διάστημα μεγαλύτερο ἢ μικρότερο τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ γι' αὐτὸ καὶ προσπάθεια ἀποδείξεως τής ενότητάς των μὲ φιλολογικὰ μόνον κριτήρια δὲν δίνει καμμιά λύση στὸ πρόβλημα. Ἄλλωστε, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ὑπάρχει πρόβλημα ενότητας γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ ἱερά κείμενα τοῦ Ἰωάννου καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο, τὸ ὁποῖο ἐγινε ἀντικείμενο ἰδιαίτερης ἐπιστημονικῆς ἐρευνας ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ κριτικὴ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς (1820) τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα μὲ μιά μελέτη τοῦ Γερμανοῦ Bretschneider, ὁ ὁποῖος ἀμφισβήτησε τὴν γνησιότητα τοῦ Δ' Εὐαγγελίου καὶ ἀποδίδει αὐτὸ στὸν Ἰωάννη τὸν πρεσβύτερον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Παπῆ ἦταν σύγχρονός του καὶ ἔδρασε στὴν Ἀσία. Ἐπιπλέον ἡ ἀρνητικὴ κριτικὴ ἀρνείται τὴν γνησιότητα τοῦ Δ' Εὐαγγελίου. Τὰ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα εἶναι κυρίως ἐσωτερικῆς φύσεως: ἰδιαίτερα ἀνεπτυγμένη Χριστολογία γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰωάννη καὶ διαφωνία μὲ τοὺς συνοπτικούς. Ἄλλ' ἂν γίνεαι δεκτὴ μιά τέτοια ἔνσταση, τότε παραμένει ἀνεξήγητὴ ὁλόκληρη ἡ ὑψηλὴ Χριστολογία τής ἀποστολικῆς ἐποχῆς. Ὅσο γιὰ τὶς διαφορὲς τοῦ Δ' Εὐαγγελίου πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη ὅτι τὰ εὐαγγέλια δὲν εἶναι βιογραφίαι τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ κατηχήσεις οἱ ὁποῖες ἀντιπροσωπεύουν τὶς διαφορὲς θεολογικὰς ἐρμηνεῖες ποὺ ἐπεκράτησαν κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰ. γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου. Ἐπ' αὐτοῦ χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ στίχος μὲ τὸν ὁποῖο τελειώνει τὸ Δ' Εὐαγγέλιο «ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ... ἅτινα ἐὰν γράφηται: καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι χωρήσει: τὸν κόσμον τὰ γραφόμενα βιβλία».

Ἀπὸ τὰ ὀλίγα αὐτὰ εἰσαγωγικὰ γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τής ενότητας τῶν ἰωαννείων συγγραμμάτων ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πόσο δύσκολο εἶναι γιὰ ἓνα ἐρευνητὴ νὰ δώσῃ σὲ μιά τόσο σύντομη εἰσήγηση μιά συγκεκριμένη ἀπάντηση σ' ἓνα τόσο περίπλοκο πρόβλημα. Γι' αὐτὸ οἱ σκέψεις ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν δὲν θὰ εἶναι παρὰ μόνον σχηματισμοὶ τῶν διαφορῶν πτυχῶν τοῦ προβλήματος.

Τὴν ενότητα τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καθὼς καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέα θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποδείξουμε περισσότερο ἀπὸ τὴν ὁ-

μοιότητα τής θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἰδιαίτερα τής Χριστολογίας, ἡ ὁποία παρ' ὅλες τὶς φιλολογικὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἔργων τοῦ Ἰωάννου παρουσιάζει μιά ἀναμφισβήτητὴ ενότητα καὶ ὁμοιομορφία. Παρ' ὅλα αὐτὰ θὰ προτάξουμε μιά φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ τοῦ κειμένου καὶ τής θεολογικῆς ενότητος τοῦ Δ' Εὐαγγελίου.

Ἄν τὰ ἄλλα τρία Εὐαγγέλια δέχθηκαν καὶ δέχονται ἀκόμα τὰ πυρὰ τής ἀρνητικῆς κριτικῆς γιὰ θέματα κριτικῆς τοῦ κειμένου, τὸ Δ' Εὐαγγέλιο ὑπέστη πραγματικὰ καταγίσιμους πυρῶν ἀπὸ τὴν ἴδια πάντοτε σχολή, ἡ ὁποία διαμέλεισε κυριολεκτικὰ κεφάλαιο πρὸς κεφάλαιο πολλὰς φορὲς καὶ στίχο πρὸς στίχο τὸ Δ' Εὐαγγέλιο γιὰ νὰ δρῆ σ' αὐτὸ συγκρούσεις, ἀντιθέσεις καὶ ἀπορίες, ἀγνωόντας ὅτι ὁ ἱερός συγγραφέας δὲν σκεφτόταν οὔτε ἔγραφε μὲ τὰ αὐστηρὰ κριτήρια ἐνὸς σύγχρονου ἱστορικοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀσυνήθη καὶ ἐντελῶς ξένο σὲ μᾶς τρόπο τοῦ ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος ἀντικειμενικὸ σκοπὸ εἶχε νὰ κηρύξῃ τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ πιστέψῃ ὁ κόσμος σ' αὐτὸν καὶ «ἵνα πιστευόντες ζωὴν ἔχουσιν ἐν τῇ ὀνόματι αὐτοῦ» (20,31).

Οἱ κυριότερες ἀνακολουθίαι στὸ Δ' Εὐαγγέλιο ὅπως τὶς παρουσιάζει ὁ Wikenhauser εἶναι οἱ ἐξῆς:

- 1) Τὸ 3,31-31 δρίσκεται σὲ λαθασμένη θέση καὶ πρέπει κατ' αὐτὸν νὰ συνδεθεῖ μὲ τὸ στίχ. 21.
- 2) Ἡ σειρά τῶν κεφ. 5 καὶ 6 εἶναι ἀντίστροφη στὸ σημερινὸ κείμενο. Πρέπει νὰ προηγηθεῖ τὸ κεφ. 6 καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸ 5.
- 3) Τὸ 7, 15-24 ἀνήκει: στὴ συνέχεια τοῦ 5, 19-47.
- 4) Τὸ 10, 1-18 θὰ ἦταν καλύτερα κατανοητὸ μεταξὺ τῶν στίχων 29 καὶ 30 τοῦ ἴδιου κεφαλαίου.
- 5) Οἱ ἀποχαιρετιστήριαι λόγοι τοῦ Ἰησοῦ δηλ. τὰ κεφ. 15, 16, 17 πρέπει νὰ συνδεθοῦν μὲ τὸ 13, 21 ἢ 13, 31, διότι ἡ φυσικὴ συνέχεια τοῦ 14, 31 εἶναι τὸ 18, 1.

Γιὰ τὴν ἐξήγηση τῶν ἀνωμαλιῶν αὐτῶν ἔχουν προταθεῖ οἱ ἐξῆς ὑποθέσεις: Ὁ Δ' Εὐαγγελιστὴς ἀπορροφημένος μὲ τὸ βασικὸ θεολογικὸ του σκοπὸ, δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ ζητήματα χρονολογικὰ ἢ γεωγραφικὰ, οὔτε γιὰ τὶς ἐπαναλήψεις καὶ τὰ ἀσύμβατα. Μερικοὶ ἐξηγηταὶ ὑποθέτουν ὅτι ἐγινε ἀνάμιξη τῶν φύλλων τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου, ἐνῶ ἄλλοι συνδέουν τὶς ἀνωμαλίες τοῦ κειμένου μὲ τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν. Τέλος κατὰ μιά ἄλλη ἀποψη ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν πρόλαβε νὰ ἐκδώσῃ τὸ Εὐαγγέλιό του διότι ἀπέθανε. Ἐτσι τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνέλαθαν οἱ μαθηταὶ του. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐξή-

γηση και τὰ προβλήματα τοῦ 21ου κεφ. ἐξηγεί, και τις ἄλλες ἀνωμαλίες ποῦ ἀναφέραμε οἰκονομεῖ.

“Οτι ὑπάρχει βέβαια πρόβλημα συντάξεως τοῦ κειμένου τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀμφισβητήσει. Κατὰ τὴν θεωρία αὐτῆ τῆς συντάξεως ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔδωκε ὁ ἴδιος τὴν πρωταρχικὴν και βασικὴν μορφήν τοῦ Εὐαγγελίου μεθὰ τῆς διαφορῆς παραδόσεις ἀλλὰ και τὴν δικήν του θεολογία. Τὸ ὄλιγὸ αὐτὸ ἐπεξεργάσθησαν ἀργότερα ἕνας ἢ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μαθητῆς του, οἱ ὅποιοι πρόσθεσαν και νέες διηγήσεις προσαρμοσμένες βέβαια στὴ γλώσσα και θεολογία τοῦ Ἰωάννη, μεθὰ ἰδικὰ τοὺς ὅμως φιλολογικὰ κριτήρια, ἔτσι ὥστε στὴ σημερινὴν μορφήν τοῦ Εὐαγγελίου νὰ εἶναι ἀδύνατη ἡ διάκριση τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου.

Κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἢ τοὺς μαθητῆς ἔγιναν τὰ λάθη ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω. Γιὰ τὴν ἐξήγηση τῶν λαθῶν αὐτῶν ὀρισμένοι ἐξηγῆται κάμνουν τις ἐξῆς ὑποθέσεις:

α) Τὰ φύλλα τοῦ ἀρχικοῦ κώδικα ἀνακατεύθησαν εἴτε τυχαῖα εἴτε ἠθελημένα και ἔτσι δημιουργήθησαν ἀνακολουθίες οἱ ὅποιες μόνο μεθὰ ἀνακατάταξιν τοῦ κειμένου μποροῦν νὰ ἐλευθερώσουν τὸ ἀρχικὸ κείμενο.

β) Ὁ Εὐαγγελιστὴς χρησιμοποίησε τριῶν εἰδῶν γραπτῆς πηγῆς (Bultmann): μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ ἀποκαλυπτικῶς λήγους, μιὰ συλλογὴ θαυμάτων (σημεῖα πηγῆς), και μιὰ διήγησιν τῶν παθῶν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχὴν διήγησιν τῶν Συνοπτικῶν. Τέλος στὸ κείμενο αὐτὸ κάποιοι ἐκκλησιαστικῶς συντάκτες ἔκαμε μερικῆς προσθήκας γιὰ τὰ μυστήρια και τὴν ἤδη ἀρξάμενη ἐσχατολογία και ὁ ὅποιος προσπάθησε νὰ θάλει μεθὰ τὰξιν σὲ ἕνα κείμενο ποῦ πρὶν ἀπ’ αὐτὸν ἀκόμα ἦσαν σὲ ἀτάξια.

γ) Τὸ Εὐαγγέλιον πολὺ πρὶν γραφτεῖ εἴτε κηρυχθεῖ. Γράφτηκε σὲ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Ὁ συγγραφεὺς πέθανε πρὶν τελειώσει τὸ ἔργο, τὸ ὅποιο συνέχισαν οἱ μαθηταὶ του κάμνοντες ὀρισμένες διορθώσεις και προσθέτοντες τὸ 21ο κεφάλαιον.

δ) Ἡ θεωρία τῶν πηγῶν και ἡ ὑπόθεσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου σταδιακὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς μὴ ἀραμαϊκῆς προέλευσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὅπως αὐτὸ ἔχει σήμερα, ἀν και φαίνεται νὰ περιέχει τμήματα τὰ ὅποια προηγουμένως ἀνήκαν σὲ γραπτὴ ἢ προφορικὴ ἀραμαϊκὴ παράδοσιν.

ε) Ἡ ὑπόθεσιν ἀν και κατὰ πόσον τὸ Δ’ Εὐαγγέλιον χρησιμοποίησε μεταξὺ τῶν πηγῶν του και τὰ συνοπτικὰ Εὐαγγέλια συζητεῖται και πάλι σήμερα. Ὀρισμένοι ἐξηγῆται ὑποθέτουν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δ’ Εὐαγγελίου γνώριζε τὰ συνοπτικὰ Εὐαγγέλια ἢ γνώριζε μόνο τὸ κατὰ Μάρκον και τὸ Λουκᾶν ἢ μόνο τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἄλλοι πάλι ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἀποτελεῖ μιὰ πρώτη ἐρμηνεία τῆς Εὐαγγελικῆς παράδοσιν, χωρὶς καμμὴ συνάφεια μεθὰ τοὺς

Συνοπτικῶς. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τις χρονολογίες τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον φαίνεται νὰ εἶναι καλύτερα ἐνημερωμένο ὅπως π.χ. γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ (19, 14, 31).

Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον διαφέρει ἀπὸ τὰ συνοπτικὰ ὄχι μόνον στὸ ὅτι ἐμβαθύνει στὰ γεγονότα τῆς ζωῆς και τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ και διότι ἐκφράζεται κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Ὅσο γιὰ τὴν προέλευσιν τῆς Ἰωαννείου σκέψεως οἱ γνώμες τῶν ἐξηγητῶν εἶναι διάφορες. Ὀρισμένοι ἐκπρόσωποι τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς, χωρὶς νὰ ἀρνοῦνται τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ ἔργου, ἀποδίδουν τὴν προέλευσιν τοῦ συγγραφέως τοῦ Δ’ Εὐαγγελίου σὲ γνωστικῶς ἀνατολικῶς κύκλους (Bultmann) εἴτε σὲ ἐρμητικὰ κείμενα (Dodds). Ἀντίθετα οἱ Stählin και Boimard εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δ’ Εὐαγγελίου πῆρε ἀπὸ τῆς Γνώσιν και τὸν Ἑλληνισμὸν μόνον τὸν τρόπον ἐκφρασεως, ἐνῶ ὁ τρόπος σκέψεως του ὑπαγορεύεται πέρα ὡς πέρα ἀπὸ τὴν διδασκὴν παράδοσιν.

Τελευταῖα ἡ προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν γιὰ τὸ ζήτημα τῆς προέλευσιν τῆς Ἰωαννείου σκέψεως στρέφεται ὀλοένα και περισσότερον στὸ μεταγενέστερον Ἰουδαϊσμὸν. Στὴν στροφήν αὐτὴν συνετέλεσαν πολὺ, ἀφ’ ἐνός μεν οἱ γλωσσολογικῶς μελέτες στὸ τέταρτον Εὐαγγέλιον, και ἀφ’ ἑτέρου ἢ ἀνακάλυψιν τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρῆς Θεολογίας.

Σύμφωνα μεθὰ τὸ 19,35 και τὸ 21,24, συγγραφεὺς τοῦ Δ’ Εὐαγγελίου εἶναι ὁ ἠγαπημένος μαθητῆς (13,23), ὁ ὅποιος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰ. Βίρηναιου ταυτίζεται μεθὰ τὸν Ἄπ. Ἰωάννην, ποῦ ὕστερα ἀπὸ ὀρισμένο χρόνον δράσεως του στὴν Παλαιστίνην πῆγε στὴν Ἐφεσον. Τὴν ἀρχαῖα αὐτὴ παράδοσιν ἀρνεῖται ἡ ἀρνητικὴ κριτικὴ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Εἶναι ἀδύνατον ἕνας σύγχρονος τοῦ Ἰησοῦ συγγραφεὺς νὰ χαρακτηρίζῃ τὸν Ἰησοῦ ὡς τὸν αἰώνιον λόγο. Μετριοπαθέστερον ἐξηγῆται ὅποσθησαν μεθὰ μέσιν λύσιν στὸ πρόβλημα. Σύμφωνα μεθὰ τὴν γνώμην αὐτῆ, τις προφορικῶς ἀπόψεις τοῦ Ἄπ. Ἰωάννη τῆς μάζεψε ἕνας ἀπὸ τοὺς μαθητῆς τοῦ Ἰωάννη, τις ἐπεξεργάσθησαν και τελικὰ τις κατέγραψε στὸ διδάλιον. Ἔτσι ἐξηγείται πῶς στὸ Δ’ Εὐαγγέλιον διατηρήθησαν και πρώτες παραδόσεις ἀφ’ ἐνός, και ἀφ’ ἑτέρου, ἢ ἐμφάνισιν τοῦ Εὐαγγελίου σὲ μιὰ ἐξελικμένη μορφήν ποῦ μόνο σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἐποχῆν μποροῦσε νὰ εἶναι κατανοητῆ.

Ἐ π ι σ τ ο λ ῆ ς.

Τρεῖς ἐπιστολῆς τῆς Κ.Δ. ἀποδίδονται στὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην. Ἡ πρώτη διαφέρει ἀπὸ τις ἄλλες δύο τόσο ὡς πρὸς τὸ μήκος ὅσο και ὡς πρὸς τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἀνώνυμη, ἐνῶ οἱ ἄλλες δύο ἀποδίδονται σὲ κάποιο προσώπον. Ἐπίσης ἡ πρώτη ἐπιστολὴ ἔχει χαρακτηριστὰ ἐγκυκλίον ἔσως και κηρύγματος ἢ ὀμιλίας, γι’ αὐτὸ και δὲν ἔχει οὔτε πρόσωπον πρὸς τὸ ὅποιο ἀπευθύνεται οὔτε χειρῆτισμούς, ἀλλ’ ἀπευθύνεται σ’ ἕνα εὐρύτερον κύκλον ἀναγνωστῶν, ἐνῶ ἡ Β’ και Γ’ εἶναι πραγματικῶς ἐπιστολῆς ποῦ ἀπευθύνονται σὲ μιὰ τοπικὴν χριστιανικὴν Κοι-

νότητα και αναφέρονται σε περιστατικά γεγονότα (αίρεσεις Κορίνθου).

Όσο για την ενότητα της επιστολής οι νεώτεροι έρευνήται (Loisy, Windisch, Bultmann) υποστηρίζουν σχεδόν το ίδιο με εκείνα που είπαμε και για την ενότητα του Δ' Εὐαγγελίου, ότι δηλ. η επιστολή δεν γράφτηκε από την αρχή στη μορφή που υπάρχει σήμερα, αλλά προηγήθηκε ένας αρχικός πυρήνας στον οποίο αργότερα προστέθηκαν άλλα τεμάχια, διότι μεταξύ των διαφόρων τμημάτων της επιστολής δεν υπάρχει ομοιομορφία ύφους και λεκτικού, ούτε ταυτότητα ιδεών. Άλλ' αυτό παρατηρείται και σε όλους σχεδόν τους συγγραφείς της Κ.Δ., ιδιαίτερα στον Άπ. Παύλο.

Στην επιστολή αυτή έχουμε και το περιμάχητο χωρίο (5,7), περί των τριών εν τῷ οὐρανῷ μαρτύρων το οποίο ονομάστηκε από τους νεώτερους, ως κόμμα του Ιωάννου. Το χωρίο αυτό είναι αναμφισβήτητα μεταγενέστερη προσθήκη από τους Δυτικούς, διότι μέχρι το 15ο αιώνα κανένα έλληνικό χειρόγραφο δεν περιέχει το χωρίο αυτό. Πάντως τόσο ως προς την σκέψη όσο και προς τη γλώσσα η Α' Ιωάννου έχει πάρα πολλές ομοιότητες προς το Δ' Εὐαγγέλιο, πρέπει δε να γράφτηκε γύρω στο 100 μ.Χ., λίγο πριν ή λίγο μετά τη σύγγραφη του Δ' Εὐαγγελίου.

Η Β' και Γ' επιστολές έχουν τον ίδιο συγγραφέα, τον πρεσβύτερο, το ίδιο σχεδόν μήκος και το ίδιο τέλος. Φαίνεται όμως ότι απευθύνονται σε διαφορετικά πρόσωπα. Η Β' Ιωάννου συνιστά στους παραλήπτες να τηρούν το νόμο της αγάπης και να προσφυλάγονται από τις αίρεσεις.

Η Γ' επιστολή απευθύνεται σε κάποιον Γάϊον τον οποίο συγκαίρει για την αγάπη που δείχνει για τους περιοδεύοντες κήρυκες του Εὐαγγελίου. Υπαινίσσεται: δε ο συγγραφέας και την στάση κάποιου Διοτρεφούς ο οποίος αντιδρά στο έργο αυτό του Γάϊου.

Τόσο από την μορφή όσο και από το λεξιλόγιο και οι δυο σύντομες αυτές επιστολές φαίνονται να ανήκουν στον ίδιο συγγραφέα με την Α' Ιωάννου. Για τον πρεσβύτερο που φέρεται ως συγγραφέας των Β' και Γ' επιστολών δεν γνωρίζουμε τίποτα. Πολλοί εξηγείται τον ταυτίζουν με τον πρεσβύτερο Ιωάννη τον οποίο μνημονεύει ο Παπίας (Εὐσ. Ἐκκλ. Ἰστ. ΙΙΙ 39,4) δεν γνωρίζουμε όμως αν ο Παπίας τον ταυτίζει με τον Εὐαγγελιστή Ιωάννη.

Ός προς τον χρόνο συγγραφής των δύο αυτών επιστολών οι περισσότεροι έρευνήται συμφωνούν ότι γράφτηκαν μετά το Δ' Εὐαγγέλιο και την Α' επιστολή και μάλιστα στην Μ. Ἀσία.

Ἀποκάλυψη Ἰωάννου.

Στην αρχαία Ἐκκλησία η Ἀποκάλυψη θεωρείτο έργο του άπ. Ιωάννου (Παπίας, Ἰγνάτιος, Εἰρηναίος, Ἰουστίνος, Τερτυλλιανός, Κλήμης Ἀλεξ., Ὁριγένης, Ἀ-

θανάσιος). Ὑπῆρχαν όμως και εκείνοι που ἀμφισβητούσαν την Ἰωάνναιο προέλευσή τους (π.χ. Διονύσιος Ἀλεξ.). Ἀρχικά ὑπῆρχαν ἐπιφυλάξεις ἀν θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθεῖ στὸν Κανόνα τῆς Κ.Δ. πράγμα που τελικὰ ἔγινε χάρις στὴν 39 πασχάλια ἐορταστικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Παρὰ ταῦτα ἀμφιταλαντεύσεις ὡς πρὸς τὴν γνησιότητά της ὑπῆρχαν μέχρι τὸν 7ο αἰώνα.

Ὡς πρὸς τὴ γλώσσα καὶ τὴ σύνταξη τῆς Ἀποκαλύψεως διαπιστώθηκαν πολλὲς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴ γνωστὴ κοινὴ τῆς Κ.Δ. Παρὰ τὴ γλωσσικὴ ὅμως ἰδιοτυπία της, ἡ Ἀποκάλυψη παρουσιάζει καθ' ἑαυτὴν ὁμοιομορφία ὡς πρὸς τὴν γλώσσα.

Τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ κειμένου τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι δύσκολο νὰ τὴν διαπιστώσουμε. Ἐπίσης τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέα παραμένει μέχρι σήμερα ἄλυτο. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ἀποδίδει τὴ σύγγραφη τῆς Ἀποκαλύψεως στὸν Ἰωάννη τὸν υἱὸ τοῦ Ζεβεδαίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Διον. Ἀλεξ. ὁ ὁποῖος γιὰ λόγους φιλολογικῶν ἀλλὰ καὶ θεολογικῶν ἀποδίδει τὴν Ἀποκάλυψη σὲ ἄλλον Ἰωάννη. Κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους καὶ γιὰ τίς ὁμοιότητες τοῦ ἔργου αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴ Ἀποκαλυπτικὴ ὑποστηρίχθηκε ἡ ἀποψη ὅτι πρόκειται γιὰ Ἰουδαϊκὴ Ἀποκάλυψη, ἡ ὁποία ἔτυχε ἐπεξεργασίας ἀπὸ κάποιον Χριστιανὸ συντάκτη (Vischer, Boimard).

Ἡ ἐνότητα όμως τῆς γλώσσας, ἡ Χριστολογία καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς τρόπος θεώρησης τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς Ἀποκαλύψεως, δὲν ἐπιτρέπουν τέτοιου εἶδους ὑποθέσεις. Ἀντίθετα, ἡ ἐξάρτηση τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὸν πλούσιο κόσμον ἰδεῶν τῆς Π.Δ., ἴσως καὶ ἀπ' αὐτὸν τοῦ μεταγενέστερου Ἰουδαϊσμοῦ, μᾶς πείθει ὅτι πρόκειται περὶ ἐνὸς Χριστιανοῦ προφήτου, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας του στὴν Πάτμο δέχθηκε ἀποκαλύψεις καὶ εἶδε ὁράματα σχετικὰ μὲ τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα τότε ἢ λίγο ἀργότερα κατέγραψε σὲ βιβλίον σὲ ἕνα styl προσωπικὸ ἀλλὰ καὶ πανηγυρικὸ.

Ὁ ἱερός Εἰρηναῖος τοποθετεῖ τὴ σύγγραφη τῆς Ἀποκαλύψεως περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Δομιτιανοῦ (81 - 96).

Οἱ κεντρικὲς ἰδέες τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι ἐν συντομίᾳ οἱ ἐξῆς: Περὶ Θεοῦ, περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀγώνων της, περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων, περὶ τῆς τελικῆς κρίσης καὶ ἀποκατάστασης.

Ἦστερα ἀπὸ τὸν κυριεῶνα τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργεῖ ἡ σύγχρονη ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ἐνότητας καὶ τῆς γνησιότητας τῶν 5 αὐτῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. δηλ. τοῦ Δ' Εὐαγγελίου, τῶν 3 Καθολικῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιχειρήσει μὲ λίγες λέξεις νὰ ὑποστηρίξει: ὑπεύθυνα τὴν φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἐνότητα τῶν συγγραμμάτων αὐ-

τών και την απόδοσή τους σέ ένα και τόν αυτόν συγγραφέα; Κι όμως οφείλουμε νά τὸ πράξουμε μὲ βασικὸ κριτήριο τὴν πίστη μας στὸ κύριος και τὴ βαρύτητα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης και τὴν ἀφοσίωσή μας στὴν συντηρητικὴ παράταξη τῆς σύγχρονης ἔρευνας. Ἡ ἐνότητα τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν πρέπει νὰ καταδειχθεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς διδασκαλίας τους και ἰδιαίτερα τῆς Χριστολογίας ποὺ εἶναι: και ἡ καρδιά τοῦ corpus τῆς Κ.Δ.

Παρὰ τίς ἐξογκωμένες ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς ἀνομοιοτήτες στὴν γλώσσα και τὸ ὕφος μεταξύ Ἐποκαλύψεως και τῶν ἄλλων Ἰωαννείων βιβλίων, ὑπάρχουν και πολλὰ κοινὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἐνισχύουν τὴν ἀποψη περὶ κοινῆς κατάγωγῆς τῆς ομάδος τῶν 5 αὐτῶν βιβλίων.

Ἔτσι π.χ. οἱ συνήθειες στὸ Δ' Ἐθαγγέλιο και τίς ἐπιστολές τοῦ Ἰωάννου λέξεις «μαρτυρεῖν» και «μαρτυρία», ἀπαντᾶ 113 φορές στὴν Ἐποκάλυψη. Τὸ ρῆμα «νικᾶν» μὲ τὴν ἐννοια τοῦ θριάμβου κατά τοῦ κόσμου και τῆς ἀμαρτίας, χρησιμοποιεῖται σ' ὄλα τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου καθὼς ἐπίσης και οἱ φράσεις «τηρεῖν τὸν λόγον» «τηρεῖν τὰς ἐντολάς», «λαλεῖν μετὰ τινος», «περιπατεῖν μετὰ τινος», «σφραγίζειν», ἡ ἑβραϊκὴ ἔκφραση «σὺ οἶδας» οἱ ὁποῖες ἀπαντοῦν σ' ὄλα γενικῶς τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ παρατήρηση τοῦ H. Reynolds (Hasting's Dictionary of the Bibel, II), ὅτι οἱ πολὺ συνηθισμένες στὰ ἄλλα βιβλία τῆς Κ.Δ. λέξεις, «μετάνοια», «γένεα», ἀκόμα και αὐτὴ ἡ λέξη «πίστις» ποὺ ἀπαντᾶ 340 φορές στὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Κ.Δ., λείπουν ἢ σπανίζουν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου (ἡ λέξις πίστις 4 φορές στὴν Ἐποκάλυψη, στὴν Α' Ἰωάννου 5, και καθόλου στὸ Δ' Ἐθαγγ.).

Ἡ κοινότης τοῦ συγγραφέως τοῦ Δ' Ἐθαγγελίου, τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰωάννου και τῆς Ἐποκαλύψεως φαίνεται καλύτερα ἀπὸ τὴν ἀναμφισβήτητη ὁμοιότητα τῶν βασικῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν.

Ἔτσι π.χ. στὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου ἐξαίρεται ἡ ἀντίθεση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. 12,31. 16,11. Α' Ἰωάν. 2,13. 4,14. Ἀποκ. 20,14, 21). Ἡ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογεῖται ἀπερίφραστα σ' ὄλα τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου και μόνο σ' αὐτὰ χαρακτηρίζεται ὁ Χρι-

στός ὡς Λόγος (Ἰωάν. 1,1, 14. Α' Ἰωάν. 4,1. Ἀποκ. 19,13). Ὅπως στὸ Δ' Ἐθαγγέλιο ὁ Χριστὸς θεωρεῖται ὡς ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ «δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο», ἔτσι και στὴν Ἐποκάλυψη παρουσιάζεται ὡς «ὁ πρῶτος και ὁ ἔσχατος και ὁ ζῶν» (1,17), στὸν ὁποῖο οφείλει ὄλη ἡ κτίση νὰ ἀπονέμει λατρεία ἴδια μὲ αὐτὴν ποὺ ἀποδίδομε στὸ Θεὸ (5,9. 12,13).

Σ' ὄλη τὴν Ἰωαννεία γραμματεία ὁ Κύριος περιγράφεται ὡς «φῶς τοῦ κόσμου», ὡς «ὁ ποιμὴν», «ὁ ἀμνός» ἢ τὸ «ἀρνίον», και μάλιστα ὡς «κριτὴς τῆς Οἰκουμένης», (Ἰωάν. 1,4. 9. 3,19. Ἀποκ. 21,23. Ἰωάν. 10,11. Ἀποκ. 7,17. 19,15. Ἰωάν. 1,29. 36).

Θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε ἐπὶ πολὺ ἀκόμα τὴν παράθεση ὁμοίων ἰδεῶν στὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου ἀλλὰ δὲν μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ὁ χῶρος. Ἀλλὰ και μ' αὐτὰ μόνο τὰ παραδείγματα νομίζουμε ὅτι κατορθώσαμε νὰ ἐμφανίσουμε τὴν κοινὴ σκέψη και ἰδεολογία ποὺ διέπει τὰ 5 ἔργα ποὺ φέρονται στὸ ὄνομα τοῦ Ἀποστόλου και Ἐθαγγελιστοῦ Ἰωάννου.

Παρ' ὄλα αὐτὰ οφείλουμε νὰ θέσουμε ὁρισμένα ἐρωτήματα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν ἀφορμὴ γιὰ περαιτέρω ἔρευνα:

1. Μπορεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐξηγητικὴ μπροστὰ στὸν κυκεῶνα αὐτὸν τῆς προσληματολογίας ἀναφορικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνότητας τῆς Ἰωαννείας φιλολογίας, νὰ ἀρκεσθεῖ στὰ δυνατὰ μὲν και ἀξιοπρόσεκτα ἐπιχειρήματα τῆς ἀρχαίας ἐκκλ. παράδοσης, ἀλλὰ τόσο ἀπομακρυσμένα χρονικὰ ἀπὸ τὰ εὐρήματα και τὰ ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐρεύνης, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ και στὴν ἀρχαία παράδοση συναντοῦμε ἀμφιβολίες ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας;

2. Μέχρι ποίου σημείου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐξηγητικὴ θὰ μπορούσε νὰ υἱοθετῆσει τίς ἀπόψεις και θεωρίες τῆς Formengeschichte χωρὶς νὰ παραβιάσει τίς βασικὲς ἀρχές τῆς Ὁρθόδοξου Ἐξηγητικῆς;

3. Ὑπάρχει σήμερις ἢ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει στὸ μέλλον μιὰ αὐτόνομη Ὁρθόδοξη Ἐξηγητικὴ ἔρευνα πάνω στὸ θέμα ποὺ ἐξετάσαμε;

Ἄρχιμ. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

ΕΙΜΑΣΤΕ ΘΕΟΛΟΓΟΙ;

Πολλοί από μᾶς δνομαζόμαστε «θεολόγοι». Θὰ ἦταν καλλίτερα νὰ λεγόμεσταν μελετηταὶ τῆς θεολογίας, ἄσχετα ἂν εἶμαστε μαθηταὶ ἢ δάσκαλοι, καθηγηταὶ, παιδαγωγοί, λαϊκοὶ ἢ κληρικοὶ. Πάντως λεγόμεσταν θεολόγοι, ἄνθρωποι ποὺ θέτουν τὸ βασικὸ ἐρώτημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀποκάλυψή Του. Γι' αὐτὸ, δὲν θὰ ἦταν ἄσκοπο, τὴν ὑπαρξὴ μας, ὡς θεολόγων, νὰ τὴν θέσουμε κάτω ἀπὸ μιὰ παρατήρηση καὶ ἔρευνα: Ποῦ θεμελιώνεται αὐτὴ ἡ ὑπαρξὴ; Τί κάνει ἕναν ἄνθρωπο, θεολόγο; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς μας, ὡς θεολόγων;

Ὁ Ἄπ. Παῦλος μᾶς λέει πολὺ καθαρά, τί θεωρεῖ ὡς θεμέλιο κάθε θεολογίας: Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ὁ λόγος τῆς «σοφίας» καὶ τῆς «γνώσεως», ἡ θεολογία, εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία διλόκληρης τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, κυρίως καὶ πρὸ πάντων ἕνα δῶρο τοῦ Ἅγ. Πνεύματος. «Ὡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα»¹ Εἶναι ἕνα δῶρο τοῦ Ἅγ. Πνεύματος ἡ θεολογία καὶ ὄχι ἕνα φυσικὸ προσὸν ἢ ἀπόκτημα. Ὁ «λόγος τῆς γνώσεως», ἡ θεολογία, δίδεται ὡς χάρισμα. Καί, ὅπως λέει ἐπιγραμματικὰ ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «τὸ Πνεῦμα καταλαμβάνει τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πνεύσοντα»².

Τὸ νὰ εἶσαι θεολόγος, λοιπόν, σημαίνει πρώτιστα νὰ ἔχεις δεχθῆ τὸ πνευματικὸ αὐτὸ χάρισμα τῆς γνώσεως. Ὅταν ὁμως θέσουμε αὐτὸ τὸ κριτήριον, ὡς βάση, μπορούμε νὰ τολμοῦμε νὰ λεγόμεσταν θεολόγοι; Μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ θεολογικὴ μας σκέψη εἶναι τὸ χάρισμα τοῦ Ἅγ. Πνεύματος; Μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ θεολογικὴ μας ὑπαρξὴ ξεπερνᾷ τὶς ἀνθρώπινες ικανότητές μας, ὅτι κατέχομε τὸν «λόγο τῆς γνώσεως», τὸν «λόγο τῆς σοφίας»; Ποιὸ εἶναι δηλ. τὸ συγκεκριμένο κριτήριον γιὰ τὴν θεολογικὴ ὑπαρξὴ;

Μᾶς τὸ δίδει πάλι ὁ Ἄπ. Παῦλος. Γράφει στοὺς Κορινθίους: Ὅποιος λέγει «ἀνάθεμα Ἰησοῦς» δὲν «λαλεῖ ἐν πνεύματι Θεοῦ». Καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ «Κύριον Ἰησοῦν εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ»³. Ὅποιος δηλ. δέχεται καὶ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ὡς Χριστὸν ἀποδεικνύει μ' αὐτὴν τὴν ἀποδοχὴ του ὅτι δέχθηκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου μόνο του δὲν μπορεῖ νὰ κάνει αὐτὴν τὴν ὁμολογία. «Δέχομαι τὸν Ἰησοῦν, ὡς Χριστόν»! Αὐτὴ ἡ ὁμολογία εἶ-

ναι τὸ μυστήριον καὶ τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τὸ παράδοξο καὶ ὁ λίθος τοῦ προσκόμματος. Εἶναι τὸ σκάνδαλο τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ συγχρόνως τὸ βάθος καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀνακαινισμοῦ τοῦ κόσμου, τῆς ἰστορίας, τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ ὁποῖος ὁμολογεῖ σοβαρὰ ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός» καὶ προσθέτει «τῆ γνώσει τὴν παρρησίαν» (Γρηγ. Θεολ.), μετέχει στοῦ Ἅγ. Πνεύματος, στὶς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Ἅγ. Πνεύματος. Μπορεῖ νὰ δεχθῆ τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, μπορεῖ νὰ γίνῃ θεολόγος.

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καμία θεολογία ἔξω ἀπὸ τὴν «κοινωνία τῶν ἁγίων». Ἐκείνων, ποὺ ὁμολογοῦν τὴν ἴδια ὁμολογία ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός», δηλ. ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ θεολογία εἶναι ἕνα ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἕνα ἔργο τοῦ Ἅγ. Πνεύματος. Ἡ θεολογικὴ ὑπαρξὴ εἶναι ἕνα στοιχεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπάρξεως. Ἡ θεολογία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνας τρόπος «ἐλευθέρης σκέψεως», ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ἢ γενικῆς φιλοσοφικῆς ἀναλύσεως. Ἡ θεολογία δίνει τὴν ἔκφραση, τὴν διατύπωση στὴν πίστι τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιναλαμβάνει τὸν παράδοξο ἰσχυρισμὸ ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός» καὶ ἔρευνᾷ ὅλες τὶς προϋποθέσεις καὶ τὶς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ ἰσχυρισμοῦ. Ὡς θεολογικὴ ὑπαρξὴ χαρακτηρίζεται δηλ. ἡ ὑπαρξὴ ἐκείνη, ποὺ μέσα στὴν Ἐκκλησία αἰχμαλωτίσθηκε, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπὸ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα καὶ δέχθηκε τὸν λόγο «τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως», ὥστε νὰ ὁμολογεῖ «Ἰησοῦν ὡς Χριστόν».

Ἄλλ' ἂν αὐτὸ σημαίνει θεολογικὴ ὑπαρξὴ, ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ δνομασθῆ θεολόγος; Ποιὸς, ἀκόμη, θὰ μποροῦσε νὰ αποφασίσει νὰ γίνῃ θεολόγος; Ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ μείνῃ θεολόγος; Εἰλικρινὰ ἀνήχομε στὴν οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ; «Εὕρισκει ὁ Λόγος —στὸ πρόσωπό μας— τὸν ἑαυτοῦ σύμμαχον»⁴ (Γρηγ. Θεολ.). Ὅμολογοῦμε δηλ. μὲ σοβαρότητα τὴν «καλὴν ὁμολογίαν»⁵ ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός»; Τὴν παράδοξο ὁμολογία, ποὺ πάνω της θεμελιώνεται ἡ Ἐκκλησία; Ἐχομε αἰχμαλωτισθῆ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχομε αἰχμαλωτίσει «πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ»⁶. Ἐχομε δεχθῆ τὸ χάρισμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως;

1. Α' Κορ. ιβ', 8.

2. Mg. P.G. 35, 1088-89.

3. Α' Κορ. ιδ', 3.

4. Mg. P.G. 35, 1088-89.

5. Α' Τιμ. στ', 13.

6. Β' Κορ. ι', 5.

Η ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*

Στή σημερινή ομιλία θα προσπαθήσουμε να εκθέσουμε, όσο μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος, τὸ μυστήριο τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή θὰ μιλήσουμε

* Ομιλία στὴ Σταγείαδειο αἴθουσα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Τρίκκης καὶ Σταγῶν (25.11.1982). Κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς βασίζεται στὴ διδασκαλία τοῦ Βυζαντινοῦ θεολόγου Ἰωσήφ Βρυεννίου.

Ἄν ἐρχόταν κάποιος καὶ μᾶς ἔλεγε: «Ἀνήκω μεθεβραϊότητα στὴν Ἐκκλησία, δὲν ἀμφιβάλλω καθόλου ὅτι «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός». Εἶμαι μόνιμα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίρροια τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καὶ ἔχω δεχθῆ τὸ χάρισμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως. Μ' ἕνα λόγο: εἶμαι θεολόγος», θὰ τοῦ ἀπαντούσαμε ὅτι δὲν ἔχει τὴν πρώτη καὶ βασικὴ προϋπόθεση τῆς θεολογικῆς ὑπάρξεως, δηλ. δὲν ξέρει, ἂν αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα, πὺ εἶναι πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως ἢ ἀπὸ ἀντίθεον πνεῦμα οἰήσεως καὶ ἀλαζονείας. Λησιμόνησε δηλ. ὅτι, ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ἢ «ταπεινοφροσύνη» εἶναι «θησαυροφυλάκιον ἀρετῶν»⁷ καὶ μόνο στοὺς «τροφίμους τῆς πλουτοποιῦ ταπεινώσεως» διανέμει ὁ Χριστὸς «τὰς δωρεὰς τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ Πνεύματος, τὸν τῆς γνώσεως αὐτοῦ λόγον, τὴν σοφίαν αὐτοῦ τὴν ἀπόρρητον»⁸.

Ἄν ὅμως ἐρχόταν κάποιος καὶ μᾶς ἔλεγε ὅτι πολὺς φορὲς νοιώθει ὡς ἀποξενωμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὰ θεμέλια τῆς. Ὅτι δὲν αἰσθάνεται πάντα τὴν παρουσία τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ὅτι βλέπει τὸν ἑαυτὸ του ἄδεια ἀπὸ θεία γνώση. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἐπιμένει νὰ θέτει τὸ θεολογικὸ ἐρώτημα, τὸ ἐρώτημα, πὺ ἀφορᾷ κάθε ἀνθρώπο, γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὸ φανέρωμά Του στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸν θὰ τὸν ἀναγνωρίζουμε ὡς θεολόγο. Ἴσως θὰ ἐξετάζουμε τὴν σοβαρότητα τῆς ἀμφιβολίας του, γιὰ νὰ δοῦμε, ἂν ἢ ἀμφιβολία του δὲν εἶναι μιὰ ἐκλεπτυσμένη ἐκφραση τῆς ἀλαζονείας του. Ἀλλ' ἂν μᾶς ἔπειθε γιὰ τὴν σοβαρότητά της θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε ὡς θεολόγο. Γιατὶ τὸ ὅτι δεχθήκαμε τὸ χάρισμα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, τὸ ὅτι εἴμαστε, ἂν εἴμαστε, θεολόγοι δηλ. δὲν πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ἀλαζονεία.

Πραγματικά, πρέπει, ὡς κατευθυντήρια γραμμὴ στὴ σκέψη καὶ στὴν πράξη μας, νὰ ἔχουμε πάντα τὴν φράση τοῦ Ἀποστόλου «ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς

γιὰ τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμον καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, πὺ πραγματοποιήθηκε καὶ τελειώθηκε στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Θὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὅτι ὁ Σαρκαθεὶς Κύριος, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι ἢ μόνη σωτηρία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ θὰ δείξουμε κατὰ τὸ δυνατόν πὺ ὁ Τριαδικὸς Θεὸς κατεργάσθηκε μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ

ἀσθενῆς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω»⁹. Πρέπει νὰ ἀποδεχόμεστε τὴν ἀδυναμία μας, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἴμαστε ἀδύνατοι, ὡς κυριευμένοι ἀπὸ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα. Ἀλλὰ πὺ μπορούμε νὰ ὁμολογοῦμε τὴν ἀδυναμία μας, ὅταν δὲν εἴμαστε ἀδύνατοι; Μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἀδύνατοι, ὅταν ἔχουμε τὴν δύναμη νὰ ἀναγνωρίζουμε τὴν ἀδυναμία μας καὶ ἐλευθερωμένοι ἀπὸ κάθε φανατισμὸ ἢ θεολογικὴ αὐτάρκεια, αὐτοπεποίθηση καὶ αὐτοσιγουριά, νὰ μετέχουμε εἰλικρινὰ στὴν ἀδυναμία ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁποίους, ὡς θεολόγοι, ἀπευθυνόμεστε. Ἡ δύναμή μας εἶναι ἢ ἀδυναμία μας καὶ ἢ δύναμή μας δὲν εἶναι δική μας δύναμη. Γι' αὐτὸ εἴμαστε δυνατοί, ὅσο κατευθύνουμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν Ἀλήθεια, πὺ μᾶς κατέχει, ἀλλὰ δὲν τὴν κατέχομε. Καὶ αὐτὴ ἢ Ἀλήθεια δὲν εἶναι μιὰ διδασκαλία, μιὰ ἠθικὴ, μιὰ κοσμολογία, μιὰ ἰδεολογία, ἀλλὰ Αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς Λόγος.

Γνήσιος θεολόγος, λοιπόν, εἶναι αὐτός, πὺ, αἰχμαλωτισμένος ἀπὸ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα, ὁμολογεῖ Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν καὶ μένει ἐνωμένος μετὰ τὸν Χριστὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀληθινὸς θεολόγος εἶναι ὁ «σύσσωμος καὶ σύναμος» μετὰ τὸν Θεὸν Λόγον. Γιατὶ, ὅπως λέγει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος «κυριότητες ἀκούουσι ἐνός αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ εἰς τοσοῦτους χωρῶν οὐ μερίζεται, ἀλλ' ὅλος ἐστὶ μετ' ἐκάστου ἡμῶν τῶν ἀκούοντων, ὅλος μετὰ πάντων». Καί, ἂν ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι μετὰ τῶν ἀκούοντων, πολὺ περισσότερο εἶναι, πρέπει νὰ εἶναι «μετὰ τῶν κηρυσσόντων». Ἀθηντικὸς θεολόγος εἶναι ἀκόμη αὐτός, πὺ ἔχει τὴν δύναμη νὰ ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία του καὶ νὰ μπορεῖ νὰ εἶναι «τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενῆς», ὥστε νὰ κερδίζει τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ τοὺς ὀδηγεῖ στὴν πηγὴ τῆς δυνάμεως, τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία Του, πὺ, ὡς σῶμα Χριστοῦ, εἶναι «ἢ ἀενάνως βρύουσα ζωτικὴ καὶ φωτιστικὴ πηγὴ»¹⁰.

Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΚΑΘΡΕΠΤΙΑΗΣ

Ἱεροκέρυξ Καθηδρικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν

7. Mg. P.G. 31, 1377.

8. Νικήτας Στηθάτος, Φιλοκαλία Γ', 308.

9. Α' Κορ, θ', 22.

10. Εὐχὴ Γουγκλισίας.

Λόγου τῆ σωτηρία αὐτή. Κίνητρό μας δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ περιέργεια τῆς μαθήσεως ἢ ἡ ἐπιθυμία μεταδόσεως γνώσεων, ἀλλὰ ὁ πόθος ἀποκτήσεως τῆς ἀληθινῆς γνώσεως, τὴν ὁποία ἀποκάλυψε ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του στὸ πρόσωπο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅταν μιλάμε γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὡς μυστήριο πρέπει νὰ τὴν ἀντιλαμβανόμαστε καὶ ὡς μυστήριο πρέπει νὰ τὴν προσεγγίζουμε, γιατί ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ἐνανθρωπήσεως, τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἔγιναν μὲ θαναυστὸ τρόπο ποῦ ξεπερνᾶ τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λένε ὅτι, ἐὰν ἡ θεία ἐνανθρώπηση ἦταν καταληπτὴ, δὲν θὰ ἦταν θεία καὶ παρομοιάζουν ὅσους ἀμφιβάλλουν ἢ δὲν πιστεύουν, μὲ ἐκείνον ποῦ καθόταν στὸ σκοτάδι καὶ πληρώθηκε ἀπὸ φῶς, ἐπειδὴ ὁμοῦ δὲν γνώριζε τὸ πῶς ἦλθε τὸ φῶς, δὲν δέχθηκε τὸ φωτισμὸ. Ἐὰν πιστεύαμε μόνο σὲ ὅσα μπορούμε νὰ ἀντιληφθοῦμε μὲ τὴ γνώση, τότε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει τίποτε πέρα ἀπ' αὐτὰ ποῦ ὁ νοῦς μας συλλαμβάνει καὶ προπαντὸς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ὁ ἀκατάληπτος Θεός, ἐφ' ὅσον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ τὸν ἀντιληφθεῖ. Εἶναι λοιπὸν τολμηρὸ νὰ ἐρωτᾶμε πῶς ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος καὶ νὰ προσπαθοῦμε μὲ τὴ διάνοιά μας νὰ τὸ ἐξιχνιάσουμε, δταν ἀγνοοῦμε ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό μας πῶς γίναμε ἄνθρωποι, πῶς ἡ νοερά ψυχὴ μας εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὸ σῶμα μας (Βλ. Ἰωσήφ Βρυεννίου, Τὰ Εὐρεθέντα Β', ἐκδ. Εὐγ. Βουλγάρως, ἐν Λειψία 1768, σσ. 97-98 καὶ Γρηγορίου Νύσσης, Κατηχητικὸς Λόγος, X, PG 45, 41 C). Γι' αὐτὸ ὁ μόνος τρόπος προσεγγίσεως στὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πίστη στὴν παντοδυναμία τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ. «Οὐ φέρει τὸ μυστήριον ἔρευναν· πιστεῖ μόνη τοῦτο πάντες δοξάζομεν» (ὕμνολογία Χριστουγέννων).

Εἶναι ἀδύνατον νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως, τὸ μυστήριο δηλαδὴ τῆς πρὸς τὸν κόσμον φανερώσεως τοῦ Θεοῦ χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅπως λέγεται στὴ θεολογικὴ γλώσσα τὸ μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας, χωρὶς νὰ ἀνατρέξουμε στὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατὶ τὸ μυστήριο τῆς οἰκονομίας εἶναι στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴ δημιουργία, ἢ γιὰ νὰ ποῦμε καλύτερα εἶναι ἡ ἐπέκταση τῆς δημιουργίας, ἐφ' ὅσον δημιουργία εἶναι ἡ παραγωγή τῶν ὄντων στὸ εἶναι, ἐνῶ οἰκονομία εἶναι ἡ μεταποίησις πρὸς τὸ καλὸ τῶν ὄντων ποῦ πορεύονται στὸ κακόν.

Ὅπως γνωρίζουμε ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο ἀτεξούσιο, δηλαδὴ ἐλεύθερο γιὰ νὰ ἄρχει σὲ ὅλα τὰ αἰσθητὰ ὄντα καὶ νὰ ἔχει θέση θεοῦ πάνω στὴ γῆ. Αὐτὸς ὁμοῦ μὲ τὴν παρακοή καὶ τὴν πτώση του ἔγινε δοῦλος τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ διαβόλου. Ἡ παραμονὴ στὴν ἁμαρτία συνετέλεσε στὴ σταδιακὴ ἀπανθρωποποίησίν του, ὥστε ἡ ἀνθρωπότης ὀλόκληρη νὰ ὀδηγεῖται σὲ τελείως ἀντιθετὴ ὁδὸ ἀπ' ἐκείνη, ποῦ ὁ Θεὸς ἔβαλε τὸν ἄνθρωπο

μὲ τὴ δημιουργία, δηλαδὴ τὴν ὁδὸ τῆς τελειώσεως. Ἀπὸ τὴ συνεχὴ αὐτὴ πτώση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλοίωση τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ μόνο ὁ Δημιουργὸς μπορούσε μὲ μία νέα δημιουργία νὰ ἐλεήσει καὶ ἀναμορφώσει τὸ πλάσμα του καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε ἡ ἐνανθρώπηση. Ἡ ἐνανθρώπηση λοιπὸν ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ποῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες περίμενε τὸ ἔλεος τοῦ φιλανθρώπου Δημιουργοῦ, ἐφ' ὅσον ἀπὸ μόνο του δὲν μπορούσε τίποτα νὰ πράξει γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν αἰώνια ἀπώλεια. Ἡ ἀναγκαιότητα αὐτὴ τῆς ἀναδημιουργίας καὶ καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεόν, δὲν ὑποχρέωνε τὸ Θεὸ νὰ ταπεινωθεῖ τόσο, ὥστε νὰ λάβει σάρκα καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ μόνο κίνητρο γι' αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἀγαθότης (Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, PG 46, 696 B). Ἐξ ἄλλου ἐφ' ὅσον εἶναι φυσικὸ κάθε δημιουργὸς νὰ προνοεῖ γιὰ τὰ δημιουργήματά του, πῶς εἶναι δυνατόν ὁ δίκαιος Θεὸς ποῦ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο νὰ τὸν ἐγκαταλείψει στὴ φθορά, ποῦ εἶχε πέσει; Κατέβηκε λοιπὸν στὸν κόσμον ὁ Εἷς τῆς Τριάδος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν ἐνανθρώπησίν του ἀπῆλλαξε ἀπὸ τὴ φθορὰ τὸν διαφθαρέντα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἄνθρωπο. Ἐτσι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ μόνο κίνητρο, τὸ μόνο αἶτιο τόσο τῆς δημιουργίας ὅσο καὶ τῆς σωτηρίας, τὴν ὁποία ὀρθότατα οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζουν «δευτέραν δημιουργίαν», «μέγα μυστήριον», τόσο μεγάλο, «ποῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πεί, οὔτε νὰ παραστήσει μὲ λόγια» (Ἰωσήφ Βρυεννίου, ὁ. π., σσ. 49, 185).

Ὁ Δημιουργὸς Θεὸς γνωρίζοντας ὡς παντογνώστης καὶ αἰδιος καὶ πρὶν τὴ δημιουργία τὴν πτώση, τὴν ἀνάπλαση καὶ ὅλα, ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ ἀνθρώπινο πλάσμα, εἶχε ἀποφασίσει πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὄχι μόνο τὴν πλάση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνανθρώπηση καὶ σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου μὲ σκοπὸ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ ἦταν κοινὴ θέλησις τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ στὴ γλώσσα τῶν Πατέρων, ποῦ στηρίζονται στὴν Ἁγία Γραφή (Ἐφεσ. 3,11), ὀνομάζεται «προαιώνιος βουλή τῆς Τριάδος», καὶ φανερῶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀγαθότητος, ἀπὸ τὴν ὁποία κινούμενος ὁ Τριαδικὸς Θεὸς προχώρησε τόσο στὴν πλάση ὅσο καὶ στὴν ἀνάπλαση, δηλαδὴ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ προαιώνιος ὁμοῦ αὐτὴ βουλή τοῦ Θεοῦ παρέμενε ἄγνωστο καὶ ἀπόκρυφο μυστήριο, τὸ ὁποῖο μόνο ὅταν ὁ Θεὸς θέλησε, πραγματοποιήθηκε καὶ ἔτσι ἐμεῖς δεχθήκαμε τὴν ἐνσαρκωτὸν Θεοῦ παρουσία. Καὶ ἡ πραγματοποιήσις αὐτὴ ἔγινε, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, δηλαδὴ ὅταν οἱ ἄνθρωποι πληρώθηκαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ ὅταν συντελέσθηκε ὁ ἀπαραίτητος χρόνος γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας. Ὁ χρόνος τῆς ἐνσαρκώσεως συνδέεται κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο (Βλ. Ἡ. Μου-

τσούλα, Ἡ Σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, Ἀθήναι 1965, σσ. 109-114). Ὁ Θεὸς ὡς ἄριστος ἰατρός ποῦ ἐνεργεῖ τὴν κατάλληλη στιγμή περίμενε μὲ μακροθυμία νὰ κορυφωθεῖ ἡ ἀσθένεια τῆς ἁμαρτίας γιὰ νὰ ἐπέμβει (Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, Πρὸς τὰ Ἀπολιναρίου Ἀντιρρητικός, PG45, 1180 C), γιὰτί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Βυζαντινὸς θεολόγος Ἰωσήφ Βρυέννιος, «οἱ μεγάλες ἀσθένειες ἔχουν ἀνάγκη γιὰ τὴν θεραπεία τους καὶ ἀπὸ πολλὸν χρόνον, καὶ ἀπὸ μεγάλη δαίτα καὶ ἀπὸ πολλὰ μέσα βοήθειας» (δ.π. σ. 100). Γιὰ τὴν θεραπεία, λοιπὸν, τῆς ἀσθένειας τῆς ἁμαρτίας χρησιμοποιήθησαν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, οἱ προπάτορες καὶ οἱ προφήτες, ὥστε μὲ τὴ βοήθεια αὐτῶν νὰ ἔλθουν οἱ ἄνθρωποι σὲ θεογνωσία. Οἱ ἐνέργειες ὅμως ὄλων αὐτῶν δὲν ἔφεραν τὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα· ἄλλωστε οἱ προπάτορες καὶ οἱ προφήτες μίλησαν μόνο στοὺς ζωντανούς καὶ ὄχι στοὺς νεκρούς, ποῦ καὶ αὐτοὶ εἶχαν ἀνάγκη σωτηρίας. Γι' αὐτὸ, ὅταν ἐνανθρώπησε ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τοὺς ζωντανούς ἀλλὰ καὶ τοὺς νεκρούς μὲ τὴν κἀθοδὸ τοῦ στὸν Ἄδη ἐπιτελώντας ἔτσι τὴν τέλεια συμφιλίωση μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἡ βουλή καὶ ἡ πρόθεσις τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἐτοιμαστῆ προαίωνια, ἀλλὰ τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας ἔγινε, ὅταν τὸ ἀπαίτησε ἡ ἀνάγκη.

Τὸ γεγονός τῆς θείας ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Ὁ Θεὸς ὡς παντοδύναμος θὰ μπορούσε νὰ οἰκονομήσει τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ὁποσδήποτε καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Μὲ ἓνα ἐπὶ παραδείγματι νεῦμα, ἢ ἓνα πρόσταγμα θὰ μπορούσε νὰ ἐξουδετερώσει τὸ διάβολο, ποῦ εἶχε ὑποδουλώσει τὸν ἄνθρωπο, καὶ νὰ διασώσει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ σατανᾶ καὶ τὴ φθορὰ (Γρηγορίου Νύσσης, Κατηχ. Λόγος, XV, PG 45, 48 BC). Αὐτὸ ὅμως, ὅπως θὰ δοῦμε, θὰ ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὴν φιλοφιλία καὶ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεία ἐνανθρώπησις λοιπὸν φανερώει ὄχι μόνο τὴν φιλοφιλία ἀλλὰ καὶ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Τὸ σημεῖο τοῦτο τῆς δικαιοσύνης δὲν παραλείπουν νὰ τονίσουν οἱ Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐξ ἴσου πρὸς τὴν θεία φιλοφιλία. Κατ' αὐτοὺς ἡ συγχώρησις, ἢ ὅποια δὲν προηγείται τῆς διορθώσεως, δὲν εἶναι γνήσια καὶ δίκαιη. Ἡ βασικὴ ἀρχὴ ποῦ οἱ Πατέρες διακηρύσσουν, ὅτι δηλαδὴ πρῶτα πρέπει νὰ γίνεταί ἡ διόρθωσις καὶ μετὰ ἡ συγχώρησις, ἀποκλείει κάθε ἄλλο τρόπο σωτηρίας ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Πῶς θὰ ἦταν ἄλλωστε δυνατὸ νὰ σωθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα μὲ ἓνα νεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον παρέμενε στὴν ἁμαρτία ἀδιόρθωτη; Μία τέτοια φιλοφιλία, ποῦ θὰ ἐπέβαλε τὴν χωρὶς διόρθωσις συγχώρησις, δὲν θὰ ἦταν γνήσια, ἀλλὰ κίβδηλη καὶ δὲν θὰ ἄρμοζε στὸ Θεό. Ἡ δὲ συγχώρησις, ποῦ θὰ δινόταν, θὰ ἦταν διόρθωσις τοῦ ἀδιόρθωτου καὶ ἐπομένως οὔτε διόρθωσις, οὔτε συγχώρησις, ἀλλὰ διπλὴ καταστρο-

φή καὶ αὐτοῦ ποῦ ἀπερίσκεπτα συγχώρησε καὶ αὐτοῦ ποῦ συγχωρέθηκε, παραμένοντας ἀδιόρθωτος (Ἰωσήφ Βρυέννιος, δ.π. σ. 240). Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐφαρμόζει τὸ φιλόφιλιο καὶ συγχρόνως δίκαιο σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ πλάσματός του, χωρὶς ὅμως νὰ καταλύσει τίς θεῖες τοῦ ιδιότητες τῆς φιλοφιλίας, τῆς δικαιοσύνης κ.λπ., ἢ νὰ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τίς δωρεές ποῦ τοῦ εἶχε δώσει, ὅπως τὴν ἐλευθερία κ.λπ. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐλέγχει τὴν ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων καὶ τοὺς ἐκδιώκει ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος καὶ μετὰ τὴν παράβασις παρέμενε στὴν ἴδια τιμητικὴ θέση, στὴν ὅποια εἶχε τοποθετηθεῖ κατὰ τὴ δημιουργία, καὶ δὲν ὑφίστατο τίς συνέπειες τῆς παρακοῆς, θὰ βασιλευε ἡ πλάνη καὶ θὰ παρουσιαζόταν ὁ Θεὸς ὡς ἀπατεώνας καὶ ψεύτης, ὁ δὲ πατέρας τοῦ ψεύδους καὶ ἀληθινὸς ἀπατεώνας, ὁ διάβολος, θὰ ἐθεωρεῖτο προνοητὴς καὶ κυβερνήτης καὶ εὐεργέτης καὶ γνήσιος φίλος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπὶ πλέον ἢ χωρὶς συνέπειες παρακοῆ θὰ συντελοῦσε στὴν διαιώνισις τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ γίνεαι ἀθάνατη καὶ ἀσυγχώρητη, χωρὶς νὰ ἀφήνει περιθώρια γιὰ ἀνακαίνισις καὶ ἀποκατάστασις. Ἐπομένως ἡ στήρησις τοῦ παραδείσου στὴν οὐσία δὲν ἦταν τιμωρία ἀλλ' εὐεργεσία, «πρῶτη χάρις μετὰ τὴν ἐκπτώσιν» (δ.π., σ. 57), πραγματικὴ παιδεία μὲ σκοπὸ τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου συναίσθησις τῆς καταστάσεώς του, ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπάνοδός του στὴν ἀνήκουσα σ' αὐτὸν θέση τοῦ παραδείσου, διὰ μέσου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου γένουσι, ποῦ πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν θεία ἐνανθρώπησις, ἀπαιτοῦσε τὴν φιλοφιλία αὐτῆς τιμωρία-εὐεργεσία, ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεσις. Ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς δὲν ἐνεργοῦσε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀλλὰ μὲ μία προσταγὴ συνέτριβε τὸ σατανᾶ καὶ ἀπελευθέρωσε ἀπὸ τὰ δεσμά του τὸν πλανηθέντα ἄνθρωπο, θὰ κατέστρεφε βίαια τὴν ἐλεύθερη σχέσις ποῦ εἶχε συνάψει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ διάβολο, γιὰτί ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ θέλησή του ὑπέκυψε στὸ διάβολο καὶ ἔγινε δούλος τῆς ἁμαρτίας. Ἐτσι θὰ καταγοῦσε ὁ Θεὸς ὄχι μόνο τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Μόνο στὴν περίπτωσις κατὰ τὴν ὅποια ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν βία καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του εἶχε ὑποταχθεῖ στὸ διάβολο θὰ δικαιωνόταν μία τέτοια βίαιη παρέμβασις τοῦ Θεοῦ, γιὰτί ἡ βία μὲ τὴν βία ἀντιμεταπίζεται, ἐνῶ ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ἐλευθερία (δ.π. σ. 94). Καὶ ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐπέτυχε τὴν χωρὶς βία κατάργησις τῆς ἐκούσιας ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρώπου στὸ διάβολο καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία μὲ τὴν ἐλεύθερη ἐπιστροφὴ του στὸ Θεό. Ὁ ἄνθρωπος παιδευόμενος ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἀπὸ τὴν θεία πρόνοια, μὲ τὴ θέλησή του ἀποστράφηκε τὸ διάβολο, ποῦ τὸν ἀπάτησε, καὶ στράφηκε πρὸς τὸν εὐεργέτη του καὶ δημιουργὸ τοῦ Θεοῦ ἀναμένοντας ἀπ' αὐτὸν τὴ σωτηρία. Ἡ ἐλεύθερη συγκατάθεσις τῆς ἀνθρωπότητος στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας ἔγινε, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ πιὸ πέρα, διὰ τῆς

Θεοτόκου. Και ή συγκατάθεση αυτή είναι ή διόρθωση εκείνη για τήν όποία, όπως είδαμε, οί Πατέρες τής 'Εκκλησίας λέγουν ότι πρέπει να προηγείται τής συγχωρήσεως.

Τότε μόνο, αφού εκπληρώθηκε αυτή ή προϋπόθεση, ό Θεός Λόγος έλαβε τό ανθρώπινο σώμα, τό ανακαίνισε και έλευθέρωσε τόν άνθρωπο από τήν έκούσια πώση στην άμαρτία, πού με τή θέλησή του πλέον άρχισε να ζητά και να ποθεί τή σωτηρία. Έτσι ή πράξη τής ένανθρωπήσεως περιλαμβάνει όχι μόνο τή φιλανθρωπία και δικαιοσύνη του Θεού, αλλά σέβεται και τήν ανθρώπινη έλευθερία ως τήν καλύτερη προϋπόθεση για τήν ανακαίνιση του ταπεινωμένου και συντριμμένου από τήν άμαρτία ανθρώπινου γένους.

Έδώ θα πρέπει να προσθέσουμε ότι στην περίπτωση πού ή επιστροφή του ανθρώπου στην πρό τής πώσεως κατάσταση θα γινόταν με θεία προσταγή, αυτό θα φανέρωνε πράγματι τή δύναμη του Θεού και θα βοηθούσε τόν άνθρωπο να γίνει όπως ήταν ό 'Αδάμ πριν από τήν πώση του, αλλά με τόν τρόπο αυτό ή χάρις, πού αποκτήθηκε, θα ήταν για τόν άνθρωπο κάτι τό έξωτερικό, δέν θα ήταν ένωμένη με τήν ψυχή και τό σώμα του, δηλαδή με όλη τήν ανθρώπινη ύπαρξη (δ.π., σ. 304). Αυτό σημαίνει ότι τό πρόβλημα τής λυτρώσεως δέν θα λυνόταν ούτε μ' αυτό τόν τρόπο όριστικά, γιατί ό διάβολος πάλι θα εξαπατούσε τόν άνθρωπο, και έτσι πάλι θα έμφανίζοταν ή ανάγκη τής λυτρώσεως. Ήταν άπαραίτητο λοιπόν να γίνει ό Υιός του Θεού άνθρωπος, ώστε μ' αυτό τόν τρόπο ό άνθρωπος να αποκτούσε τή χάρις, ή όποία με τήν ένανθρώπηση του Θεού Λόγου θα ένωνόταν με τήν ανθρώπινη ψυχή και τό σώμα.

Είπαμε λίγο πριν ότι ή έλεύθερη συγκατάθεση τής ανθρωπότητας στο έργο τής σωτηρίας έγινε διά τής Θεοτόκου. Άς δοϋμε τώρα ποιός ήταν ό ρόλος τής Θεοτόκου στο μυστήριο τής ένανθρωπήσεως του Θεού Λόγου και τής σωτηρίας του ανθρώπου. Έδώ θα πρέπει να επαναλάβουμε ότι ή ένανθρώπηση του Θεού χάριν τής σωτηρίας τών ανθρώπων είχε ως προϋπόθεση τήν έλεύθερη συγκατάθεσή τους. Έφ' όσον ό άνθρωπος με τή θέλησή του υπόκυψε στο διάβολο και έγινε δούλος τής άμαρτίας, έπρεπε με τή θέλησή του και έλεύθερα να συγκατατεθεί στην προαιώνια βουλή του Θεού προσφέροντας έκούσια τή σάρκα του στο Θεό Λόγο, ώστε να μπορέσει αυτός να σαρκωθεί, να γίνει άνθρωπος και ως Θεός σαρκόφορος να προσφέρει τή σωτηρία στους ανθρώπους. Πρόκειται δηλαδή για τήν έλεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου στην ένανθρώπηση του Θεού, ή όποία

πραγματοποιήθηκε, όπως θα δοϋμε στη συνέχεια, από τήν Παναγία Παρθένο Μαρία. Ή Παρθένος Μαρία συγκατατέθηκε στον εδαγγελισμό του άρχαγγέλου Γαβριήλ με τά λόγια: αΐδου ή δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατά τό ρήμα σου» (Λουκ. 1,38). Αύτη ή συγκατάθεσή της και άποδοχή τής θελήσεως του Θεού ήταν ακριβώς ή συνεργασία πού ζητούσε ό Θεός από τόν άνθρωπο για τήν πραγματοποίηση τής σωτηρίας. Για τήν πραγμάτωση τής ύπηρεσίας της στο μυστήριο τής οικονομίας, δηλαδή τής σωτηρίας τών ανθρώπων, είχε εκλεγεί από τό Θεό ή Παρθένος Μαρία προαιώνια. «Εύρες χάριν παρά τώ Θεώ», όπως αναφέρει ό Εδαγγελιστής Λουκάς (1, 30). Όλόκληρη ή παλαιδιαθηκική παιδαγωγία τής ανθρωπότητας τελειώθηκε στο πρόσωπο τής Παρθένου Μαρίας. Ή Θεοτόκος λοιπόν ήταν εκπρόσωπος όλόκληρου του γένους τών ανθρώπων. Ό Θεός δε οίκονόμησε ώστε να γεννηθεί από εδσεβές και βασιλικό και άγιο γένος και μάλιστα να γεννηθεί «θεοπρεπώς», όπως λέγουν οί Πατέρες. Ή γέννηση τής Θεοτόκου ήταν φυσική από τό γάμο του Ίωακείμ και τής Άννας, αλλά και υπερφυσική εξ αίτιας τής στειρότητας τής Άννας και τής προχωρημένης ηλικίας τους. Ή υπερφυσική γέννηση από στείρα μητέρα προεικονίζει τήν υπερφυσική γέννηση του Κυρίου από παρθένο μητέρα. Στην στειρότητα τής Άννας σχεδόν όλοι οί Πατέρες τής Έκκλησίας βλέπουν τή στειρότητα τής ανθρώπινης φύσεως, ή όποία δημιουργήθηκε από τήν άμαρτία τών πρωτοπλάστων και είχε ανάγκη ανακαινισμού. Βλέπουμε λοιπόν ότι ιδιαίτερη θέση κατέχουν στο μυστήριο τής σωτηρίας τόσο ή Παρθένος Μαρία όσο και οί εδσεβείς Ίωακείμ και Άννα. Αυτό φανερώνει καθαρά και ή σημασία τών όνομάτων τους. Το όνομα Ίωακείμ στην έβραϊκή γλώσσα σημαίνει Θεός-ιατρός, τό όνομα Άννα σημαίνει χάρις και τό όνομα Μαρία σημαίνει Κυρία. Έπειδή δε τό ανθρώπινο γένος είχε άσθενήσει από τήν άμαρτία, ό Θεός αποφάσισε να τό γιατρέψει με τή χάρις του διά τής Θεοτόκου, δηλαδή με τήν Άννα διά τής Μαρίας (Ίωσήφ Βρυννίου, δ.π., σσ. 153-154· πρβλ. Ίωάννου Δαμασκηνού, Έγκώμιον εις τήν Κοίμησιν, PG 96, 708 BC. Για τήν ακριβή σημασία τών έβραϊκών όνομάτων βλ. Lexikon für Theologie und Kirche 5, Freiburg 1960, σ. 1111 και Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, Oxford 1960, σ. 336).

(Συνεχίζεται)

Πρωτοπρεσβύτερος

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Δρ. Θ.

Λέκτωρ του Πανεπιστημίου Άθηνών

Η ΑΡΕΤΗ ΤΟΥ ΗΡΩΪΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΤΡΙΩΔΙΟΝ

Ὁ χριστιανὸς πρέπει πάντοτε νὰ ἀγωνίζεται «τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν»¹, ποῦ προϋποθέτει σκληρὰν πάλην καὶ πολλὰς φορὰς ἡρωϊσμὸν διὰ νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς. Καὶ ὁ ἀγὼν αὐτὸς γίνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς «τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης»², ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸ «ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας»³. Ἡ πλέον δὲ κατάλληλος περίοδος διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ εἶναι ἡ περίοδος τοῦ Τριωδίου. Διότι τὸ Τριώδιον ἀποτελεῖ τὸ κεντρικώτατον καὶ οὐσιωδέστατον τμήμα τῆς ὀρθοδόξου Λατρείας. Τοῦτο μαρτυρεῖται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν λειτουργικῶν του ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν προβολὴν ζώντων προτύπων, ἡρώων καὶ μαρτύρων τῆς πίστεως.

Πάντα ταῦτα βοηθοῦν τὸν ἀγωνιστὴν τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐξαρθῇ εἰς βιώματα καὶ πράξεις πράγματι ἡρωϊκοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον «συνεγκεντρώθησαν πάντα τὰ ἱερά τροπάρια καὶ οἱ ἀσματικοὶ κανόνες ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου»⁴ ὀνομάσθη Τριώδιον. Ἡ δὲ σπουδαιότης του εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κατὰ τὸ «τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας» χαρακτηρίζεται ὡς τὸ «Καταστατικόν, οὕτως εἰπεῖν, βιβλίον»⁵ δι' ὅλην τὴν ἰσχύουσαν λατρείαν.

Ἡ περίοδος, λοιπόν, τοῦ Τριωδίου, ὅπως χαρακτηρίζεται εἰς ἓνα ἐκ τῶν θαυμασίων ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι «τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν» καὶ «οἱ βουλόμενοι ἀθλῆσαι εἰσέλθετε...»⁶.

Α'

Εἰς τὸ στάδιον ὅμως τῶν ἀρετῶν εἰσέρχονται καὶ ἀγωνίζονται ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιτύχουν «ἀγιοσύνην

ἐν φόβῳ Θεοῦ»⁷, ποῦ εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ καλοῦ ἀγῶνος. Αὐτὴ ἀναδεικνύει τοὺς γενναίους, τοὺς ἀνδρείους, τοὺς ἥρωας. Ἄλλωστε καὶ ὁ Μέγας Ἀθλοθέτης τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, ποῦ εἶναι «ὁ μόνος ἀγαθός», ὁ «τῶν ἀγαθῶν χορηγός», ἡ ἀκένωτος «πηγὴ τῆς ἀγαθότητος»⁸, «πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον...»⁹, καλεῖ τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν: «ἀγιοὶ γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι»¹⁰. Ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἥρωος συνέδεον μὲ τὸ θεῖον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. «Ἀνδρῶν ἡρώων καὶ θεῖον γένος, οἱ καλέοντα ἡμίθεου»¹¹. Τοὺς ἀπεκάλουν ἡμίθεους, διότι ἐπίστευον ὅτι ἔκαναν πράξεις καὶ κατορθώματα, ποῦ ὑπερέβαινον τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν καὶ φύσιν¹².

Συνεπῶς ὁ γενναῖος, ὁ ἀνδρεῖος, ὁ ἥρωας πρέπει νὰ ἀντλή τὴν δύναμίν του, τὴν γενναιοτήτά του ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς δυνάμεως, τὸν Παντοδύναμον Θεόν. Διότι ὅ,τι εἶναι ἀδύνατον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὸν Θεόν. «Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἔστιν»¹³. Διὰ τοῦτο ὁ χριστιανισμὸς δὲν παρουσιάζει ἥρωας «μόνον μερικὰς ἐξαιρετικὰς προσωπικότητας μὲ ἐκπληκτικὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα»¹⁴, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποῦ εἶναι σωματικῶς ἀνάπηροι, ποῦ ἔχουν «σκόλοπα τῆ σαρκί»¹⁵ καὶ οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐγκαταλείπουν τὸν καλὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀγωνίζονται κατὰ τρόπον, ποῦ πολλὰς φορὰς μὲ τὴν στάσιν των, ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, γίνονται διαπρύσιοι κήρυκες τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαίτερος δὲ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Τριωδίου ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ Χριστοῦ βιωῖ ἐντονώτερον τὴν ἀρετὴν¹⁶ τῆς

7. 2 Κορινθ. 7,1.

8. Τριώδιον - ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 136.

9. Ἱερατικόν, σελ. 11.

10. 1 Πέτρον 1,15.

11. ΘΗΕ, τόμ. Α', σελ. 50.

12. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Α', σελ. 11-12 (Ἐκδ. Νίκα).

13. Λουκ. 18,27.

14. Β. Πλουμίδη - Εἰσαγωγή εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, σελ. 153-154.

15. 2 Κορινθ. 12,7.

16. Χρ. Ἀνδρούτσου - Σύστημα Ἠθικῆς, σελ. 231.

1. 2 Τιμοθ. 4,7.

2. Ἐφεσ. 4, 22-23.

3. Ἐφεσ. 4, 23-24.

4. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Τὸ Τριώδιον, περιοδ. Ἐφημέριος 1954, σελ. 67.

5. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριωδίου, σελ. 18.

6. Τριώδιον — Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας — Ἀθήναι 1960, σελ. 70.

άνδρείας και του ήρωισμού, διότι η κατανυκτική ατμόσφαιρα του Τριωδίου, αλλά και ο «πλούτος των υπερφυσικών δωρεών, αϊτινες χορηγοῦνται εἰς τὰ ζῶντα μέλη τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τ.ἔ. τῆς Ἐκκλησίας»¹⁷, ἐπαληθεύουν τοὺς λόγους τοῦ J. Casper ὅτι «ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰσέρχεται εἰς αὐτόν, τὸν ἀγιάζει, τὸν διαμορφοῖ, τὸν καθιστᾷ ὅμοιον τῷ Θεῷ»¹⁸. Δηλαδή τὸν κάνει πράγματι γενναῖον, ἀληθινὸν ἥρωα, ἔτοιμον νὰ ἄσῃ τὸν Σταυρὸν τῆς θυσίας του διὰ κάποιον σκοπὸν, ποῦ εὐρίσκεται πέραν ἀπὸ τὸ ἐγὼ του, διὰ τὸ καλὸν τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας.

Β'

Καὶ τὸ πρῶτον ἄθλημα εἰς τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ ἀγωνισθῇ ὁ ἄθλητὴς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ εἰλικρίνεια.

Ἡ εἰλικρίνεια εἶναι ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν δικαίαν διεξαγωγὴν τῶν ἀθλημάτων. Διότι κοινῶς ἀθλοῦντες δικαίως στεφανοῦνται»¹⁹. Ἀλλὰ ἡ εἰλικρίνεια ὀδηγεῖ καὶ εἰς τὴν μετάνοιαν, τὴν συντριβὴν. Διότι εἰλικρίνεια εἶναι ὁ ἀγὼν, ποῦ γίνεται ἀντιθέτως πρὸς τὸ ρεῦμα τοῦ κακοῦ²⁰. Διὰ τῆς εἰλικρινούς μετάνοιας ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ Τριωδίου ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτιῶν του, «καθαρίζεται ἀπὸ πάσης ἀδικίας»²¹, «ὑπὲρ χιόνα λευκαίνεται»²².

Μετὰ τῆς μετάνοιας συνδέεται καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, «τῆς πτωχείας τῷ πνεύματι»²³, ἡ ὁποία συντελεῖ τὰ μέγιστα, ὥστε «ἐαυτούς... ταπεινώσωμεν στεναγμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς τύψωμεν τὴν συνείδησιν»²⁴. Ὁ Φιλόσοφος Max Scheler λέγει ὅτι «ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι λεπτοτάτη, ἡ πλέον μυστικὴ καὶ ἡ ὡραιότατη τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν... ὅταν γίνῃς ταπεινόφρων, θὰ γίνῃς ἀμέσως πλούσιος... θὰ δωρηθῇ εἰς σὲ τὸ πᾶν. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν πλουσίων, ἐνῶ ἡ ἀλαζονεία εἶναι τὸ γνῶρισμα τῶν πτωχῶν»²⁵.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ταπεινοφροσύνη συνδεομένη μετὰ τῆς μετάνοιας γίνεται ἄριστον μέσον διὰ

νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀγωνιστὴν τοῦ Τριωδίου εἰς τὴν νέκρωσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν κάθαρσιν καὶ θεραπείαν τῶν ψυχικῶν του τραυμάτων.

Ἡ προσπάθεια ὁμως αὕτη ἀπαιτεῖ συνεχῆ, σκληρὸν, ἥρωικὸν ἀγῶνα, ποῦ τὸ κύριον γνῶρισμα του εἶναι ἡ εἰλικρίνεια. Δι' αὐτὸ ὁ Θωμᾶς Καρλάυλ λέγει: «Ἡ εἰλικρίνεια ἡ βαθεῖα, μεγάλη, ἀγνή εἰλικρίνεια εἶναι τὸ πρῶτιστον χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ ἡρωῖσμοῦ»²⁶.

Ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι ἓνα ἄλλο ἄθλημα, ποῦ ἐθεοσίση «πρὸς καθαρισμόν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν»²⁷. Τὸ βαθύτερον ὁμως νόημα τῆς εἶναι ὅτι ἀσκεῖ τὸν ἄθλητὴν τοῦ καλοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν πειθαρχίαν, τὴν ὑπακοήν, τὴν ταπεινώσιν, τὴν προσευχὴν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πνευματικὴν νηστείαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ σωματικὴ νηστεία εἶναι μισητὴ ἀπὸ τὸν Θεόν. Τοῦτο τονίζει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὡς ἐξῆς: «Νηστείαν... μισεῖ ἡ ψυχὴ μου... λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν»²⁸. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς νηστείας, ὁ ὁποῖος ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀπὸ τὸ Τριῶδιον: «ἀληθῆς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχῆ, ἐπιθυμιῶν χωρισμός, καταλαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιπορκείας. Ἡ τούτων ἔνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθῆς»²⁹. Διὰ τῆς νηστείας ὁ πιστὸς ἀγωνιστὴς μιμεῖται ὄχι μόνον τὸν Κύριον καὶ τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὁποῖοι ἐνήστευσαν, ἀλλὰ καὶ ὄλους ἐκείνους, ὅπως εἶναι ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἡλιὸς, ὁ Δανιὴλ, ὁ Ἐλισσαῖος, οἱ τρεῖς παῖδες κ.ἄ., ποῦ διὰ τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐγκρατείας ἐπέτυχον θείων ἀποκαλύψεων καὶ ἀνεδείχθησαν ἥρωες τῆς πίστεως³⁰. Συνδεδεμένη μετὰ τὴν νηστείαν εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη. «Ἡ ἐλεημοσύνη συγκεκραμένη τῇ νηστείᾳ, ἐκ θανάτου ρύεται τὸν ἄνθρωπον»³¹. Διότι «τῶν βρωμάτων τὰς ἡδονάς, δι' ἐγκρατείας ὀδελυξάμενοι, τῆς ἐλεημοσύνης ἐπιμελησώμεθα...»³². Συνεπῶς αἱ οἰκονομίαι, ποῦ προσέρχονται ἐκ τῆς νηστείας ἠμποροῦν νὰ διατίθενται δι' ἔργα ἀγάπης, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων χριστιανῶν. Κατὰ τὴν ἐκφρασιν δὲ τοῦ Τριωδίου ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ περικεφαλαία εἰς τὴν πανοπλίαν τοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν. Διότι διὰ τῆς ἀγάπης καταπολεμεῖται ὁ ἐγωῖσμός, ὁ ὁποῖος ἐμποδίζει τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

17. Εἰσαγγ. Θεοδώρου - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 90 - 91.

18. Αὐτόθι.

19. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 70.

20. Α. Ν. Τσιριντάνη - Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμ. Β', σελ. 164.

21. 1 Ἰωάν. 1,9 καὶ Ἀπόστολος, σελ. 264.

22. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 408 (Ψαλμὸς 50,7).

23. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 81.

24. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 8.

25. Εἰσαγγ. Θεοδώρου - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 128.

26. Θ. Καρλάυλ - Οἱ Ἡρώες - σελ. 57.

27. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ., 35 καὶ Ἱερατικὸν σελ. 164.

28. Ἡσαίου α' 13-16 καὶ Τριῶδιον ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 79.

29. Τριῶδιον - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 84.

30. Τριῶδιον, ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 41, 42, 43, 44, 51, 70.

31. Τριῶδιον, ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 167.

32. Τριῶδιον, ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 330.

Ἡ ἀνιδιοτελής ἀγάπη βοηθεῖ νὰ κατανοῶμεν «ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων»³³ καὶ νὰ προβαίνομεν εἰς πράξεις ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος «ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι»³⁴. Καὶ εἶναι γεγονός ὅτι, «ὅ,τι μεγάλο ὑπῆρξε στὴν Ἱστορία εἶναι καρπὸς ἀγάπης. Ἀπὸ ἀγάπης δημιουργεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον. Ἀπὸ ἀγάπης σαρκώθηκε. Ἀπὸ ἀγάπης σταυρώθηκε. Ἀπὸ ἀγάπης ἀναστήθηκε»³⁵.

Ἄλλο ἄθλημα τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ προσευχή. Τὸ Τριῶδιον τὴν παρομοιάζει μὲ «θώρακα», διότι ἡ ἐπίμονος προσευχὴ ἀποκροεῖ τὰ αἰχμηρὰ βέλη τοῦ πονηροῦ καὶ νεκρώνει τὸν «θέλοντα τὰς αἰσθήσεις»³⁶ ἔχθρον. Ἡ προσευχὴ εἶναι «ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὁ φωτισμὸς τῆς διανοίας, ἡ χαρὰ τοῦ πνεύματος... τὸ θάρρος καὶ ἡ ἀνδρεία εἰς ὅλας τὰς λύπας καὶ τοὺς πειρασμοὺς τῆς ζωῆς»³⁷. Εἶναι τὸ μυστικὸν ὄπλον τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἡρώων τῆς πίστεως, διότι, ὅπως λέγει ὁ Carrel, «ἡ ἀληθινὴ προσευχὴ ἀντιπροσωπεύει μιὰ μυσταγωγικὴ κατάσταση, ὅπου ἡ συνειδήσι γίνεται ἓνα μὲ τὸν Θεόν»³⁸.

Κέντρον ὅμως καὶ θεμέλιον τῆς ζωῆς τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, τὸ ἀκαταμάχητον ὄπλον τῶν ἡρώων τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι ἡ Θεία Εὐχαριστία. Καὶ τοῦτο διότι εἰς τὸ ἱερὸν καὶ φρικτὸν τοῦτο μυστήριον εἶναι παρῶν Αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐχὶ τυπικῶς καὶ ὑποθετικῶς, ἀλλὰ «ὑποστατικῶς καὶ οὐσιωδῶς»³⁹. Αὐτὸ τονίζει καὶ ὁ Ρῶσος συγγραφεὺς Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης, ὁ ὁποῖος λέγει χαρακτηριστικῶς διὰ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν: «ὅπως εἶμαι βέβαιος, ὅτι διαρκῶς ἀναπνέω τὸν ἀέρα, τόσο εἶμαι βέβαιος ὅτι τώρα λαμβάνω ἐντός μου, μαζὶ μὲ τὸν ἀέρα, αὐτὸν τὸν Κύριόν μου Ἰησοῦ Χριστόν, τὴν πνοήν μου, τὴν ζωὴν μου, τὴν χαρὰν μου, τὴν σωτηρίαν μου...»⁴⁰. Ἐπειδὴ, λοιπόν, τοιαύτη εἶναι ἡ ση-

μασία τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας δι' αὐτὸ καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἦσαν «προσκαρτεροῦντες... τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου»⁴¹. Ὁ δὲ Ἱερὸς Χρυσόστομος ἤλεγχε αὐστηρῶς τοὺς παρευρισκομένους εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ μὴ μεταλαμβάνοντας: «Εἶπέ μοι, εἴ τις εἰς ἐστίασιν κληθεὶς τὰς χεῖρας νύψαιτο καὶ κατακλιθεῖται καὶ ἔτοιμος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἶτα μὴ μετέχει, οὐκ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα;»⁴².

«Δὲν δυνάμεθα νὰ ζήσωμεν χωρὶς νὰ τελῶμεν τὸ Θεῖον Δείπνον!»⁴³. Αὐτὴν τὴν γενναίαν ἀπάντησιν ἔδωσαν τὴν 11 Φεβρουαρίου τοῦ 300 μ.Χ. οἱ ἥρωες τῆς Καρχηδόνας εἰς τὸν ἀνθύπατον Ἀντωνίνον, ἐπειδὴ εἶχαν κάνει τὸ «ἐγκλημα» νὰ παρακολουθήσουν τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Συνεπῶς δὲν νοεῖται ἀγωνιστῆς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν καὶ ἀποκεκομμένος ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Τριωδίου τελεῖται καὶ ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων διὰ νὰ προσέρχονται οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν συχνότερον εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς «νήψιν ψυχῆς», εἰς «ἀφεσιν ἁμαρτιῶν», εἰς ἁγιασμόν «ψυχῆς καὶ σώματος», εἰς «φωτισμὸν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας», εἰς «πλησμονὴν σοφίας», εἰς «Βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίας»⁴⁴. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐβεβαίωσε καὶ εἶπεν: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ»⁴⁵. Δηλαδή ὁ ἀγωνιστῆς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, κατὰ χάριν, θεοῦται, ποῦ εἶναι τὸ βασικὸν γνώρισμα τῶν ἡρώων τοῦ Χριστοῦ.

Γ'

Τὸ Τριῶδιον ὅμως πρὸς πραγμάτωσιν τῶν πνευματικῶν ἀγωνισμάτων του προβάλλει εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν καὶ ζῶντα πρότυπα πρὸς μίμησιν.

Καὶ τὸ πρῶτον καὶ κατ' ἐξοχὴν πρότυπον, ποῦ προβάλλεται ὑπὸ τοῦ Τριωδίου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος «ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν»⁴⁶ γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ Σταυροῦ»⁴⁷. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦ Σωτηρίου Πάθους Του ἔδειξεν ἡμῖν τὰς ἀγίας καὶ θαυμαστάς Αὐτοῦ ἀρετάς, τὰς ὑπὸ τοῦ Τριω-

33. Ἐβρ. 10,24.

34. 1 Ἰωάν. 3,16.

35. Τιμοθέου Κ. Κιλίφης - Τολμηροὶ ψιθυρισμοὶ - Β' ἔκδ., σελ. 161.

36. Τριῶδιον, ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 38.

37. Ἰωάννου τῆς Κροστάνδης - Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ - (μετάφρ. Μιχ. Κωνσταντινίδου) Ἀθήναι 1949, σελ. 59-60.

38. AL. CARREL - Ἡ Προσευχὴ - (ἔκδ. Κακουλίδης), σελ. 13.

39. Χρ. Ἀνδρούτσου - Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατ. Ἐκκλησίας - σελ. 346.

40. Ἡ Αἰωνία Ἀλήθεια - (Βοήθημα Κατηχητικῶν Σχολείων) - Ἀθήναι 1960, σελ. 327.

41. Πράξ. 2,42.

42. Ἡ Αἰωνία Ἀλήθεια - ἔνθ. ἄνωτ., σελ. 330.

43. Αὐτόθι σελ. 323.

44. Ἱερατικόν, σελ. 89, 92, 108, 134, 158-160, 175.

45. Ἰωάν. 6,56.

46. 1 Πέτρου 2,21.

47. Φιλιπ. 2, 8-9.

δίου προβαλλομένης, εἰς τέλειον βαθμόν, ἡμῖν «ὕπολιμπάνων ὑπογραμμόν»⁴⁸, ἵνα «κατ' ἴχνος πολιτευσόμεθα»⁴⁹, διότι «ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν ὀφείλει, καθὼς Ἐκεῖνος περιεπάτησε καὶ αὐτὸς οὕτω περιπατεῖν»⁵⁰.

Ἀπὸ τὸν αἰώνιον Νικητὴν τοῦ κόσμου ἐμπνέονται καὶ ἐνισχύονται καὶ οἱ ἀγωνισταὶ καὶ ἥρωες τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, οἱ ὁποῖοι προβάλλονται καὶ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Τριώδιου.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιόδου αὐτῆς καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Τελώνου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, παρεκάλει τὸν Θεὸν «Πλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»⁵¹, προβάλλεται ἡ πρώτη καὶ θεμελιώδης ἀρετὴ τῆς ταπεινώσεως. Ἀκολουθεῖ ἡ συγκινητικὴ ἐπιστροφή καὶ εἰλικρινὴς μετάνοια τοῦ Ἀσώτου εἰς τὴν πατρικὴν ἀγκάλην μὲ τὸ «ἤμαρτον εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν Σου» οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱὸς Σου» ποιήσόν με ὡς ἓνα τῶν μισθίων Σου»⁵². Καὶ αἱ δύο αὐταὶ περιπτώσεις παρουσιάζουν δύο γενναίους, δύο ἥρωας τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, ποὺ ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐπανασυνδεθῆναι μὲ τὸν Δημιουργὸν καὶ Σωτῆρα των. Κατὰ δὲ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω προβάλλεται ἡ ἀγάπη ὡς κριτήριον διὰ τοὺς κληρονόμους τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, ἐπὶ τὸν ὅρον διὸ οἱ οὗτοι θα ἔχουν τὴν γενναιότητα νὰ ἐκδηλώσουν αὐτὰς ἐμπράκτως «ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν»⁵³ τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔξαρσις ὁμοῦ τῆς πίστεως τῶν ἡρώων καὶ ἀγωνιστῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκφράζεται κατὰ τὴν Α' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν ἢ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ ἐορτὴ αὐτὴ καθιερώθη τὸ ἔτος 843, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν πανηγυρικὴν ἀναστήλωσιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους Ναοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ὀλίγον ἀργότερον ὡς ἐορτὴ τοῦ γενικωτέρου θριάμβου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τῶν διαφορῶν ἐχθρῶν της, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ξίφους προσεπάθησαν νὰ καταπνίξουν τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου μέχρι καὶ τῶν σημερινῶν, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν ἔχουν τὴν διαστρέβλωσιν τοῦ «δογματικοῦ θησαυροῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»⁵⁴.

Ἡ Ἱστορία ὁμοῦ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐπιβεβαιεῖ ὅτι «ἡ Ἐκκλησία πολεμουμένη νικᾷ» ἐπι-

βουλευομένη περιγίγνεται ὑβριζομένη λαμπρότερα καθίσταται δέχεται τραύματα καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται χεμιάζεται, ἀλλ' οὐ νικᾶται»⁵⁵. Ἀλλὰ καὶ ἡ Β' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, ὅτε ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, θεωρεῖται ὡς συνέχεια τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι τῆς «Ὁρθοδοξίας ὁ φωστὴρ», τῆς «Ἐκκλησίας τὸ στήριγμα», «τῶν μοναστῶν ἢ καλλονῆ»⁵⁶ ἀγωνίζεται γενναίως ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν κακοδοξίων των⁵⁷ καὶ κερδίζει τὴν νίκην καὶ σώζει τὴν ὀρθοδοξίαν, ὅτε, τῶν «αἰρετικῶν ἢ ὀφρὸς αἶρεται» ἢ γὰρ Θεοῦ δύναμις, τὴν Ὁρθοδοξίαν ἐκράτνη»⁵⁸. Ἀκολουθεῖ ἡ Γ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἢ τῆς Σταυροπροσκυνησεως. Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας προβάλλει τὸν Τίμιον Σταυρὸν τοῦ Κυρίου εἰς προσκύνησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, διότι ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ συμβολίζει καὶ διδάσκει τὴν ἀταπάρνησιν καὶ τὴν θυσίαν, ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις τῶν ἡρωϊκῶς ἀγωνιζομένων εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν, διότι ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Κύριος προσέφερε θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Τριώδιου ὁ Σταυρὸς εἶναι «ὁ ὠραῖος Παράδεισος, τὸ ξύλον τῆς ἀφθαρσίας», εἶναι «ὄπλον ἀκαταγώγιστον, κραταίωμα ἄρρηκτον»⁵⁹. Κατὰ τὴν Δ' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, συγγραφέως τῆς «κλίμακος». «Κλίμαξ» (τῶν ἀρετῶν) ὀνομάσθη τὸ βιβλίον του, διότι, ὅπως λέγει καὶ τὸ σχετικὸν Συναξάριον, «Σύγγραμμα λιπῶν, Κλίμακα τῆ ἀνόδω...»⁶⁰. Δηλαδή ὁ ἅγιος Ἰωάννης διδάσκει εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, διὰ τῶν τριάντα λόγων, ποὺ περιέχει τὸ βιβλίον του αὐτό, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀγωνίζωνται διὰ τὴν ἀνάβουον τὰς πνευματικὰς αὐτὰς βαθμίδας, ὥστε νὰ φθάσουν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ τελείωσιν, ποὺ ὀδηγοῦν εἰς τὸν ἡρωϊσμόν. Τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τῆς δόξιας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἡ ὁποία ἠγωνίσθη ἡρωϊκῶς ἐναντίον τοῦ ἁμαρτωλοῦ της παρελθόντος καὶ μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἐσταυρωμένου «γενναίως ἀντέστη κατὰ τοῦ διαβόλου» διὸ καὶ ἐκομίσαστο «τὸ βραβεῖον τῆς νίκης»⁶¹.

55. Ἐ.Π. 52, 428-429.

56. Τριώδιον, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 179.

57. Β. Στεφανίδη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1948, σελ. 395.

58. Τριώδιον, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 135.

59. Τριώδιον, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 210.

60. Τριώδιον, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 252.

61. Τριώδιον, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 307.

48. 1 Πέτρου 2,21.

49. Τριώδιον - ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 100.

50. 1 Ἰωάν. 2,6.

51. Λουκ. 18,13.

52. Λουκ. 16, 18-19.

53. Ματθ. 25,40.

54. Ἀνδρ. Θεοδώρου, Ἡ οδοσία τῆς Ὁρθοδοξίας, σελ. 13.

Εἰς τὴν συνέχειαν προβάλλονται μὲ τὰ ἀναγνώσματα τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ νοθεσία τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ἡ πίστις καὶ ἡ θεοσέβεια τοῦ Νῶε, ἡ πίστις καὶ ἡ εὐλάβεια τοῦ Ἀβραάμ, ἡ ἥρωϊκὴ ὑπομονὴ εἰς τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τοῦ βίου τοῦ πολυάθλου Ἰώβ, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀνεξικακία τοῦ Ἰωσήφ, ἡ μετάνοια τῆς πόρνης γυναικός, ἡ εὐλιζρινὴ μετάνοια τοῦ συσταρωθέντος μετὰ τοῦ Χριστοῦ ληστοῦ, τὸ θάρρος τοῦ Ἰωάννου, τοῦ μαθητοῦ τῆς ἀγάπης, ποῦ δὲν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Κύριον, ὡς ἔπραξαν οἱ ἄλλοι μαθηταί Του, ἀλλὰ παρέμεινε πλησίον Του εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ κατὰ σύστασιν τοῦ Ἐσταυρωμένου παρέλαβε τὴν μητέρα Του ὡς μητέρα ἰδικήν του. Προβάλλεται ἀκόμη κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Τριωδίου, ὁ ἥρωϊσμός καὶ ἡ εὐλάβεια τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου, οἱ ὅποιοι ἀψηφίσαντες κάθε κίνδυνον παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν Πιλάτον καὶ ἐνεταφίασαν Αὐτό. Ἄλλο παράδειγμα θαυμαστοῦ ἥρωϊσμοῦ καὶ αὐταπαρνήσεως εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα τῶν μυροφόρων γυναικῶν, ποῦ «λίαν πρωὶ τῆς μιᾶς Σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον»⁶², διὰ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μὲ ἀρώματα καὶ γίνονται καὶ αὐταὶ αἱ πρῶται Εὐαγγελίστριαι πρὸς τὴν Σιών καὶ τοὺς Ἀποστόλους τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τέλος τὸ Τριώδιον διὰ τῶν Θεοτοκίων καὶ τῶν Θεομητορικῶν ἀσμάτων του καὶ ἰδίως διὰ τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου προβάλλει τὴν Θεοτόκον πρότυπον ζωῆς πίστεως καὶ θαθείας ταπεινοφροσύνης, ἠθικῆς ἀγιότητος καὶ καθαρότητος, ὑπομονῆς εἰς τὰς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ ἀφοσιωμένην Μητέρα, ἡ ὁποία ἀδιαφορεῖ διὰ τοὺς κινδύνους καὶ παραμένει πλησίον τοῦ Υἱοῦ της εἰς τὸν Γολγοθᾶν.

Γενναῖοι ὅμως καὶ ἥρωες τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι μόνον οἱ ἐπὶ γῆς ζῶντες καὶ ἀγωνιζόμενοι τὸν καλὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀπ' αἰῶνος κοιμηθέντες εὐσεβῶς, ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου καὶ οἱ ὅποιοι διεκρίθησαν διὰ τὴν μεγάλην των πίστιν, μάλιστα δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠγωνίσθησαν ἐναντίον τοῦ ψεύδους καὶ τῆς πλάνης, ὥστε «ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς» καὶ τέλος «ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον»⁶³.

62. Μάρκ. 16,2.

63. Ἐβρ. 11, 36-37.

Τὴν μνήμην ὄλων αὐτῶν τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, εἰς ὄλας τὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας της καὶ τὰς Θείας Λειτουργίας, ἰδίως δὲ κατὰ τὰ Σάββατα πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Διότι ἡ Ἐκκλησία μας περιλαμβάνει «πάντας τοὺς ἀποτελοῦντας τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ εἴτε ἐνταῦθα βιοῦντας εἴτε ἐν οὐρανῷ θριαμβεύοντας..., ὑποδαιριοῦντες αὐτὴν εἰς στρατευομένην καὶ εἰς θριαμβεύουσαν»⁶⁴. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην, «εἰς τὴν Οὐράνιον Ἐκκλησίαν, ἐκβάλλει, οὕτως εἰπεῖν, ἡ Ἐπίγειος Ἐκκλησία»⁶⁵.

Τὸ Τριώδιον, λοιπόν, προβάλλει τὴν ἀρετὴν τοῦ ἥρωϊσμοῦ διὰ τῶν πνευματικῶν ἀγωνισμάτων τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ προτύπων ἁγίων καὶ ἥρώων τῆς μεγάλης, τῆς θερμῆς καὶ ἀκλονήτου πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ τῶν ὁποίων γνώρισμα ἦτο, ὅτι ἐπετέλεσαν «ἀγίωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ»⁶⁶, διότι ἀπέβλεπον «εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»⁶⁷. Καὶ «ὁ ἀγιασμός εἶναι ἡ ἐπανάστασις, τὸ τολμηρὸ βῆμα ποῦ κάνει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ συνδεθῇ μετὰ τὴ δημιουργία καὶ τὸ Δημιουργό. Μὲ τὸν ἁγιασμό ἡ ψυχὴ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχη τὴ θέωση, τὴν ἀθανασία» μὲ τὴν κίνηση πρὸς τὸν ἁγιασμό, θριαμβεύει ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος, ποῦ μαθαίνει ἐκεῖνο τὸ ὕψιστο μάθημα: «ν ἂ ν ι κ ἄ σ τ ῆ ζ ω ῆ κ α ι σ τ ὀ θ ἄ ν α τ ο»⁶⁸.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ σταδίου τῶν ἀρετῶν, οἱ ἥρωες τοῦ Χριστοῦ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ρ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

64. Χρ. Ἀνδρούτσου - Δογματικὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατ. Ἐκκλησίας, σελ. 259-260.

65. Ἰωάννου Ν. Καρμίρη - Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σελ. 25.

66. 2 Κορινθ. 7,1.

67. Φιλιπ. 3,14.

68. Ἀρ. Α. Ἀσπιώτη - Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος - Ἀθήναι 1982, σελ. 156.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Διὰ τὴν βράβευσιν ἐξαιρέτων πράξεων.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν προσφάτῳ συνεδρίῳ αὐτῆς, ἠσχολήθη περὶ τὸ θέμα τῆς ἀνάγκης καὶ σκοπιμότητος βραβεύσεως ὑπ' αὐτῆς ὀριζομένων ἐξαιρέτων πράξεων τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τῆς Ἐκκλησίας τέκνων.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐλήφθη θετικὴ ἀπόφασις, διότι «κατὰ καιροὺς καὶ εἰς ἐκτάκτους κρίσιμους στιγμὰς, παρουσιάζονται πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δι' ἐξαιρέτων πράξεων ἠρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας ἢ πίστεως, φιλοanthρωπίας καὶ δραστηριότητος, προκαλοῦν τὸν δίκαιον θαυμασμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ γίνονται παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς πάντας τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους».

Ὅθεν ἡ Ἱ. Σύνοδος διὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 2379 ἐγκυκλίου αὐτῆς πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας παρακαλεῖ, ἵνα οὗτοι ἀναφέρουν εἰς αὐτὴν τὰς τυχόν κατὰ καιροὺς παρουσιαζομένας ὅλως ἐξαιρετικούς περιπτώσεις αὐτοθυσίας προσώπων τῶν Ἱερῶν τῶν Μητροπόλεων, προκειμένου νὰ βραβευθοῦν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναλόγως, πᾶ ἄξια ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, δι' ἠθικῶν ἢ καὶ ἄλλων τινῶν βραβείων.

Ἐνεργοποιήσις συμπλέγματος καταδιώξεως.

Ὁρθῶς κατακρίθη ὑπὸ μεγάλης μερίδος τοῦ Τύπου τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Διοίκησις τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων υἱοθέτησε τὴν «ἀπόφασιν» μερικῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου νὰ μὴ δεχθοῦν τὴν προσφορὰν 100.000 δολλαρίων τῶν Ἑπειρωτῶν τῆς Ἀμερικῆς διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ Χημεῖου του, διότι ἡ δωρεὰ αὕτη συνωδεύετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ δοθῇ εἰς τὸ Χημεῖον τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, ὅστις κατήγετο ἐξ Ἑπείρου.

Ἡ ὅλως ἀπαράδεκτος συμπεριφορὰ αὕτη προδίδει σύμπλεγμα καταδιώξεως τόσο ἐκ μέρους ὅσων καὶ ἐναντίον πάσης μείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν προσώπων αὐτῆς. Ἡ ἐνεργοποίησις ἐξ ἄλλου τοῦ συμπλέγματος αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς μαρτυρεῖ τὴν χαμηλὴν πνευματικὴν σιάνην πολλῶν τηλεκατευθυνόμενων φοιτητῶν, ἀφ' ἑτέρου τὴν διάθροσιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀντιστάσεως μερικῶν ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι, ὡς μὴ ὄφελε, ὑποχωροῦν ἐνώπιον τῶν παραλόγων ἀξιώσεων τῶν «συνδιοικούντων» τὰ Πανεπιστήμια φοιτητῶν, καὶ τρίτον τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἐν Ἰωαννίνοις πανεπιστημιακοὶ φορεῖς ἐλημόνησαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Πανεπιστημίου των. Ὡς ἀποδεικνύει—διὰ παραθέσεως πειστικῶν ἐγγράφων καὶ μαρτυ-

ριῶν—ὁ κ. Ἱ. Μ. Χατζηφώτης ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ», ἴσων εἰς τὴν ἰδρῶσιν, ὅσων εἰς τὴν στέγασιν καὶ χωροταξικὴν ἐπέκτασιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων συνεβάλετο ἡ Ἐκκλησία καὶ κυρίως ὁ τότε Μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ νῦν Μακαριώτατος Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ. Ἀληθῶς «ἂν ἔχουν Πανεπιστήμιο τὰ Γιάννενα μὲ τις προσπάθειες τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἀπέκτησαν».

Ἡ ἰδέα τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης.

Ὡς ἀνεγράφη λεπτομερῶς εἰς τὸν Τύπον, τὸ Εὐρωπαϊκὸν Κοινοβούλιον μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν ἐνέκρινε τὸ προσχέδιον συνθήκης διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑνωσιν, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὡς «Ἐκθεσις Σπινέλλν». Πρόκειται περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς σχετικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ βουλίου, ἡ ὁποία ἐκθεσις—ὡς εἰπόνισεν ὁ ἀνεξάρτητος ἱταλὸς εὐρωβουλευτῆς τῆς Ἀριστερᾶς—ἀποτελεῖ τὴν μόνην πολιτικῶς ἀξιόπιστον ἀπάντησιν εἰς τὴν σημερινὴν παράλυσιν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ σημαντικὴ αὕτη ψηφοφορία ἐχαιρετίσθη ὑπὸ πολλῶν ὡς πολιτικὴ πράξις, ἡ ὁποία προετοιμάζει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἰδέας τῶν «Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης». Ἡροχισεν, ὡς ἐλέχθη, «μία ἱστορικὴ διαδικασία πὸν θὰ προετοιμάσῃ τὸ μεγάλο εὐρωπαϊκὸ αὐριον».

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ μειώσωμεν τὴν αἰσιοδοξίαν αὐτὴν διὰ τὴν πραγμάτωσιν ἐνὸς εὐγενοῦς ὁράματος, ὀφείλομεν νὰ μὴ παραθεωρήσωμεν καὶ τὰς ἐπιφυλάξεις ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κρίνουν τὸ σχέδιον ὡς «πρόωρον καὶ οὐτοπιστικόν».

Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἐκκλησίας πρόπει νὰ διακηρυχθῇ, ὅτι ἡ σπουδαιότερα προϋπόθεσις τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης εἶναι ἡ πνευματικὴ τῆς ἔνωσις ὑπὸ τὰς αὐτὰς πνευματικὰς ἀρχάς. Ἄνευ τῆς πνευματικῆς ἐνώσεως ἡ πολιτικὴ ἔνωσις θὰ εἶναι οὐτοπιστικὴ προσπάθεια. Δι' αὐτὸ ἐν τῶν κυριωτέρων θεμελιῶν τῆς ἰδέας τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος πρόπει νὰ εἶναι ἡ ἑλληνορθόδοξος ἀνθρωπιστικὴ καὶ πολιτικὴ παράδοσις.

Ἐπίσημος δικαίωσις.

Ἐπὶ ἔτη οἱ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἀδελφῶν βορειοηπειρωτῶν ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ὄργανα «ἀντιδραστικῆς προδοκίας». Δι' αὐτὸ ὑπῆρξε μεγάλη ἡ χαρὰ των, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν δεκάδες χιλιάδων

λαοῦ μετέσχον μεγάλου συλλαλητηρίου καὶ πορείας ἐν Ἀθήναις, ἵνα ἐκδηλώσουν τὴν συμπαράστασίν των πρὸς τοὺς δεινῶς χειμαζόμενους καὶ καταδυνάστευμένους Ἑλληνας τῆς ὑποδουλωμένης Β. Ἡπείρου, ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Ἀ. Παπανδρέου ἐδικαίωσεν αὐτούς, διακηρύξας δημοσίᾳ, ὅτι «δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία διὰ τὸ ὅτι ὁ ἕλεος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀλβανίας γίνονται πολλά... Δὲν μποροῦμε νὰ μὴ συμπαροσταθοῦμε σ' αὐτὸν τὸν Ἑλληνισμό, ὁ ὁποῖος χειμαζέται καὶ θὰ κρίνουμε ποιά εἶναι τὰ πρὸ ἀποτελεσματικά, πρὸ πρόσφορα μέσα σὴν κατεύθυνση αὐτή...».

Ἡ πρωθυπουργικὴ προσθήκη, ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ ἐπρεπε νὰ «ἔχη μετὶ νωρίτερον», ἀποτελεῖ δικαίωσιν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, — ἄνευ πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ ἄνευ οἰασθήποτε ἀναφορᾶς εἰς ἐκκρημῆ διπλωματικὰ ζητήματα—, ἀπὸ ἐτῶν ἔχει τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος πῆς προσασίας τῶν θανατώσων καταπατουμένων δικαιωμάτων τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ἑλλήνων ἀδελφῶν μας.

Τὰ Χριστούγεννα εἰς τὴν Μόσχαν.

Περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀθρησκευτικῆς προπαγάνδας ἐν ταῖς ἀθρησκευτικαῖς χώραις καὶ περὶ τῆς διαπεύσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ διὰ τὸ τέλος τῆς ὁρησκείας χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὁμολογία τοῦ ἐν Βελιγραδίᾳ ἡμερησίου Τύπου, ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φοράν κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη ἐδημοσίευσεν εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐορτασμοῦ τῶν Χριστουγέννων ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει, ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον: «Οἱ ναὶ τῆς Μόσχας ὑπερπλήρεις πιστῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ νέοι».

Λεπτμερέστερον αἱ γιουγκοσλαβικαὶ ἐφημερίδες ἐτόνισαν τὰ ἑξῆς: «Τὸ Σοβιετικὸν Πρακτορεῖον ΤΑΣ ἀνακοινῶν ὅτι τὴν πανηγυρικὴν λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ Πατριάρχης Ποιμὴν, ἐνώπιον ὄχι μόνον τῶν ἐνοπιῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ξένων διπλωματῶν ἐκ πολλῶν χωρῶν καὶ τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των».

«Οἱ ναὶ τῆς Μόσχας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτελέσθησαν λειτουργίαι ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν Χριστουγέννων ἦσαν ὑπερπλήρεις πιστῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ πολλοὶ νέοι. Τὸ ΤΑΣ ἀνακοινῶν, ὅτι αἱ λειτουργίαι θὰ τελεστοῦν καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ ἐορτασμοῦ».

Τὰ σχόλια περιπετοῦν. «Καὶ πῦλαι Ἄδου οὐ κατιοχύσουσι» τῆς Ἐκκλησίας.

«Σιφνιακὸν Πνευματικὸν Ἰδρυμα».

Ἡ «Ἐκκλησία» χαίρει, διότι διὰ τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Διευθυντοῦ αὐτῆς Θεοδοσίου Σπεράντα συνεστήθη κοινωφελὲς Ἰδρυμα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σιφνιακὸν Πνευματικὸν Ἰδρυμα Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος Μοναχοῦ».

Τὸ Ἰδρυμα τοῦτο, τοῦ ὁποῖου ἡ σύστασις ἐνεκρίθη διὰ Προεδρικοῦ Διατάγματος, σκοπὸν ἔχει τὴν χορήγησιν ὑποτροφίας εἰς ἕνα Σίφνιον φοιτητὴν Φιλοσοφικῆς ἢ Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ἐν ἐλλείψει τούτου εἰς φοιτητὴν ἄλλης ἐπιστήμης, τὴν συντήρησιν τῶν Ἱ. Ναῶν Ἁγίου Ἰωάννου καὶ Ἁγίου Πολυκάρπου, τὴν ἀνάγκησιν αἰθούσης διὰ τὴν λειτουργίαν βιβλιοθήκης καὶ πινακοθήκης, τὴν ἐκδοσιν ἢ ἐπανάκδοσιν βιβλίων σιφνιακοῦ περιεχομένου καὶ τὴν διάθεσιν διὰ πνευματικῶν ἢ πολιτιστικῶν σκοποῦς τοῦ ποσοῦ τῆς ὑποτροφίας, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν θὰ διατίθεται εἰς φοιτητὴν.

Οὕτως ἡ λαμπρὰ πνευματικὴ προσφορά τοῦ Θεοδοσίου Σπεράντα θὰ συνεχίζεται διὰ τοῦ Ἰδρυματος τούτου.

Εἰς νέος κρίκος.

Εἶναι τῷ ὄντι ἄξιος συγχαρητηρίων ὁ Πανοσ. Ἀρχιμ. κ. Ἱερόδωρος Γαυροφάλλος, διότι προσέφερε τὸ ποσὸν τῶν 500.000 δραχ. διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ «Σπιτιοῦ Γαλήνης Χριστοῦ», τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς ἐνορίας τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Παύλου Ψαροῶν, παρὰ τῇ ὁποίᾳ οὗτος ὑπηρετεῖ ὡς Προϊστάμενος.

Ὡς ἐδήλωσεν ὁ πατήρ Ἱερόδωρος, «ἡ πράξις τοῦ αὐτῆς ξεκίνησε ἀπὸ τὴν προτροπὴν τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τοὺς κληρικούς του νὰ αἰσθάνωνται, ὅτι ἔχουν καθήκον πρῶτοι αὐτοὶ νὰ ἀνακουφίσουν τὸν ἀνθρώπινο πόνο, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του νὰ ἀνακουφισθοῦν τὰ τιμημένα γηραιὰ τῆς ἐνορίας του καὶ ἀπὸ τὴ σκέψις διὰ τὴ χειρονομία του θὰ βρῆ καὶ ἄλλους μιμητῆς».

Εἶναι περιττὸν νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνέργεια εἶναι εἰς νέος κρίκος εἰς τὴν χρυσῆν ἄλυσιν τῶν μυριάδων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν αἰῶνων συνεχίζουν τὴν ἀλτροῦστικὴν παρὰδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Κίτρους

Ίερά Μητρόπολις Κορίνθου

19 Φεβρουαρίου 1984

Ἡ Χορωδία τῆς Κορίνθου, πού τὴν στεγάζει καὶ τὴν ἐνισχύει ἡ Ί. Μητρόπολις, μὲ τὶς πολλὲς διακρίσεις καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό, δείχνει ἄμετρη εὐαισθησία καὶ ἀγάπη, τόσο στὰ ἰδρύματα τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου, ὅσο καὶ στὸ Μητροπολίτη προσωπικά. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἀφιέρωσε τὶς εἰσπράξεις χορωδιακῆς παραστάσεως γιὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Γηροκομεῖο Ἀνδρῶν. Χίλια καὶ πλεον ἄτομα στὸ Κινηματοθέατρο «ΗΛΕΚΤΡΑ» ὅπου παρευριστόταν καὶ ὁ Σεβασμιώτατος. Συγκινητικὲς οἱ στιγμὲς. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ ἀναφορὰ τοῦ Προέδρου τῆς Χορωδίας, στὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου καὶ στὴν ἀναγνώριση τοῦ Μητροπολίτου κ. Παντελεήμονος, ὡς τοῦ κύριου δημιουργοῦ, τῆς γραμματικῆς του καλλιέργειας καὶ τῆς συγγραφικῆς του προσφορᾶς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ προσλαλιά τοῦ Σεβασμιωτάτου, σὰν ἀνταπάντηση, ὅπου κυριάρχησε ἡ μετριοφροσύνη του, ἀλλὰ καὶ ὅπως πάντοτε, οἱ παραινετικὲς του ἐκφράσεις, μὲ τὶς πρωτότυπες θεολογικὲς διαστάσεις. Καὶ τέλος ὁ αἰφνιδιασμὸς τῆς ὅλης παραστάσεως. Ἡ παρουσία τῆς Πειραματικῆς Χορωδίας τοῦ κ. Δ. Παπαποστόλου καὶ ἰδιαίτατα τῶν μικρῶν παιδιῶν, πού τὴν κυριολεξία ἀλλοίωσαν τὰ συναισθήματα ὅλων τῶν θεατῶν καὶ καταχειροκροτήθηκαν. Ὁ Μητροπολίτης κ. Παντελεήμων, αὐθόρμητα πῆρε ξανά τὸ λόγο, γοητευμένος ἀπὸ τὴ μελωδία καὶ συγκινημένος βαθύτατα ἀπὸ τὴν ἁρμονία τῶν μικρῶν ἀγγέλων. Πόσα δὲ εἶπε κατασκευαστικά, γιὰ νὰ καταλήξει: «Υστερα ἀπὸ 45 χρόνια κληρικὸς, σήμερα κατενόησα βαθύτερα, τί ἐσήμαιναν οἱ λόγοι τοῦ Δαβὶδ, "ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον"».

Γιὰ τὰ 125 μέλη τῆς Χορωδίας Κορίνθου καὶ Ἀθηνῶν, ὁ Σεβασμιώτατος παρέθεσε γεῦμα σὲ κεντρικὸ ἐστιατόριο τῆς Κορίνθου.

10 Φεβρουαρίου 1984

Στὸν καθιερωμένο Ἑσπερινό, πού γίνεται ἀπὸ χρόνια στὴν Ἀρχαία Κορίνθο, πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης, ὁ Μητροπολίτης κ. Παντελεήμων, μοίρασε καὶ ἐφέτος 110 Βιβλιάρια, τῶν πέντε χιλιάδων δραχμῶν τὸ κάθε ἓνα, σὲ ἰσάριθμα φτωχὰ καὶ ὀρφανὰ κορίτσια τῆς Κορινθίας. Γίνεται μνεῖα, ὅτι ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου, μέχρι σήμερα ἔχει ἐκδώσει πάνω ἀπὸ χίλια τριακόσια βιβλιάρια ταμειυτηρίου, πρόσφερε δὲ καὶ ἠλεκτρικὰ σκεῦη σὲ ἅπορα κορίτσια τοῦ Νομοῦ.

(Ἐκ τῆς Ίεράς Μητροπόλεως)

Κατέστη ἐγκαίρως γνωστὸν εἰς τὴν Ί. Μητρόπολιν Κίτρους, ὅτι οἱ Χιλιασταὶ ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωῶ προητοιμαζόν Πανελλαδικὸν Συνέδριον εἰς Κατερίνην μεταξὺ 25 - 26 Φεβρουαρίου. Πρὸς τοῦτο εἶχον ἀρχίσει νὰ προέρχονται εἰς συνεννήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀναγκαίου τῶν χώρων, ἀντὶ ὑπερόγκου μάλιστα τιμήματος. Ὁ Σεβασμιώτατος, ἐνεργήσας προληπτικῶς καὶ κατὰ τρόπον ἀστραπιαῖον, ἐπεκινώνησε μὲ ὅλους τοὺς ἰδιοκτητὰς μεγάλων χώρων, οἱ ὅποιοι ὑπῆρχε πιθανότης νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τῶν Χιλιαστῶν διὰ τὴν συγκέντρωσίν των. Πρὸς τιμὴν τῶν ἐν λόγῳ ἰδιοκτητῶν πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι, παρὰ τὰς γενομένας σοβαρὰς δελεαστικὰς προτάσεις, οὐδεὶς ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ χώρον διὰ τοιοῦτον σκοπόν. Ἀντιθέτως, ἐπεσήμαναν εἰς τοὺς Χιλιαστὰς τὸν κίνδυνον ἀπροβλέπτων συνεπειῶν ἀπὸ τὴν ὀρμὴν τοῦ θρησκευομένου λαοῦ, ἂν ἐτόλμων νὰ προχωρήσουν εἰς πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου των. Ἔτσι ἀπετράπη ἡ προγραμματισμένη αὐτῆ ἀντίχριστος καὶ ἀνθεθνικὴ χιλιαστικὴ συγκέντρωσις εἰς τὴν Κατερίνην, διὰ νὰ ἐπιβεβαιωθῆ ὅτι, ὅπου καὶ ὅταν φυσικὰ καθίσταται δυνατὸν, ἀποτελεσματικώτερος τρόπος ἀντιμετωπίσεως πάσης προσαγάνδας εἶναι ἡ πρόληψις, καὶ ὅτι ἡ διὰ συνεχοῦς πνευματικῆς καλλιέργειας ἔξαρσις τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τὸν ἰσχυρότερον κυματοθραύστην κατὰ παντὸς ἀντιθέτου καὶ ἀντορθοδόξου πραξικοπήματος.

* Ἐξ ἄλλου, ὁμὰς χιλιαστῶν, ἐνεργούντων προπαγάνδαν εἰς τὴν πόλιν τῆς Κατερίνης διὰ τῆς δῆθεν πωλήσεως χιλιαστικῶν φυλλαδίων, ἐπεσημάνθη καὶ κατεδιώχθη. Ἐνας ἐξ αὐτῶν συνελήφθη καί, ὀδηγηθεὶς εἰς τὴν Εἰσαγγελίαν, παρεπέμφθη εἰς δίκην ἐπὶ προσηλυτισμῷ.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ί. Ἀρχιεπισκοπὴ Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς κ. Ἰάκωβος συνέστησεν εἰς τὰς κοινότητας τῆς Ί. Ἀρχιεπισκοπῆς νὰ συγκαλέσουν ἄνευ καθυστερήσεως Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν μελῶν των, ἵνα ἐκλέξουν τοὺς ἀντιπροσώπους των εἰς τὴν ΚΖ΄ Κληρικολαϊκὴν Συνέλευσιν, ἧτις θὰ συνέλθῃ ἐν Ν. Ὑόρκῃ τὸν προσεχῆ Ἰούλιον.

— Τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ Γράμματα ἐρωτάσθησαν εἰς πάσας τὰς κοινότητας τῆς Ί. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς διὰ πολιτιστικῶν καὶ σχολικῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ τῆς 23ης μέχρι τῆς 30ης Ἰανουαρίου, ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Εἰς ἐφαρμογὴν σχετικῆς ἐγκυκλίου τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Ἰακώβου, ἐτονίσθη ἡ ἀναγκαῖότης τῶν ἀνθρωπινῶν σπουδῶν, αἱ ὅποια ἐν τῷ χώρῳ τῆς κοινοτικῆς παιδείας τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπλῶνονται καὶ πλουτίζονται μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησιαστικὴν

παράδοση και ζωή, γιατί τα Έλληνοχριστιανικά Γράμματα, εκτός από τον άρχαιο «λόγο», περιλαμβάνουν και τη νεοελληνική γλώσσα, στην οποία γράφτηκαν λογοτεχνικώτατα κείμενα, έμπνευσμένα από τη διπλή ύπόστασι και συμπόρευσι Έκκλησίας και Γένους».

1. Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας

Ο Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας κ. Στυλιανός δήλωσε προσφάτως ότι οι υπό την κανονική δικαιοδοσία της 1. Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας τελούντες ορθόδοξοι πιστοί ανέρχονται περίπου εις 400.000. Ούτοι κατανέμονται εις περισσότερας τών 85 κοινοτήτων, εκάστη τών οποίων είναι ανεγνωρισμένη υπό του Κράτους, απολαύει δέ πλήρους αυτόνομίας δι' όλα τα θέματα, τα όποια δέν αφορούν εις την πνευματικήν διακονίαν τών πιστών. Ούτω, εκάστη κοινότης διοικείται υπό λαϊκών εκλεγμένων υπό τών πιστών, ή δέ Αρχιεπισκοπή περιορίζει τας παρεμβάσεις αυτής εις θέματα αυστηρώς θρησκευτικά: θείαν λατρείαν, κήρυγμα του Θείου λόγου, ποιμαντικήν καθοδήγησιν. Κατά τον Σεβ. Αρχιεπίσκοπον κ. Στυλιανόν, τó παράδειγμα της Αυστραλίας αποδεικνύει ότι ή Όρθοδοξία δέν είναι κατ' ανάγκην δεσμευμένη ύφ' ενός υποδείγματος οργάνωσης, συμφώνως πρòς τó όποιον εκάστη Έκκλησία είναι εξηρητημένη εκ της Πολιτείας και όμιλει εν όνόματι μιås συγκεκριμένης εθνότητος (δηλώσεις Σεβ. Αρχιεπισκόπου κ. Στυλιανού εν ΚΝΑ, 14.12.83).

Ο Σεβ. Αρχιεπίσκοπος κ. Στυλιανός προεδρεύει της Διασκέψεως όλων τών Κανονικών Όρθοδόξων Έπισκόπων, οι όποιοι έδρεύουν εις Αυστραλίαν.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ο Μακ. Πατριάρχης Ιεροσολύμων εν προσφάτω συνεντεύξει του εξέφρασε πρώτον την άνησυχίαν του δι' ώριμμένας βομβιστικές κ.ά. αποπειρας εις τούς χώρους τών Ιερών Προσκυνημάτων, τών οποίων τó Πατριαρχείον Ιεροσολύμων είναι πανορθόδοξως ανεγνωρισμένον ως ó φύλαξ. Έν συνεχεία, εξέφρασε την αντίθεσίν του δια την συμμετοχήν «της Όρθοδόξου ήμών Έκκλησίας ως μιås τών 400 χριστιανικών όμολογιών» εις τó Π.Σ.Ε., επέμεινε δέ επί του «τυπικού» χαρακτήρος της συμμετοχής της Έκκλησίας του εις τó Συμβούλιον αυτό. Τέλος, σχετικώς πρòς τó πρόβλημα της ευχαριστιακής κοινωνίας, ó Μακ. Πατριάρχης κ. Διόδωρος κατεδίκασε σσφώς πāsαν ιδέαν παροχής της θείας κοινωνίας εις έτεροδόξους, ως επί παραδείγματι εις πιστούς της Ρωμαιοκαθολικής και της Κοπτικής Έκκλησίας, επωφελήθη δέ της συνεντεύξεώς του δια νά κάμη έκκλησιν, όπως νέοι ιερωμένοι προσέλθουν και πυκνώσουν τās τάξεις της ιερås Άδελφότητος του Παναγίου Τάφου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Εις τó τελευταίον φύλλον του 1983 του Παραρτήματος του επισήμου Δελτίου της Σερβικής Έκκλησίας «GLASNICK», διμήνου περιοδικού «PRAVOSLAVNI MISIONAR» (= Όρθόδοξος Ιεραπόστολος), ó Αρχισυντάκτης του έλληνομαθής Ιερομόναχος Είρηναίος Μπούλοβιτς, Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Βελιγραδίου, δημο-

σιύει άρθρον αναφερόμενον εις τὰ πεπραγμένα του Πατριάρχου Γερμανού επί τῷ έορτασμῷ του Ιωβηλαίου τῆς 25-ετηρίδος τῆς Πατριαρχικῆς διακονίας του, εις τὸ όποίον μεταξὺ τῶν άλλων τονίζονται καὶ τὰ ἐξῆς: «Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν σὺκ ὀλίγα καὶ περὶ τῆς φήμης καὶ τῆς ἐπιδράσεως του Πατριάρχου εις τὸν Όρθόδοξον κόσμον, καὶ ἰδίᾳ περὶ του ρόλου του ὡς «οἰκοδόμου γεφυρῶν» —οἰκοδόμου εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, ἀγάπης καὶ ἐνότητος— μεταξὺ τῶν ὁμοδόξων ἀδελφῶν, ἐμπνευσμένης, ἀναμφιβόλως, ὑπὸ του παραδείγματος του Σέρβου ἁγίου Σάββα κατόπιν, περὶ τῆς νηφαλίας καὶ ὑπευθύνου στάσεώς του ἔναντι τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ὅπως οὗτος, ὡς φαίνεται εις ἡμᾶς, ευχαρίστως ἀποδεχόμενος τὸν διάλογον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης μετὰ τῶν ἀποχωρισθέντων ἀπὸ τὴν Όρθοδοξίαν χριστιανῶν (ἐπὶ τινα ἔτη διετελέσε καὶ εις τῶν προέδρων του ἐν Γενεῦῃ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Έκκλησιῶν), οὐδέποτε ἀποδέχεται ἐκ τῶν προτέρων προητοιμασμένας θέσεις καὶ συνταγὰς διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος χωρὶς τὴν ἐξέτασιν των διὰ τῆς Ἀληθείας του Χριστοῦ. Θὰ ἡδύνατο περαιτέρω νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς διαθέσεώς του νὰ ἀποδεχθῆ τὸ νέον μετὰ τὴν συγχρόνως πλήρη ἀφοσίωσίν του εις τὰς κληρονομηθείσας ἀξίας, περὶ τῆς κατανοήσεώς του καὶ τῆς φροντίδος του διὰ τοὺς νέους μετὰ τὴν παράλληλον φροντίδα του καὶ διὰ τοὺς άλλους, ὡς καὶ περὶ πολλῶν άλλων».

— Εἰς τὴν Ἐγκύκλιον του Πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἱεραρχίας τῆς Σερβικῆς Έκκλησίας πρὸς τὸν κληρον καὶ τὸν λαὸν ἐπὶ ταῖς ἐορταῖς τῶν Χριστουγέννων καὶ του Νέου ἔτους μεταξὺ τῶν άλλων τονίζονται καὶ τὰ ἐξῆς: «Τὸν σύγχρονον καὶ ἀνήσυχον ἄνθρωπον ὀλονὲν καὶ περισσότερον καταλαμβάνει ὁ φόβος. Ό φόβος διὰ τὴν εἰρήνην, ὁ φόβος διὰ τὸν ἐπιούσιον, ὁ φόβος διὰ τὴν αὖριον καὶ διὰ τὸ μέλλον τῶν τέκνων του. Δυστυχῶς, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ὀλονὲν καὶ περισσότερον καθίσταται δοῦλος τῶν παθῶν του, ὀλονὲν καὶ περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Δημιουργόν του καὶ τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Οὕτω κλείνει τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν του διὰ τὴν ζωηφόρον ἐπενέργειαν του Ἁγίου Πνεύματος, Πνεύματος ζωοδότου, Πνεύματος Παρακλήτου.

» Ἐς μνησθῶμεν σήμερον καὶ τῶν προγόνων μας, οἱ ὅποιοι συχνὰ ἐν πλήρει πτωχείᾳ, ἀλλὰ μετὰ πλήρη καρδίαν ἐώρταζον τὰ Χριστούγεννα. Ἡ ζωσα πίστις των τούς συνώδευε διὰ μέσου τῶν πολλῶν δοκιμασιῶν των, ἀλλὰ ἤνοιγεν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν των διὰ τὴν ἐνέργειαν του Ἁγίου Πνεύματος, καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν αἱ μόνιμοι ἐκεῖναι ἀξίαι εις τὴν λαϊκὴν σοφίαν καὶ τὴν λαϊκὴν τέχνην, εις τὴν οἰκοδομικὴν καὶ τὴν εἰκονογραφίαν, εις τὰ θαυμαστά παραδείγματα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας, εις τὰ ὡραία Χριστουγεννιάτικα ἔθιμά μας καὶ εις ὅλας τὰς ἀναγκαίας διὰ τὴν ζωὴν ἀρετὰς».

— Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 404 φύλλον τῆς ἐφημερίδος του Σερβικοῦ Πατριαρχείου «PRAVOSLAVLJE» δημοσιεύεται Ἄνακοίνωσις τῆς Όρθοδόξου Θεολογικῆς Σχολῆς τῶ Βελιγραδίου, εις τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται «ὅτι τὴν ἄνοιξιν του 1984 πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἡ ἀνέγερσις νέου κτιρίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνταποκρίνεται καὶ θὰ πληροῖ τὰς ἀνάγκας τῆς Σχολῆς. Θὰ διαθέτῃ συγχρόνους ἐγκαταστάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ καταστήσουν δυνατὴν τὴν ὁμα-

λὴν διεξαγωγὴν τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων, τὴν τέλει τῶν ἱεροουργιῶν, τὴν διαβίωσιν καὶ διατροφὴν τῶν φοιτητῶν, σύγχρονον βιβλιοθήκην καὶ μεγάλην αἴθουσαν τελετῶν.

Διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου τούτου ἐγχειρήματος τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν τῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς καλύτερας καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν καὶ τῆς καλλιιεργείας τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης χρειάζονται τεράστια ὑλικά μέσα τὰ ὁποῖα δὲν διαθέτει τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο ἀπευθυνόμεθα πρὸς ὅλους τοὺς πιστοὺς τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς φίλους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἵνα διὰ τῶν προσφορῶν τῶν βοηθήσουν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου».

— Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1983 εἰς τὴν πολυπαθῆ Ἐπαρχίαν Ράσκας καὶ Πρεζρένης (Κοσσυφοπέδιον), μὲ Ποιμενάρχην τὸν ἑλληνομοθῆ Ἐπίσκοπον Παῦλον, ἐγένοντο θρησκευτικαὶ τελεταὶ λίαν σημαντικαὶ διὰ τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν βίον τῶν ὀρθοδόξων Σέρβων τῆς Ἐπαρχίας, οἱ ὁποῖοι ὑφίστανται, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἀλβανοφόνων τῆς περιοχῆς, ὡς ἀνέγραψεν ἐπανειλημμένως καὶ αὐτὸς ὁ ἡμερησίως Τύπος τῆς Δημοκρατίας τῆς Σερβίας. Οὕτω ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ πλήρως ἀνακαινισθέντος ναοῦ εἰς τὸ Λίπλιανε — πλησίον τῆς Πρίστινα. Ἐωρτάσθη ἡ πεντηκονταετηρὶς τοῦ εἰς Οὐρόσεβατς ναοῦ τοῦ Σέρβου Ἁγίου Μάρτυρος Βασιλέως Οὐρως Α'. Ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ εἰς τὸ χωρίον Κρούσεβον, πλησίον τοῦ Ἰππελίου, καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνακαινισθέντος ἱστορικοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ χωρίον Μπάμπιν Μόστ — πλησίον τῆς Πρίστινα, πρωτεύουσος τῆς ἄυτονόμου περιοχῆς τοῦ Κοσσυφοπέδιου.

— Ἡ Σερβικὴ Ὀρθόδοξος κοινότης τοῦ Μάλμε τῆς Σουηδίας ἰδρύθη πρὸ δέκα ἐτῶν. Εἰς τὸν χώρον τῆς Κοινοτήτος ζοῦν περὶ τοὺς 10.000 ὀρθόδοξοι Σέρβοι. Μέχρι πρὸ τίνος αἱ ἱεροτελεστιαὶ ἐτελοῦντο εἰς προτεσταντικοὺς ναοὺς εἰς διαφόρους πόλεις. Τελευταίως ἡ Κοινότης ἠγόρασε ἀπὸ τὸν Δήμον τοῦ Μάλμε ἕνα ναόν, τὸν ὁποῖον διεργύθησε καταλλήλως διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐν Σουηδίᾳ ὀρθοδόξων Σέρβων.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Φεβρουαρίου ὁ πάπας Ἰωάννης Παῦλος Β' ἐχοροστάτησεν εἰς ἐπίσημον Ἑλληνικὴν Βυζαντινὴν Λειτουργίαν, τελεσθεῖσαν ἐν τῇ βασιλικῇ τοῦ ἁγ. Πέτρου ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν «Ἑλλήνων Καθολικῶν Μελιτών» Μαξίμου Δ' Χακίμ, συλλειτουργούντων 10 Ἀρχιερέων ὄλων τῶν οὐνιτικῶν τύπων. Ἡ λειτουργία ἐτελέσθη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ «Ἰωβηλαίου Ἔτους» καὶ ἐν τοῖς πλαίσιοις τῆς «ἐβδομάδος ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος».

— Τὴν 26ην Φεβρουαρίου μετέβη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Κέντρον τοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς Μπάρι Ἰταλίας ὁ Πάπας Ἰωάννης - Παῦλος Β'. Κατὰ τὴν γενομένην ἐκδήλωσιν,

εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταντο καὶ Ὀρθόδοξοι, διεκηρύχθη ὅτι τὸ Μπάρι ἀποτελεῖ «γέφυραν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως».

— Ἐγκυροὶ πληροφοροῖαι ἐκ Βιέννης ἀναφέρουν ὅτι ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ συνεχίζονται συλλήψεις ΡΚαθολικῶν Κληρικῶν, «διότι ἀντιτίθενται εἰς τὸ καθεστῶς τῆς χώρας».

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Συμπληρώθησαν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 20 ἔτη ἀπὸ τῆς συναντήσεως τοῦ ἀειμνήστου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηνᾶρχου τοῦ Α' μετὰ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Στ' ἐν Ἱερουσόλοις. Ἡ συνάντησις αὐτὴ ὠδήγησε, κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

— Συμφώνως πρὸς δῆλωσιν τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μ. Βρεταννίας κ. Μεθοδίου, Ὀρθοδόξου Συμπροέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν θεολογικὸν διάλογον Ὀρθοδόξων - Ἀγγλικανῶν, εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐντὸς τοῦ 1984 θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ διατύπωσις «ὁμολογίας τῶν κοινῶν σημείων», τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰς δύο ταύτας Ἐκκλησίας.

— Ἡ προτεσταντικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης ὠργάνωσε σειρὰν συναντήσεων ἐπὶ τοῦ κειμένου «Βάπτισμα - Εὐχαριστία - Ἱερωσύνη» (BEM), τὸ ὁποῖον, υἱοθετηθὲν ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Π. Σ.Ε. εἰς Βανκούβερ, ἀπεστάλη ἤδη εἰς τὰς Ἐκκλησίας - μέλη τοῦ Συμβουλίου πρὸς σχολιασμὸν.

Εἰς τὰς συναντήσεις αὐτάς (28 Ἰανουαρίου - 11 Φεβρουαρίου) συμμετέσχον, ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, ὁ Καθηγητὴς κ. Νικόλαος Νησιώτης (Ἀθήναι), τέως πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», ὁ ὁποῖος ὠμίλησε περὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ὡς κοινότητος ἐρευνῆς, ἐχούσης ὡς σκοπὸν αὐτῆς τὴν ἐξέυρεσιν σημείων συμφωνίας (CONSENSUS) τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν ἐπιμάχων θεολογικῶν θεμάτων, καὶ ὁ Αἰδεσιμολ. Καθηγ. ION BRIA (Βουκουρέστιον), νῦν στέλεχος τοῦ Π.Σ.Ε., ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Οἰκουμενικὴ σύμπτωσις ἀπόψεων ἐπὶ τριῶν θεολογικῶν τάσεων».

Ἀφ' ἑτέρου, κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1983, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ «Τιμίου Σταυροῦ», Βοστώνης, προσέφερε τοὺς χώρους τῆς διὰ τὴν ἐτησίαν συνάντησιν τῶν μελῶν τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογικῆς Ἐταιρείας εἰς τὰς Η.Π. Α., προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ «Τιμίου Σταυροῦ» πατρὸς Σ. Χάρακα. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην συζητήθη εὐρέως τὸ κείμενον «Βάπτισμα - Εὐχαριστία - Ἱερωσύνη». Τῶν ἐργασιῶν προήδρευεν ὁ Καθηγητὴς τοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ «Ἁγίου Βλαδιμήρου» π. Τ. ΗΟΡΚΟ, ὁ ὁποῖος καὶ προέβη εἰς γενικὴν Εἰσήγησιν ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἠκολούθησαν εἰσηγήσεις τοῦ π. Ἀ. Καλύβα (ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος), τοῦ Καθηγ. κ. Γ. Μπεμπῆ (ἐπὶ τῆς Εὐχαριστίας) καὶ τοῦ π. Ρ. Στεφανοπούλου (ἐπὶ τῆς Ἱερωσύνης). Οἱ μετασχόντες τῶν συζητήσεων ὑπέρξαν ὁμόφωνοι εἰς τὴν διατύπωσιν ὅτι τὸ «BEM» ἀποτελεῖ βήμα προσεγγίσεως τοῦ Π.Σ.Ε. πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς πίστεως καὶ τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ένθρονιστήρια του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ίερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου Νικόδημου. Έκδοσις Ί. Μητροπόλεως, σ. 150.

Όρισμένους που άγνοούν τή θαύτηρη εκκλησιολογική σημασία τής ένθρονίσεως ένός νέου ποιμένου στήν επισκοπή του, ίσως ξενίσει ή έκδοση σέ βιβλίο τών σχετικών πρὸς τήν έκλογή, χειροτονία και «κατάστασή» του. Τήν παρανόηση άκριδώς αὐτή προλαμβάνει ὁ Σεβ. Ίερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου κ. Νικόδημος, ὅταν σημειώνει στόν πρόλογο τοῦ βιβλίου πού κυκλοφόρησε πρόσφατα μέ τόν παραπάνω τίτλο και τὰ ἐξής:

«... ή ανάδειξις και κατάστασις ένός επισκόπου ὡς ποιμένος εἰς ὄρισμένον ποιμνιον, δέν εἶναι ζήτημα προσωπικόν, ἀλλά γεγονός τό ὅποιον ἐνδιαφέρει τήν χριστιανικήν κοινότητα, δεδομένου ὅτι δι' αὐτοῦ συνδέεται ὁ ποιμήν πρὸς τό ποιμνιον. Δι' αὐτοῦ συντελεῖται πνευματικός γάμος και πνευματική υἰοθεσία. Οἱ πιστοί καθίστανται πνευματικά τέκνα τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ Ἐπίσκοπος πατήρ αὐτῶν, ὁ δέ σκοπός τής υἰοθεσίας ἅγιος...».

Στά «Ένθρονιστήρια» περιέχονται: ή έκλογή, ή χειροτονία, διογραφικά στοιχεία, ή ἀγγελτήριοις ἐγκύκλιος τής Ί. Συνόδου, ή «διαβεβαίωσις», ή ἀποχαιρετιστήρια θ. Λειτουργία στόν ἰ. ναό τοῦ Αγίου Νικολάου Κάτω Πατησίων (ἔπου ὑπηρετοῦσε πρὶν ἀπό τήν έκλογή του ὁ Σεβασμιώτατος), τὰ πρὸ τής ὑποδοχῆς και ή ὑποδοχή του, ή τελετή τής ένθρονίσεως, ἐπίσημα και χαιρετιστήρια Γράμματα, χαρακτηριστικά δημοσεύματα και σχετικές πρὸς τὰ ἀνωτέρω γεγονότα φωτογραφίες.

Μέ τήν έκδοση τοῦ βιβλίου ὁ νέος Ἐπίσκοπος ἔδωσε στό ποιμνιο τήν εὐκαιρία νά τόν γνωρίσει καλύτερα. Καί ταυτόχρονα, ἀπευθύνοντας τίς πρώτες ὑποθήκες και ἀνακοινώνοντας τίς πρώτες ὑποσχέσεις, «δεσμεύθηκε» ἀπέναντί του, ὅπως σημειώνεται στόν πρόλογο. Γιατί, ἂν κρίνει κανείς ἀπό τήν αὐθόρμητη και ένθουσιώδη ὑποδοχή πού ἐπεφύλαξαν στό νέο Ποιμενάρχη κληρός και λαός, ἀρχές και τοπικός Τύπος, θά πρέπει νά συμπεράνει: ὅτι ὁ Σεβ. κ. Νικόδημος εἶχε πλήρη ἐπίγνωση τοῦ ὄρους τῶν εὐθυνῶν πού ἐπωμίσθηκε μέ τό ἱερὸ συμβόλαιο πού συνήψε ὡς Ἐπίσκοπος μέ τήν τοπική Ἐκκλησία, ἀλλά και τή θέληση νά φανεῖ ἀντάξις τῶν προσδοκιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ

Π. Β. Πάσχου, "Άλγος νηπίων, διηγήματα, Ἀθήνα 1983.

Γιὰ τό σ., τρέφω ὑπόληψη. Εἶναι ἄνδρας μέ ἄδολα ὀρθόδοξο ἦθος, θεολόγος κράτιστος και λογοτέχνης μέ τάλαντο. Παρά τὰ κάπως ἀρκετὰ χρόνια πού μάς χωρίζουν, θαυμάζω τήν ὄριμη σκέψη και εὐαισθησία του. Ποτέ ὡς τώρα δέν εἶχαμε διαφωνήσει σέ τίποτε. Εἶναι ή πρώτη φορά πού τό παθαίνω, διαβάζοντας τόν Πρόλογο τοῦ παρόντος βιβλίου. Ἐκφράζει ἐκεῖ κάποια ἀνησυχία του, μήπως ὁ ρεαλισμός πού διακρίνει ὄρισμένες σελίδες, παρεκκλίνει ἀπό τό χριστιανικό «δέον». Δέν ἔχει, νομίζω, δίκιο.

Μέ τό νά προβάλλεται ή ἀσχήμα τής ἁμαρτίας, δέν σημαίνει καθόλου πὼς αὐτό εἶναι ψυχοφθόρο. Τὸ βλέπουμε στήν ἴδια τή Βίβλο. Τὸ διαπιστώνουμε στήν πιὸ γνήσια, τήν πιὸ μεγάλη χριστιανική Λογοτεχνία, πού εἶναι καμωμένη μέ θρίθουσες τέτοιες προβολές. Ἄς θυμηθοῦμε πρόχειρα τό Δάντη, τό Ντοστογιέφσκυ, τόν Παπαδιαμάντη (μέ τή «Φόνισσα»), τό Φρ. Μωριάκ, τό Γκράχμι Γκρήν. Ὅλοι αὐτοί πίστευαν ζωντανά στό Χριστό και τόν ὑπηρετοῦσαν μέ τή γραφίδα τους. Τονίζοντας τό ἀπαίσιο πρόσωπο τοῦ Κακοῦ, τί ἄλλο κατορθώνουν ἀπό τό νά γεννοῦν στόν ἀναγνώστη πιὸ σφοδρή τή νοσταλγία τοῦ Ἀγαθοῦ; Τί ἄλλο ἀπό τό νά τό κάτουν πιὸ ἔλκυστικό;

Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Π. Β. Πάσχου περιλαμβάνει δώδεκα διηγήματα, τό στεργὸ ἀπό τὰ ὅποια δίνει και τόν τίτλο πού τὰ ἐπιστεγάζει. Εἶναι σοφά γραμμένα, σέ εὐαφομοίωτη γλώσσα, πού ή κάποια ἀτημελησία τής τής δίνει πιὸ φρεσκάδα. Τὸ κλίμα ὅπου ἀναπνέει ὁ σ., εἶναι ἐκεῖνο τής ἑλληνορθόδοξης πνευματικότητας. Μέσα σ' αὐτήν ἀναπτύσσεται ή πλοκή, κινοῦνται τὰ πρόσωπα, ἀποδίνοντας τήν ἢ ἀντιπαραβαλλόμενα.

Οἱ ἱστορίες πού διαβάζουμε, εἶναι φανταστικές. Χυμωμένες ὅμως, ὅπως διαφαίνεται, ἀπό ἐμπειρίες τοῦ δημιουργοῦ τους. Ἐμπειρίες ἀπό τήν ἴδια του τή ζωή ἢ ἄλλων γύρω του.

Μιά φορά, πολὺ ἐπιτυχημένα, μέ τό σκιουράκι στό τελευταῖο διήγημα, τό σύμβολο, ή ἀλληγορία, παίρνουν μιάν εὐγλωττη θέση στόν καμῶά τοῦ μύθου.

Διάβασα αὐτή τήν πεζογραφική συλλογή μέ πολὺ ἐνδιαφέρον. Μοῦ τό προκάλυψε ὄχι μονάχα ή ψυχική ἀνάγκη νά ἐντρυφήσω σ' ἕνα ἀκόμη ἀποκύημα τοῦ ἀγαπημένου φίλου και συνάδελφου, ἀλλά και τό ἀντικειμενικό γεγονός τής δύναμης τοῦ κειμένου. Εἶμαι βέβαιος πὼς, μέ τό παρὸν βιβλίο του, προσθέτει ἕνα ἀκόμη πολύτιμο πετράδι στό στέφανο τῶν ὡς τώρα ἔργων του.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Γεωργίου Γρατσέα: Προχώρα, λαέ μου. Ἀθήνα 1983.

Ἡ ἐποχή μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κοινωνικά θέματα. Οἱ πλατιές μάζες δείχνουν ιδιαίτερη εὐαισθησία σὲ ὅ,τι σχετίζεται μ' αὐτά. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴ χώρα μας.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα, ἡ Θεολογία καλεῖται νὰ δώσει: ἕνα ζωντανὸ «παρὼν». Εἶναι καθήκον της. Γιατί τὰ προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν, ἔχουν ἀνάγκη φωτός. Ὁχι μόνο τοῦ φωτός τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ Βίβλο, τὴ γραπτὴ θεία Ἀποκάλυψη. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι τὸ μόνο ποῦ, κατὰ θέλημα, μπορεῖ νὰ δώσει τὴ λύση τους.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ συναίσθηση διακατέχεται ὁ καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας κ. Γεώργιος Γρατσέας. Δὲν τοῦ ἀρκεῖ νὰ μένει: στὸ στάδιο τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐκασχολήσεων. Μὴν πάσχοντας καθόλου ἀπὸ πνευματικὴ ἀγοραφοβία, ἐνδιαφέρεται, σὰν εὐσυνείδητος ἐργάτης τοῦ νοητοῦ Ἀμπελώνα, γιὰ ὅ,τι ἀπασχολεῖ τοὺς ἀνθρώπους σήμερα.

Μὲ τὸ βιβλίο του λοιπὸν αὐτό, λιγισέλιδο καὶ ἀπλὰ γραμμμένο, μεταφέρει πρὸς χάρη τους τὴν ἀρχαία προφητικὴ φωνὴ στὸ σήμερα. Ἀναλύει τὸ κοινωνικὸ της μήνυμα, προβάλλοντάς το σὲ κάθε ψυχὴ. Συγκεκριμένα, στὸ α' μέρος, ἀφήνει νὰ μιλήσουν στὸ λαὸ μας οἱ Προφῆτες Μωϋσῆς, Ἀμώς, Μιχαῖας, Ἀβδακούμ, Σοφονίας, Ἡσαΐας, Ἱεραμίας καὶ Ἰεζεκιήλ. Στὸ β' μέρος, πραγματεύεται μερικὰ θεωρητικὰ ζητήματα, πάλι ὅμως ἀντλώντας ἀπὸ τοὺς Προφῆτες, εἰδικὰ ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα, τὸν Ὡσηέ, τὸ Μαλαχία, τὸν Ἀβδακούμ. Καὶ δὲν παραλείπει, συνάμα, ν' ἀναφερθεῖ καὶ σὲ δρισμένα σημεῖα τῆς Ἱστορίας τοῦ περιουσίου ἔθνους.

Ὁ λόγος τοῦ σ., σὲ κομψὴ καὶ διαυγὴ δημοτικῇ, ὅπως καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, κάνουν τὴν ἀνάγνωσθαι ἀνετη καὶ εὐχάριστη. Ἔτσι, τὰ πολύτιμα νοήματα ποὺ δίδονται, περνοῦν μὲ βέβαιον τρόπο σὲ ὅποιον διαβάσει τὸ βιβλίο.

Καὶ μὲ ἐπεξηγήσθη γιὰ τὸν τίτλο: «Προχώρα, λαέ μου». Ἡ ἔκφραση προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ τῶν νηπίων ποὺ φεύγουν πρόωρα ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ. Εἰσαγωγή - Κείμενο - Μετάφραση - Σχόλια Ἀρχιμ. Παγκρατίου Μπρούσαλη.

Μυστήριο ὁ θάνατος καὶ μάλιστα φοβερό. Φοβερότερο τὸ κάνει ἡ ἀπουσία τῆς πίστεως ἢ καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς παρουσία της. Γιὰ τὸν συνειδητὸ χριστιανὸ ὁ θάνατος δὲν εἶναι: παρὰ ὁ μεθοριακὸς σταθμὸς ποὺ μᾶς συνδέει μὲ τὴν ἀληθινὴν ζωὴ.

Κάθε ἄνθρωπος ποὺ κλείνει τὰ μάτια του στὸν κόσμο αὐτό, ἀνοίγει: συγχρόνως ἐκείνα τῆς ψυχῆς γιὰ ν' ἀντικρύσει τὴν αἰωνιότητα. Καὶ ἡ θέση του σ' αὐτὴ, ἔχει προετοιμαστῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο — ἀνάλογα μὲ τὴν πράξεις του — ὅσο βρισκόταν σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ.

Θὰ σκεφτεῖ ὅμως ὁ χριστιανός: «Στὴν περίπτωσιν τῶν ἐνηλίκων ποὺ ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν πράξεων τους καὶ ἄρα τὴν εὐθύνη γι' αὐτές, εἶναι λογικὸ νὰ ἰσχύει ὁ Θεῖος Νόμος». Καὶ θὰ διερωτηθεῖ καλοπροαίρετα: «Τί γίνεται ὅμως στὴν περίπτωσιν τῶν βρεφῶν καὶ τῶν νηπίων ποὺ κλείνουν τὰ μάτια τους πρὶν καλά - καλά προλάβουν νὰ τ' ἀνοίξουν στὸν κόσμο μας; Πελώριο τὸ ἐρώτημα. Δημιουργεῖ θεὸς ἢ ἀδυναμία ν' ἀπαντηθεῖ. Ἀσφαλῶς ἡ ἀδυναμία αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀμέλειάς μας νὰ μελετᾶμε τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μὲ τὸ βιβλίο «περὶ τῶν νηπίων ποὺ φεύγουν πρόωρα ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ» μᾶς δίνεται εὐκαιρία μεγάλη. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους Πατέρες καὶ ἔχει ιδιαίτερα ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τοῦ θανάτου. Ἰδιαίτερα μάλιστα, μὲ τὸ ἀκαθῶδες θέμα τοῦ θανάτου τῶν νηπίων.

Ὁ σχολιαστὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, Πανος Ἀρχιμανδρίτης π. Παγκράτιος Μπρούσαλης, εἶναι γνωστός γιὰ τὴ βαθειὰ θεολογικὴ κατάρτιση καὶ ιδιαίτερα γιὰ τὴ σφαιρικὴ γνώσει του — προϊόντα ἐπίπονης ἐργασίας — ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἐπισκόπου Νύσσης. Ἀρκετὲς φορές ὁ π. Π. Μ. μᾶς ἔχει: οἰκοδομήσει καὶ τέρψει μὲ τὴς εὐστοχες παρατηρήσεις καὶ σχόλια σὲ διάφορα φλέγοντα γιὰ κάθε ἐποχὴ θέματα ποὺ πραγματεύεται ὁ ἅγιος Γρηγόριος.

Ἔτσι: καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἱκανοποιεῖ, οἰκοδομεῖ καὶ προβληματίζει: σωστὰ τὸν κάθε ἀναγνώστη, τὸν κάθε σκεπτόμενον ἄνθρωπον, ποὺ βασανίζεται ἀπὸ τὸ ἀδυσώπητον ἐρώτημα γιὰ τὸ θάνατον τῶν νηπίων. Δίνεται: ἔτσι ἡ ἀφορμὴ νὰ διερωτηθοῦμε καὶ νὰ χειραγωγηθοῦμε στὴν ἀπάντησιν καὶ γιὰ τὰ δρέφη ποὺ σφαγιαστήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἡρώδη.

Ἔχουμε τὴν πεποίθησιν πὺς τὸ βιβλίο δὲν πρέπει ν' ἀπουσιάζει ἀπὸ καμιά βιβλιοθήκη καὶ τὸ περιεχόμενό του πρέπει ἀπαραίτητα νὰ γίνῃ: κτῆμα καθενός.

M. M.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ίερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 37, παρ. 2, καὶ 67 τοῦ Ν. 590)1977, «Περὶ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ὡς καὶ τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 33 καὶ 34 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ, «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου, ἵνα προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου πρὸς πλήρωσιν κενῆς θέσεως τακτικοῦ Ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Κοιμήσεως Θεοτόκου - Κολοκυνθοῦς, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους, ἵνα καταλάβωσιν τὴν Ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 34)1α τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Κανονισμοῦ προβλεπόμενα κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα δικαιολογητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22α Φεβρουαρίου 1984

† Ὁ Ἀθηνῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Ἱ. Μητρόπολις Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590)1977 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἄρθρων 33 - 37 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικοῦ ἔφημερίου τοῦ Ἱ. Ναοῦ Τιμίου Προδρόμου Δημητροπούλου - Αἰγιαλείας, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀνωτέρω θέσεως.

Ἐν Αἰγίῳ τῇ 6η Φεβρουαρίου 1984

† Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Τρίκκης καὶ Σταγῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590)1977 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἄρθρων 33 καὶ 37 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱ. Συνόδου «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν ἔφημερίων Ἱ. Ναῶν, 1) Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀχλαδοχωρίου, 2) Γεν. Θεοτόκου Βαλκάνου, 3) Κοιμ. Θεοτόκου Ματονερίου, 4) Ἀγ. Δημητρίου Ἀγ. Δημητρίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως

τῆς παρούσης ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὑποβάλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν θέσεων.

Ἐν Τρικάλαις τῇ 21η Φεβρουαρίου 1984

† Ὁ Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590)1977 «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καὶ τῶν ἄρθρων 33 - 37 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημερίων», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν ἔφημερίων τῶν Ἱ. Ναῶν 1) Ἀγίου Πάντων Βαθυρρεύματος, 2) Ἀγίας Παρασκευῆς Πύργας, 3) Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Λαγκαδιάς, 4) Μεταμφώσεως τοῦ Σωτήρος Λαφίνας, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω θέσεων.

Ἐν Τρικάλαις τῇ 27η Φεβρουαρίου 1984

† Ὁ Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΑΛΕΞΙΟΣ

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν

Σχέσεων

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΙΩΝ

Ἡ Ὑποεπιτροπὴ Ὑποτροφιάων, εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 13)1981 Κανονισμοῦ τῆς Δ.Ι.Σ., προκηρύσσει διὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1984 - 1985 τὰς κάτωθι ὑποτροφίας:

Α'. Πέντε (5) ὑποτροφίας εἰς Ἑλληνας κατὰ προτίμησιν κληρικούς ἢ ὑποψηφίους κληρικούς, πτυχιούχους Ἑλληνικῶν Θεολογικῶν Σχολῶν διὰ μεταπτυχιακὰς σπουδὰς εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις (ἄρθρον 6) διὰ τὴν χορήγησιν ὑποτροφίας διὰ σπουδὰς εἰς τὸ ἐξωτερικόν εἶναι:

α) Ἡ ιδιότης τοῦ κληρικοῦ ἢ ὑποψηφίου κληρικοῦ, ἐγκύρως βεβαιουμένη.

β) Συστατικὸν γράμμα τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως.

γ) Ἀντίγραφον πτυχίου.

δ) Βεβαίωσις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐξ ἧς ἀπεφοίτη-

σεν ό υποψήφιος ύπότροφος είς την όποιαν νά εμφαίνηται ή άναλυτική κατ' έτος έπίδοσις και βαθμολογία αύτου.

ε) 'Ηλικία σύχλ άνωτέρα τών 40 έτών. Είς έκτάκτους περιπτώσεις, ή Δ.Ι.Σ. δύναται νά μεταθέτη και πέραν τών 40 έτών τó όριον ήλικίας του ύποψηφίου.

στ) 'Εγγραφος δήλωσις, ότι μετά τó πέρας τών σπουδών αύτου ό υποψήφιος θά τεθή είς την διάθεσιν τής 'Ιεράς Συνόδου, ίνα ύπηρετήση ως αύτη ήθελεν όρίσει.

ζ) 'Υποβολή πιστοποιητικών γεννήσεως, σπουδών, εκκλησιαστικής καταστάσεως και βιογραφικού σημειώματος.

η) Βεβαίωσις τής οικείας Σχολής του Πανεπιστημίου, είς τó όποιον ό υποψήφιος προτίθεται νά σπουδάση, ότι γίνεται ύπ' αύτου δεκτός, ύποβαλλομένη είς την άρμοδιαν 'Υποεπιτροπήν 'Υποτροφιών μέχρι τέλους του μηνός 'Απριλίου, ήτοι έν εξάμηνον μετά την χορήγησιν τής ύποτροφίας.

Β'. Μίαν (1) ύποτροφίαν είς άλλοδαπón κληρικόν ή θεολόγον, κυρίως 'Ορθόδοξον, διά θεολογικάς σπουδάς είς την 'Ελλάδα, πανεπιστημιακάς ή μεταπτυχιακάς.

'Η ύποτροφία αύτή χορηγείται τή προτάσει του Προκαθημένου τής 'Εκκλησίας του ύποψηφίου διά σχετικού συστατικού γράμματος.

Γ'. Χρόνος ύποβολής δικαιολογητικών, τó άργότερον έως τέλος 'Απριλίου 1984.

Πληροφορία είς τó τηλέφωνον 72.18.381

'Εν 'Αθήναις τή 31η 'Ιανουαρίου 1984

'Εκ του Γραφείου τής Συνοδικής 'Επιτροπής

Διορθοδόξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

'Η Διεύθυνσις του Διορθοδόξου Κέντρου τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος άπειθύνει θερμήν έκκλησιν είς τόν πνευματικόν κόσμον, όπως έλθη άρωγός είς τόν έμπλουτισμόν τής βιβλιοθήκης του Κέντρου διά τής άποστολής παντός είδους συγγράμματος άναφερομένου είς την Θεολογίαν και γενικώτερον είς τó αντικείμενον μελέτης πασών τών θεωρητικών έπιστημών.

Διεύθυνσις: Διορθόδοξον Κέντρον 'Εκκλησίας 'Ελλάδος
'Ιασιού 1 (115 21) 'Αθήναι.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΔΟΣ

'Εκδιδόμενον κατá δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† 'Ο Σισανίου και Σιατίστης ΑΝΤΩΝΙΟΣ

† 'Ο Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνών

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Α) 'Εσωτερικού : Δραχμαί 300 έτησίως.

Β) 'Εξωτερικού : Δολάρια 20 έτησίως.

Τιμή έκάστου τεύχους μετά του «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητού του Πανεπιστημίου 'Αθηνών, 'Η καλλιέργεια του φιλειρηνικού φρονήματος.

Χρυσοστόμου (Γερασίμου) Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου, 'Η Θεολογική Σχολή τής Χάλκης (άναμνήσεις — βιώματα — δραματισμοί).

Μητροπ. Σηλυβρίας Αίμιλιανού, 'Η Βασιλεία του Θεού.

'Αρχιμ. Μακαρίου Βαρλά, 'Η ένότητα τής 'Ιωαννείου φιλολογίας.

'Αρχιμ. Παντελεήμονος Καθρεπτιδή, Είμεθα θεολόγοι ;

Πρωτοπρ. Νικολάου Χ. 'Ιωαννίδη, Δρος Θ., 'Η ένανθρώπηση του Θεού Λόγου και ή σωτηρία του άνθρώπου.

Κωνσταντίνου Ρ. 'Αθανασιάδου, 'Η άρετή του ήρωϊσμού είς τó Τριώδιον.

Παρατηρήσεις και Σχόλια.

'Εκκλησιαστικά Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ 'Αθήναι, 'Ιασιού 1 — Τηλ. 721.0734

Προστάμενος Τυπογράφου: 'Ιωάννης Μιχαήλ. 'Ανασταάκη β, Ζωγράφου. Τηλ. 7787.078.